

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1925.

Första kammaren.

Nr 12.

Lördagen den 21 februari f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr talmannen yttrade, att han efter samråd med andra kammarens talman finge föreslå, det första kammaren ville besluta att vid sammanträde onsdagen den 25 innevarande månad företaga val av valmän och suppleanter för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Detta förslag antogs.

Herr **Ekman, Carl Gustaf**, erhöll ordet och anförde: I anslutning till det nu fattade beslutet tillåter jag mig hemställa, att suppleanternas antal måtte bestämmas till tio.

Denna hemställan bifölls.

Anmäldes och bordlades

bankoutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förhöjning för år 1925 av åt vissa f. d. poststationsföreståndare och lantbrevbärare utgående understöd;

nr 12, i anledning av väckta motioner om tillstånd för lasarettsläkaren H. Græve att kvarstå i tjänst utöver inträdd pensionsålder m. m.; samt

nr 13, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om understöd åt städerskan Anna Högberg;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av dels en internationell konvention av den 4 maj 1910 angående bekämpandet av den vita slavhandeln och dels en internationell konvention av den 30 september 1921 för undertryckande av handeln med kvinnor och barn; samt

nr 8, i anledning av väckt motion angående omarbetning av nu gällande allmänna hyreslagstiftning; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion om åtgärder i anledning av en till riksdagen från egyptiska parlamentet riktad hänvändelse; samt

nr 2, i anledning av väckt motion om språkfrågans ordnande vid internationella sammankomster.

Företogs val av tjugufyra ledamöter i den nämnd, som äger att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta

att i deras viktiga kall bibehållas; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit utsedda till ledamöter i nämnden:

herr Almkvist	med 96 röster,
» Berge	» 96 »
» Bergman	» 96 »
» Boberg	» 96 »
» Boman	» 96 »
» Bondeson	» 96 »
» Dahl	» 96 »
» Dahlberg	» 96 »
» Ericson, K. Oscar	» 96 »
» Frändén	» 96 »
» Gustafsson, K. J.	» 96 »
» Hellström	» 96 »
» Johansson, J. P.	» 96 »
» Julin	» 96 »
» Larsén	» 96 »
» Linder	» 96 »
» Nilsson, Gustaf	» 96 »
» Nilsson i Gränebo	» 96 »
» Nilsson, Johan, i Kristianstad	» 96 »
» Nilsson, Johan, i Malmö	» 96 »
» Olsson, Oscar	» 96 »
» Pers	» 96 »
» Reuterskiöld	» 96 »
» von Sydow	» 96 »

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 55, med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror.

Anställdes val av sex suppleanter för de av kammaren utsedda ledamöterna i den nämnd, som äger att döma, huruvida högsta domstolens och regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit utsedda till suppleanter:

herr Clemetson	med 46 röster,
» Johansson, Carl	» 46 »
» Ingeström	» 46 »
» Åkerberg	» 46 »
» Gustafsson, Per	» 46 »
» Vrang	» 46 »

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

Företogs val av tolv valmän för utseende av riksdagens kommitterade för tryckfrihetens värd; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit utsedda till valmän:

herr Anderson, S. E.	med 29 röster,
» Björkman	» 29 »
» Borell	» 29 »

herr Carlsson, Johan	med 29 röster,
» Hallin	» 29 »
» Hellberg	» 29 »
» von Koch	» 29 »
» Larsson, J. T.	» 29 »
» Nilsson, Gustaf	» 29 »
» Pauli	» 29 »
» Rosén	» 29 »
» Westman	» 29 »

Anställdes val av tre suppleanter för kammarens valmän för utseende av kommitterade för tryckfrihetens vård; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit utsedda till suppleanter:

herr Björnsson	med 22 röster,
» Osterström	» 22 »
» Nilsson, Nils Anton	» 22 »

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtande nr 2 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 5—10.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående ordnandet av kvinnliga befattningshavares avlönings- och pensionsförhållanden jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.

Uti den till riksdagen den 2 januari 1925 avlåtna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov hade Kungl. Maj:t, med återopande av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 31 december 1924, under rubriken »För flera huvudtitlar gemensamma frågor» (avd. 1) föreslagit riksdagen att

dels, med tillämpning från och med den 1 juli 1925, godkänna det vid berörda protokoll fogade förslag till kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med de av chefen för finansdepartementet angivna grunder, utfärda de övergångsbestämmelser, som i anledning härav kunde finnas erforderliga;

dels medgiva, att de personliga lönetillägg, som Kungl. Maj:t kunde komma att med stöd av nyssnämnda bemyndigande tillerkänna vissa kvinnliga befattningshavare, finge utgå av de i vederbörande stater upptagna anslagsposter till avlöningar till ordinarie tjänstemän;

dels ock besluta, att Kungl. Maj:t skulle äga bestämma avlöning till sådan kvinnlig befattningshavare, som efter ikraftträdandet av lagen den 22 juni 1923 (nr 249) innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag tillträdde statstjänst, vilken förut kunnat innehavas endast av man och för vilken avlöningen vore bestämd enligt andra grunder än dem, som fastställts i avlöningsreglementet den 19 juni 1919 (nr 343) för tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk eller avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen; skolande sådan befattningshavare vara skyldig att underkasta sig de bestämmelser i fråga om avlöning, som vid en blivande löne-reglering för det verk eller den stat, befattningshavaren tillhörde, kunde varda för tjänsten stadgade.

I enlighet med grunderna för kamrarnas remiss av statsverkspropositionen hade statsutskottet i förevarande utlåtande behandlat denna framställning med undantag av de delar, som berörde befattningshavare under jordbruksdepartementet.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta motioner — vilka samtliga blivit remitterade till statsutskottet, motionerna I: 161, II: 217 och II: 204 i vad desamma ankomme på statsutskottets handläggning — nämligen

av fröken *Kerstin Hesselgren* (I: 161), däri hemställts, att i det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 1 fogade förslag till kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) måtte göras vissa i motionen angivna ändringar;

att motsvarande ändringar måtte göras dels i förslag till kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av avlöningsreglementet den 9 juni 1922 (nr 379), dels i förslag till kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av avlöningsreglementet den 19 juni 1919 (nr 343);

att i förslaget till inplacering av de särskilda kvinnliga befattningarna å den av Kungl. Maj:t förordade gemensamma löneplanen måtte vidtagas vissa närmare angivna ändringar; samt

att riksdagen ville bevilja de för olika verks stater härför erforderliga medlen, ävensom låta vidtaga de författningsändringar, som härav kunde bli påkallade;

av herr *H. Hallén* (II: 217), som framställt samma yrkanden som fröken Hesselgren, dock att hemställan icke gjorts om uteslutande av 4 § i Kungl. Maj:ts förslag till kungörelse angående ändrad lydelse av vissa delar i avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451);

av fröken *Bertha Wellin* och herr *G. Karlsson* i Vadstena (II: 151), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att kvinnliga tjänstemän tillhörande 1—11 lönegraderna enligt 9 § avd. B vid statens hospital och asyler skulle erhålla intill det år, under vilket tjänstemannen fyllde 40 år, 25 dagars och från och med det år, under vilket tjänstemannen fyllde 40 år, 35 dagars semester årligen; samt

av herr *J. Olofsson* i Digernäs m. fl. (II: 204), vari föreslagits, att riksdagen måtte

a) förklara sig icke kunna godkänna Kungl. Maj:ts förslag, punkten 1, »Utgifterna», »För flera huvudtitlar gemensamma frågor»;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det utredning skyndsammast möjligt måtte åvägbringas rörande

dels dyrtidstilläggens avveckling,

dels sådan omarbetning av samtliga avlöningsreglementen och däri ingående löneskalor, som betingades av dyrtidstilläggens upphörande,

dels sådana reformer i avlöningsväsendet, som kunde vara erforderliga för ordnandet av kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden, med iakttagande av att de i motionen anförda synpunkterna vunne vederbörligt beaktande,

samt att för 1926 års riksdag måtte framläggas de förslag, vartill dessa utredningar kunde giva anledning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande framställning och fröken Hesselgrens, herr Halléns samt fröken Wellins och herr Karlssons i Vadstena motioner (I:161, II:217 och II:151), de båda förstnämnda motionerna i vad de avsåge semester för vissa befattningshavare, samt med avslag å fröken Hesselgrens och herr Halléns berörda motioner i övrigt, i den mån de avsåge befattningshavare vid allmänna civilförvaltningen, ävensom å herr Olofssons i Digernäs m. fl. motion (II:204), måtte beträffande befattningshavare under andra—åttonde samt tionde huvudtitlarna

a) med tillämpning från och med den 1 juli 1925, godkänna det vid utlåtandet såsom bilaga A fogade förslag till kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av avlösningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen jämte den förslaget bifogade, på grundvalen av nu gällande stater uppgjorda tjänsteförteckning, dock att, i den mån ändringar i nämnda tjänsteförteckning gjordes genom beslut av 1925 års riksdag, Kungl. Maj:t skulle äga att vid utfärdande av författning vidtaga motsvarande ändringar i tjänsteförteckningen;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med de av utskottet förordade grunder, utfärda de övergångsbestämmelser, som i anledning härav kunde finnas erforderliga;

c) medgiva, att de personliga lönetillägg, som Kungl. Maj:t kunde komma att med stöd av nyssnämnda bemyndigande tillerkänna vissa kvinnliga befattningshavare, finge utgå av de i vederbörande stater upptagna anslagsposter till avlöningar till ordinarie tjänstemän;

d) besluta, att Kungl. Maj:t skulle äga bestämma avlöning till sådan kvinnlig befattningshavare, som efter ikraftträdandet av lagen den 22 juni 1923 (nr 249) innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att innehava stats-tjänst och annat allmänt uppdrag tillträdde statstjänst, vilken förut kunnat innehavas endast av man och för vilken avlöningen vore bestämd enligt andra grunder än dem, som fastställts i avlösningsreglementet den 19 juni 1919 (nr 343) för tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk eller avlösningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen; skolande sådan befattningshavare vara skyldig att underkasta sig de bestämmelser i fråga om avlöning, som vid en blivande lönereglering för det verk eller den stat, befattningshavaren tillhörde, kunde varda för tjänsten stadgade.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *A. C. Lindblad*, *Oscar Olsson*, *J. Nilsson* i Malmö, *A. Petré*n, *A. Anderson* i Råstock, *K. V. Rydén*, *A. Å. Törnkvist* i Karlskrona, *E. Kristensson* i Göteborg, *O. Nilsson* i Örebro och *E. G. E. Eriksson* i Stockholm, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, slutande med en hemställan, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande framställning och fröken Hesselgrens, herr Halléns samt fröken Wellins och herr Karlssons i Vadstena motioner (I:161, II:217 och II:151), de båda förstnämnda motionerna i vad de avsåge semester för vissa befattningshavare, samt med avslag å fröken Hesselgrens och herr Halléns berörda motioner i övrigt, i den mån de avsåge befattningshavare vid allmänna civilförvaltningen,

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

ävensom åt herr Olofssons i Digernäs m. fl. motion (II: 204), måtte beträffande befattningshavare under andra—åttonde samt tionde huvudtitlarna

a) med tillämpning från och med den 1 juli 1925, godkänna det vid det av reservanterna föreslagna utlåtandet såsom bilaga A fogade förslag till kungörelse angående ändrad lydelse i vissa delar av avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen jämte den förslaget bifogade, på grundvalen av nu gällande stater uppgjorda tjänsteförteckning, dock att, i den mån ändringar i nämnda tjänsteförteckning gjordes genom beslut av 1925 års riksdag, Kungl. Maj:t skulle äga att vid utfärdande av författning vidtaga motsvarande ändringar i tjänsteförteckningen;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med de av reservanterna förordade grunder, utfärda de övergångsbestämmelser, som i anledning härav kunde finnas erforderliga;

c) medgiva, att de personliga lönetillägg, som Kungl. Maj:t kunde komma att med stöd av nyssnämnda bemyndigande tillerkänna vissa kvinnliga befattningshavare, finge utgå av de i vederbörande stater upptagna anslagsposter till avlöningar till ordinarie tjänstemän;

d) besluta, att Kungl. Maj:t skulle äga bestämma avlöning till sådan kvinnlig befattningshavare, som efter ikraftträdandet av lagen den 22 juni 1923 (nr 249) innefattande bestämmelser angående kvinnans behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag tillträdde statstjänst, vilken förut kunnat innehavas endast av man och för vilken avlöning vore bestämd enligt andra grunder än dem, som fastställts i avlöningsreglementet den 19 juni 1919 (nr 343) för tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk eller avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen; skolandet sådan befattningshavare vara skyldig att underkasta sig de bestämmelser i fråga om avlöning, som vid en blivande löne-reglering för det verk eller den stat, befattningshavaren tillhörde, kunde varda för tjänsten stadgade;

2) av herr *O. Olsson* i Kullenbergstorp, vilken med instämmande av herr *J. D. Norman* på anförda skäl hemställt om avslag å såväl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman, mina herrar! Då jag börjar denna debatt är det i den förhoppningen, att denna fråga här skall behandlas åtminstone i det väsentliga så, att den skall kunna hållas fri från partisynpunkter och partilinjer. Jag säger detta därför att utskottets utlåtande på något egendomligt sätt kommit att följa dylika linjer. Jag tror, att det är en tillfällighet, därför att jag vet, att inom det parti, som nu bär upp regeringen, finnas delade meningar i frågan, och därför att jag vet, att denna fråga under sin tidigare behandling icke på något sätt kunnat pressas in under de vanliga partilinjerna.

Det har funnits de mest skiftande meningar om, hur detta ytterligt invecklade problem om kvinnornas behörighet till statstjänst och den lön, som därvid bör till dem utgå, skall lösas. Men i hela den tidigare behandlingen av frågan, där mycket skiftande synpunkter kommit fram, där ämbetsverk stått mot ämbetsverk och den ena gruppen mot den andra, har man icke på något sätt kunnat iakttaga någon bestämd skillnad, som skulle kunna förklara, varför vid avgörandet på den ena sidan skulle stå det socialdemokratiska partiet och på andra sidan en grupp, som bildades av de andra partierna.

Det är det första jag ville säga. Och det andra är, att regeringen i detta fall

befinner sig i ett ganska egendomligt läge. Det är ju icke så ovanligt, att en motionär, när han får läsa ett utskottsutlåtande, gör det med tämligen blandade känslor, därför att utskottet avstyrkt hans yrkande, men uttalat sig synnerligen välvilligt i motiveringen. Här befinner sig regeringen i ett rakt motsatt predikament. Utskottet accepterar i väsentliga delar vad regeringen föreslagit i propositionen, men motiveringen är till den grad onödigt, att när man läser den, man till en början icke kan förstå annat, än att den måste resultera i ett avstyrkande av propositionen.

När jag säger, att skillnaden mellan utskottets förslag och regeringens förslag är mindre betydelsefull, säger jag det från rent praktisk-ekonomisk synpunkt. Den principiella skillnaden skall jag icke alls fördölja, och jag kommer tillbaka till den sedan, men då den praktisk-ekonomiska frågan i diskussionen spelat en viss roll, ber jag att därom få lämna några upplysningar.

Det är nämligen så, att trots det att denna fråga debatterats så länge och trots det att utskottets utlåtande varit känt åtskilliga dagar, kan man ändå i den offentliga debatten märka, att folk icke vet vad hela denna fråga ekonomiskt rör sig om. Jag har läst åtminstone i två stora tidningar ledare, där det sagts, att skillnaden mellan regerings förslag och utskottets förslag är så betydande, att regeringens förslag skulle innebära en merkostnad av en miljon kronor för statsverket, under det att utskottets förslag skulle innebära en merkostnad av endast 475,000 kronor. Men nu förhåller det sig icke på det viset. Utskottets förslag — det är riktigt — innebär en merkostnad av 475,000 kronor. Men om man beräknar merkostnaden för regeringens förslag enligt samma grunder, kommer man icke upp till mer än 700,000 kronor, d. v. s. skillnaden rör sig omkring 200,000 kronor. Man kan säga, att detta är en betydande skillnad, och man kan säga, att det är en alldeles onödigt kostnadsökning för statsverket, som detta innebär, men jag vill erinra om, att under frågans tidigare behandling har den saken icke spelat någon egentlig roll. Jag erinrar om, att när 1921 års lönekommitté, vars ledande man var en av dem, som nu varit ledande även inom utskottsmajoriteten lade fram sitt förslag angående de kvinnliga befattningshavarna, skulle detta förslags genomförande hava medfört en kostnadsökning av åtminstone 650,000 kronor, eller ungefär precis detsamma, som regeringens förslag nu skulle komma att kosta.

Emellertid får man icke tro — om någon kanske har intresse för den upplysningen — att denna kostnadsökning kommer att falla på budgeten. Saken ligger i stället, såsom vi ju veta, så, att av de mer än 5,000 kvinnliga befattningshavare, som det här gäller, kommer den allra största delen på kommunikationsverken. Av de 700,000 kronor, som regeringens förslag skulle kosta, komma därför 575,000 kronor att falla på kommunikationsverken och endast 125,000 kronor på budgeten. Och om man frågar sig, vad kostnadsskillnaden blir för budgeten mellan regeringens förslag och utskottets förslag, kan jag säga, att denna kostnadsskillnad ligger någonstades mellan 20,000 och 30,000 kronor. 20,000 kronor, 30,000 kronor, 125,000 kronor och 700,000 kronor det är pengar, men alla siffror måste tagas i relation till den sak det gäller, och det kanske intresserar kammaren att höra, att den sammanlagda lönesumma, som det här gäller, den nu utgående lönesumman, är närmare 15 miljoner kronor, och att alltså denna ökning av 700,000 kronor eller 475,000 kronor i alla händelser är en mycket liten procent av denna sammanlagda lönesumma.

Det är en liten kostnadsfråga, som jag i det sammanhanget vill beröra. När utskottet talar om konsekvenserna av regeringens förslag och vill söka styrka, att det är bättre att gå på utskottets egen linje, därför att på det sättet föregriper man icke framtiden, säger utskottet på sid. 29, att en förutsättning för att taga regeringens förslag i princip är dock »att den lönekonstruktion, som nu godkännes för de kvinnliga befattningshavarna, icke föregriper den senare

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

prövningen av behovsprincipen och därigenom försvårar eller omöjliggör en framtida utveckling av denna löneform. Så skulle dock enligt utskottets mening bliva fallet, därest den av Kungl. Maj:t nu föreslagna nya löneplanen undantagslöst bleve gällande för såväl kvinnliga som manliga befattningshavare.» I den mån utskottet här syftar på principiella konsekvenser av regeringens förslag skall jag återkomma till denna sak, men jag misstänker, att bakom detta yttrande hos utskottet ligger — och jag vet, att det finnes hos en del personer den föreställningen — att man nog måste minska på den av regeringen föreslagna kostnaden för att förskaffa sig den nödiga marginal, som kan behövas, när det gäller att eventuellt tillämpa behovsprincipen i statens lönesystem. Då må jag säga, att om man skulle tillmäta den saken någon betydelse, bör man erinra sig, att regeringen säger, att om vi någon gång i framtiden skulle vilja tillämpa behovsprincipen, finns det möjlighet för oss att göra det, när det gäller att avveckla dyrtidstilläggen. Och om man skall förstå utskottet på det sättet, att det icke räcker för detta ändamål med den marginal, som dyrtidstilläggen giva, utan man måste skapa en extra marginal genom att på detta sätt kapa av det sista ålderstillägget för de kvinnliga befattningshavarna, bör man minnas, att dyrtidstillägget på dessa ungefär 15 miljoner kronor belöper sig för närvarande till närmare 3 miljoner kronor, och då kan icke ett tillägg av ytterligare ett par hundra tusen kronor vara något, som har någon som helst betydelse, när det gäller att staten skall bevara för sig en möjlighet att utan kostnadsökning i lönesystemet tillämpa behovsprincipen. Jag har velat erinra härom för att lämna vägen fri för en diskussion om detta betydelsefulla problem, utan att saken fördunklas av denna fråga, som rent ekonomiskt, när man ser den i samband med de ofantligt stora lönesummor det här överhuvud taget gäller, icke kan få tillskrivas någon väsentlig betydelse.

Men jag vill tillägga att, fastän dessa 225,000 kronor från statsverkets synpunkt icke spela någon väsentlig roll, kunna de dock spela en icke oväsentlig roll för de enskilda befattningshavare, som på detta sätt skulle berövas det sista ålderstillägget. Detta är en följd av utskottets metod att rent mekaniskt, skulle jag vilja säga, taga Kungl. Maj:ts förslag så modifierat, att det sista ålderstillägget slopas för de kvinnliga befattningshavarna. Detta medför verkligen för många av dessa en verklig hårdhet och obillighet. Vi skola komma ihåg, att Kungl. Maj:ts förslag bygger på den nya löneplanen med fem löneklasser. Jag skall nu icke trötta kammaren med att tala om alla dessa löneplaner — jag misstänker, att många av kammarens ledamöter icke så mycket känna till dessa saker, och jag får bekänna, att jag själv tidigare icke så mycket sysslat med dem; det är ju ett helt studium att tränga in i dem — men så mycket bör man komma ihåg, att den gamla kvinnliga löneplanen innehöll allenast fyra löneklasser, men den manliga däremot fem, åtminstone i de lägre graderna. När nu Kungl. Maj:ts förslag överför kvinnorna till en gemensam löneplan, som är konstruerad lika med den manliga, innebär detta, att kvinnorna skulle få fem löneklasser, d. v. s. fyra ålderstillägg. Då de fingo ett extra ålderstillägg, var det möjligt att hålla begynnelselönen under den nuvarande på en hel rad punkter. Man räknade som så, att när kvinnorna sågo på sin tjänstemannabana i stort, skulle de vara villiga att gå över på den nya löneplanen, även om det skulle bli en tillfällig sänkning, därför att de finge kompensations- och fortsättningen genom det sista ålderstillägget. Men stryker man bort det sista ålderstillägget, är det klart, att de komma i ett mycket ogynnsammare läge. Jag har här en lista, som anger, huru det ställer sig på olika orter. På den billigaste orten skulle nästan genomgående dessa kvinnliga befattningshavare få sina löner sänkta, hela vägen igenom i alla löneklasserna, från en mycket obetydlig summa av 20 kronor om året ända upp till den icke obetydliga av 245 kr. om året.

Jag förmodar, att man från utskottets sida svarar: det är Kungl. Maj:t, som själv ställt oss i denna obehagliga situation genom att komma fram med ett oacceptabelt förslag, ett förslag, som är byggt på principer, som vi icke kunna gå med på; man kan icke uppehålla hela budgetsarbetet, varför det är alldeles nödvändigt att få till stånd en provisorisk lösning, den må bli aldrig så mycket grovhuggen och mekanisk; det kan icke hjälpas, men det är Kungl. Maj:ts fel. Ja, det är den första punkten där jag skulle vilja helt och hållet bestrida riktigheten i utskottets uttalande. Såvitt jag förstår, hade det icke funnits den ringaste svårighet för utskottet att acceptera helt andra linjer än dem Kungl. Maj:t föreslagit, om utskottet så hade velat. Det föreligger ju ett utarbetat förslag angående kvinnornas löner av 1921 års lönekommitté, i vilken herr Carl Gustaf Ekman var ordförande, och det hade icke varit den ringaste svårighet för utskottet att taga detta system och lägga fram det såsom utskottsmajoritetens förslag, och förmodligen få det genomfört i riksdagen. I Kungl. Maj:ts proposition finnes utarbetat ett alternativ II, som i princip avsluter sig till 1921 års kommittés förslag men med vissa modifikationer. Det ligger så klart, att det icke hade varit någon svårighet att taga det och göra det till utskottets förslag samt föreslå kamrarna, att acceptera det. Men ingendera delen har skett. Intetdera av dessa två förslag har man velat lägga fram; tydligen duga de icke. Kungl. Maj:ts förslag har man icke accepterat, icke ens utskottets eget förslag har helt accepterats, utan utskottet säger, att det är en nödfallsutväg. Och för det femte: Man pekar icke på en enda utväg att komma från dessa fyra föreliggande alternativ och komma in på en bättre väg. Det är min bestämda övertygelse, att detta beror därpå, att något annat alternativ finnes det icke att välja på. Man har haft att välja på de nu föreliggande utvägarna, men vill man icke välja någon av dem, då får man helt enkelt lägga händerna i kors och säga: vi kunna icke lösa frågan.

När jag på detta sätt understrukt, huru många olika möjligheter det här finnes och huru svårt det är att välja mellan dem, tror jag icke, att jag uppenbarar någon hemlighet, när jag säger, att då regeringen gått att taga ståndpunkt i denna fråga, har det krävts en mycket ingående diskussion och en mycket omsorgsfull prövning, innan man stannade vid det förslag, som regeringen lagt fram. Och jag tror icke heller, att jag blottar en hemlighet från utskottet, om jag säger, att jag misstänker, att utgången i utskottet icke berott på, att man icke haft tid att lägga fram en annan linje än den nu framlagda, utan helt enkelt därpå, att man icke kunnat ena sig om en positiv linje av det slag, som föreligger t. ex. i 1921 års lönekommittés förslag eller i det av regeringen framlagda alternativ II.

Ja, är det så, att man är på det klara med, att förhållandet är synnerligen invecklat — och var och en, som följt med denna fråga, erkänner, att förhållandet här är mycket invecklat — så kanske kammaren har litet intresse för att jag, om jag så får säga, tager upp de olika moment, som göra, att denna fråga företer en så invecklad bild. Det är helt enkelt därför, att när det gäller att taga ståndpunkt i frågan om de kvinnliga lönerna, det finnes flera olika stridiga synpunkter, var och en på sitt sätt fullkomligt berättigad, som man icke kan undgå att taga hänsyn till. Om jag skulle försöka att reducera dessa synpunkter till det minsta möjliga antal, skulle jag kunna säga, att de äro tre. I första rummet hava vi då det faktum, att vi fått behörighetslagen. Det andra faktum är, att de finansiella synpunkterna betyda så mycket, att man icke utan vidare kan gå på den linjen, att man säger: Vi flytta upp alla kvinnor till den lönegrad, som vi tycka ungefär motsvarar det arbete de för närvarande utföra. Den tredje synpunkten är, att man frågar sig: Är det verkligen klokt från kvinnornas egen synpunkt att på detta sätt kräva lika lön i förhållande till männen?

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavars avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ja, behörighetslagen är ett faktum.

Det kan vara delade meningar om det var nödvändigt att taga densamma, eller, rättare sagt, jag skulle tro, att det icke är delade meningar om den saken, men vi kunna åtminstone ha delade känslor inför dess genomförande. Somliga ha tagit den med helt och fullt hjärta, andra ha tagit den med vissa tvivel, och det finnes kanske en tredje grupp, som böjt sig för en yttre, i viss mån politisk nödvändighet. Men jag skulle tro, att om vi i detta ögonblick återigen upptog frågan och det gällde att avgöra saken, skulle vi på nytt känna det mer eller mindre klart, att det icke finnes någon annan väg att gå än att giva kvinnorna denna principiella likställighet.

Då frågar man: Vad innebär denna principiella likställighet i fråga om lönerna? Jo, kvinnorna hava i regel sagt: Äro vi likställda, skola vi hava samma löner, det är alldeles uppenbart. Vad menas med likställighet, om vi icke få samma löner? Och om man skiljer lönefrågan från den allmänna likställigheten, då finns ju en möjlighet att blott giva oss något på papperet och så helt och hållet utestänga oss i verkligheten. Om statsmakterna skulle säga: Ni ha full rätt att söka vilka befattningar som helst, men ni får finna er i att få arbeta gratis eller mot halv eller trefjärdedels lön, då skulle kvinnorna kunna säga: Vad är detta för uppenbar humbug? Det är att giva oss en rätt, som vi icke kunna begagna oss av; om vi få behörighet, skola vi väl också få lika lön!

Mot detta säger man från statsfinansiell synpunkt: Ja, men staten har icke råd att betala så höga löner. Man säger icke bara, att vi för tillfället leva i en ekonomisk depressionsperiod, då statens finanser äro hårt ansträngda, och att vi därför nu ej vilja höja de kvinnliga lönerna, utan man säger rent principiellt: vad har staten för anledning att betala mer än vad den förut gjort? Det är ett uppenbart faktum, att kvinnorna kommit in i statens tjänst mot en viss lön, de ha accepterat den och göra sitt arbete för den lönen. De ha kanske i själ och hjärta känt sig ganska nöjda med den lönen, när de jämföra sin ställning med andra kvinnors ställning ute i förvärvsarbetet. Varför skall då staten överhuvud taget reflektera på att höja lönerna för de kvinnliga befattningshavare, som redan sitta i statens tjänst? Ja, den synpunkten är fullkomligt lika berättigad.

Och så komma vi till den tredje synpunkten: Vi ha av gammalt åtminstone på vissa områden erfarenhet därom, att om kvinnorna få samma lön som männen så trängas de ut från dessa områden. De ha trängt in på olika ekonomiska områden på grund av sin billigare arbetskraft, men i det ögonblick man giver dem lika lön, vrides det vapnet ur händerna på dem och de bli värnlösa i striden på arbetsmarknaden. Är det då riktigt från kvinnornas egen synpunkt att giva dem lika lön med männen?

Ja, detta är de tre grundsynpunkter, som man måste taga hänsyn till, då man går att fatta positiv ståndpunkt i frågan om, vilka löner man skall giva kvinnor i statens tjänst. Såvitt jag vet, har det principiellt bara visats upp tvenne möjligheter att komma till rätta med detta dilemma. Om man förutsätter att det endast skall vara en för kvinnor och män gemensam löneplan — och den saken utgår jag ifrån såsom självklar, ty om den strida vi icke i dag i riksdagen — eller om man för enkelhetens skull säger: om vi skulle flytta kvinnorna från den gamla kvinnliga löneplanen in på den manliga, huru skola vi då placera dem? Jo, då har 1921 års lönekommitté gått på den linjen, att behörighetslagen naturligen kräver, att kvinnorna skola avlönas efter sitt arbetes kvalitet, d. v. s. de skola åtminstone placeras i lönegrad efter arbetets kvalitet, alltså söka vi avgöra vad för slags arbete t. ex. de nuvarande kvinnliga skrivbiträdena utföra och vad det motsvarar för arbete som de manliga befattningshavarna utföra, och där skola kvinnorna sättas in i löneplanen. Vad är det för arbete en telefonist t. ex. gör och vad motsvarar det för manligt arbete? Ha vi

fått reda på det, skola vi placera in telefonisterna i den lönegrad, som motsvarande manlige befattningshavare intager. Alltså, vi giva dessa kvinnor full likställighet genom att placera in dem i samma lönegrad, som män med motsvarande arbete redan stå uti. Men nu har man icke kunnat taga de ekonomiska konsekvenserna av saken, ty härför finnes ingen möjlighet från de synpunkter jag förut berört; staten har icke någon anledning att betala mer än förut, och det är icke lyckligt för kvinnorna själva, om de få mer än förut. Alltså, hur skola vi då göra? Den närmast till hands liggande idén är naturligtvis, att vi taga och sätta dem i den lönegrad, som motsvarar männens, men giva dem lägre lön, d. v. s. göra vissa bestämda avdrag å lönen. Det är mycket enkelt att säga, men när man kommer till frågan, huru saken skall motiveras, blir det svårare. 1921 års lönekommitté har gått på två olika linjer. Den har motiverat åtminstone i viss mån en differentiering med behovsprincipen. Jag vill visserligen erkänna, att behovsprincipen har man då huvudsakligen tillämpat så, att en familjeförsörjare skulle få mer än en icke familjeförsörjare och att man i viss mening principiellt likställer manliga ogifta befattningshavare och kvinnliga befattningshavare. Men en skillnad mellan den ogifte manliga och den ogifta kvinnliga befattningshavaren måste göras av ekonomiska hänsyn och för att icke utestänga kvinnorna. Man gör detta delvis med den motiveringen, att kvinnorna äro sjukligare och ha lägre pensionsålder, d. v. s. längre pensioneringstid. Men framför allt anser man det givet, att de måste vara mindre effektiva i sitt arbete, därför att hela erfarenheten från den fria arbetsmarknaden visar, att de där äro sämre betalda. På detta sätt har 1921 års lönekommitté kommit till rätta med saken, och den placerar in kvinnorna i en lönegrad, som motsvarar männens, men den gör avdrag med 14 procent i de lägre graderna, vilket avdrag sjunker till 8 procent i de högre graderna för att ännu högre upp slutligen alldeles försvinna. Det är att lägga märke till att detta är en olikhet mot utskottets förslag, i det att avdraget enligt lönekommitténs förslag försvinner när man kommer till den 15:e lönegraden, d. v. s. den gamla sekreteraregraden, som vi hade tillfälle att för några veckor sedan diskutera. Där skall icke längre denna skillnad finnas. Varpå det beror, vet jag icke så noga. Jag skall sedan komma tillbaka till den saken. På det sättet anser nu 1921 års lönekommitté, att man kan komma till rätta med båda de stridiga synpunkterna, så att man å ena sidan ger kvinnorna en viss formell likställighet och å andra sidan icke låter staten betala mer än som är nödvändigt samt icke hindrar kvinnorna att tränga in genom att giva dem för höga löner. Denna s. k. kvalitativa inplacering, som 1921 års lönekommitté förordat och som även ligger till grund för det alternativ II, som jag omnämnt och som refereras i en promemoria från finansdepartementet, har tydligen förefallit utskotts majoriteten så naturlig och för utskottet till den grad framstått som den enda möjliga, att utskottet helt enkelt icke förstått den princip, som ligger bakom Kungl. Maj:ts proposition. Man polemiserar i utskottets utlåtande hela vägen igenom mot regeringsförslaget just utifrån den synpunkten, att den enda möjligheten att tillämpa likställigheten är att flytta över de kvinnliga befattningshavarna på de poster, som man anser utgöra en kvalitativ motsvarighet till de manliga befattningarna. Man säger t. ex.: »Departementschefen har för egen del löst spørsmålet på det sättet, att han principiellt anslutit sig till likalönsprincipen, medan han däremot vid inplaceringen av de nuvarande kvinnliga befattningarna i den uppgjorda gemensamma löneplanen gång på gång funnit sig av ekonomiska och andra skäl böra avvika från samma princip.» Utskottet anser alltså, att Kungl. Maj:ts inplacering av de kvinnliga befattningshavarna, som skett i propositionen och som bibehållits i utskottets förslag, är fylld av inkonsekvenser, helt enkelt därför att den icke är identisk med den rent kvalitativa inplaceringsme-

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Any. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

toden, som för 1921 års lönekommitté och tydligen för statsutskottets majoritet varit den enda tänkbara.

Kungl. Maj:t har emellertid helt och hållet släppt den utgångspunkt, på vilken 1921 års lönekommitté och utskottsmajoriteten bygga. Kungl. Maj:t har helt enkelt sagt: Vi bry oss inte om att försöka placera kvinnorna på platser, som kvalitativt skulle motsvara det arbete de utföra. Jag skall icke göra långa diskurser om den saken. Jag skulle bara vilja säga, att jag för min del tror, att det inte finns någon möjlighet att göra sådana kvalitativa inplaceringar och säga: Vad är det för manligt arbete, som motsvarar det arbete en kvinnlig telefonist nu utför? I tanke att kvinnorna, om de sätts in i den manliga löneplanen, skola ha samma lön som män, vilka utföra motsvarande arbete. Detta tror jag icke det är möjligt att göra, men jag skall inte bry mig om att taga upp den frågan till diskussion nu.

Jag förutsätter alltså, att en sådan kvalitativ inplacering är möjlig, men jag vill endast framhålla, att det även finnes ett annat sätt att gå till väga, nämligen så att man säger: Vi låta helt enkelt bli alla dessa spekulationer om, vilket manligt arbete de kvinnliga befattningarna motsvara. Vi säga i stället: Vi ha redan erfarenhet av kvinnor i statstjänst. Vi ha erfarenhet av att kvinnorna trängt in i statens tjänst och utfört arbete för en viss lön. Den erfarenheten visar, att vi kunna få den kvinnliga arbetskraften för en viss lön och att kvinnorna i stort sett äro nöjda med den. Vi ha ingen anledning att nu, emedan vi genomföra behörighetslagen och likställigheten, ändra den placeringen.

Men då säger någon: men detta är väl att släppa hela jämlikheten? Ja, om jag inte fruktade att chockera kammaren, skulle jag säga, att jag tror, att det både hos många kvinnor och 1921 års lönekommitté och utskottsmajoriteten finnes en rest av den där outrotliga föreställningen, att mannen egentligen är den normala människan, att mannen är den riktiga människan, som kvinnan skall försöka att likna och att mannens lön är den riktiga lönen, som kvinnan skall sträva efter. Det finns inte något hållbart skäl för att påstå, att på arbetsmarknaden den ena lönen är mera riktig än den andra. Vi ha faktiska löner och ingenting annat. Vi ha faktiska manliga löner och faktiska kvinnliga löner. Skall man likställa män och kvinnor, finnes ingen anledning att ändra något i dessa löner i princip, utan man säger endast: De nuvarande manliga befattningarna med deras löner öppnas för kvinnor, och de nuvarande kvinnliga befattningarna med deras löner öppnas för män. Det är den princip, som Kungl. Maj:t följt, och det är den principen, som förefallit utskottsmajoriteten så obegriplig, att den helt enkelt icke kunnat vid sin kritik utgå från propositionens förutsättningar och rikta in kritiken på den rätta punkten.

Detta förklarar också — jag skall inte ta upp tiden länge med detta — varför utskottet nästan hajar till, när det finner, att om vi taga Kungl. Maj:ts förslag, vilket ju utskottets majoritet gör i vad angår inplaceringarna, så kunna vi tänka oss, att vi få en kvinnlig brevbärare, som har mer betalt än ett skrivbiträde eller ett kontorsbiträde. Ja, därmed tycker man nu, att man fullständigt har slagit ihjäl Kungl. Maj:ts förslag. Kan man tänka sig något så orimligt, som att en brevbärare eller en expeditionsvakt skall få mer betalt än en flicka, som sitter och utför skrivarbete! Är inte detta återigen en rest av en fullständigt föräldrad och ohållbar värdesättning av arbetet, enligt vilken det ena betraktas som mera värdefullt, därför att det inte är kroppsarbete, om jag så får uttrycka saken? Hela lönesystemet bygger icke och kan icke bygga på den principen. Om vi skulle försöka, som utskottet förutsätter, att bestämma lönerna efter det ansvar, som är förenat med tjänsterna, skulle vi komma till helt andra placeringar än de, som nu finnas i statens lönesystem. Är det, för att taga ett litet exempel, någon här i kammaren, som skulle kunna säga: En lokomotivförarens arbete är icke så ansvarsfullt

som, låt oss säga, en andre kanslisekreterares. Jag menar, att jag inte förstår, hur man skall kunna jämföra dessa befattningar. Det finnes ingen möjlighet därtill. Vi hava lönerna. Varpå de bero och hur de tillkommit, är ett invecklat problem. Det ligger historiska traditioner där bakom; tillgång och efterfrågan ha i stor utsträckning varit bestämmande, och trots allt vad man säger om, att statens lönesystem hållit sig fritt från principerna, på den öppna arbetsmarknaden, har detta icke varit förhållandet, utan staten har i största omfattning kopierat det faktiska lönesystem, som uvecklat sig på den öppna marknaden.

Jag skall icke närmare gå in på denna invändning om, att det blir en oriktig placering av tjänsterna, om i fortsättningen kvinnorna skulle tränga in på nya områden och bliva brevbärare eller expeditionsvakter eller stationskarlar. Ifall det skulle visa sig, att detta sker i sådan utsträckning, att man lika bra kan få arbetet utfört av kvinnor, uppstår då för sparsamhetsvännerna en möjlighet att undersöka, om man inte skulle kunna få dylikt arbete utfört litet billigare. Skulle återigen därigenom vissa grupper av kontorstjänster avfolkas och det bleve svårare att fylla dessa platser, skulle det helt enkelt innebära, att lönerna för sådana tjänster finge höjas en smula. Men detta är så stora problem, att jag helt enkelt icke hinner att gå in på dem här.

Jag har velat understryka denna punkt, därför att jag tror, att den för många, särskilt för praktiskt folk i riksdagen, är av ganska avgörande betydelse. Emedan man liksom utskottsmajoriteten har trott, att den enda möjligheten att tillämpa likalönsprincipen är den, att man till sist höjer de kvinnliga lönerna till de manligas nivå, har man blivit rädd för konsekvenserna. Jag tror, att det inte bara är inom min egen grupp, som folk skakat på huvudet och sagt: Ja, det går väl an nu, när det gäller dessa befattningshavare i de centrala verken och kommunikationsverken, men hur i all världen skall ni ställa er, när turen kommer till folkskollärare och folkskollärarinnor och lärarinnorna förklara, att sedan staten accepterat likalönsprincipen, böra de naturligtvis ha samma lön som folkskollärarna? Ja, jag får säga, att det är ytterligt svårt att värja sig för den konsekvensen, om man följer utskottets förslag. Visserligen kan utskottsmajoriteten säga att man garderat sig genom att stryka det sista ålderstillägget. Det kan man hålla på, och man kan säga till de kvinnliga folkskollärarna: Ni kunna inte begära mera enligt utskottets förslag än den manliga lönen minus sista ålderstillägget. Men enligt Kungl. Maj:ts förslag kan man öppet svara: Vi ha helt enkelt avstått från att göra någon jämförelse mellan er och de manliga lärarna. Vi ha tagit det som ett faktum, att man kan få en kvinnlig folkskollärare för den lön, som nu betalas. Vi kunna få effektivt arbete för den ersättningen och ha därför inte den ringaste anledning att höja lönen. Det må förefalla litet nytt och kanske litet stötande för många öron, men det är ett faktum, och jag skall icke fördölja, att det är på den ståndpunkten, som Kungl. Maj:t har ställt sig, och det är den ståndpunkten, som man måste förstå, om man skall kunna rätt bedöma konsekvenserna av Kungl. Maj:ts förslag.

Nu säger förmodligen en del av de närvarande, åtminstone de som ha resonerat litet mera om ekonomiska frågor och de regler eller de praktiska grundsatser, som tillämpas på den öppna arbetsmarknaden: Även om vi erkänna, att Kungl. Maj:t har funnit en ganska bra utväg att slippa giva de nuvarande kvinnliga befattningshavarna en högre lön i de befattningar, som de redan hava — måste man inte ge dem en sådan högre lön i de befattningar, som nu innehavas av män, och komma vi inte där fram till just den svårighet, som nyss antyddes, att detta kommer att betyda, visserligen icke en kostnadsökning för statsverket, ty i dessa befattningar finnas för närvarande endast män, men ett hinder för kvinnorna att tränga in, och kommer det inte att

Ang. kvinnliga befattningshavares avlösningsförhållanden m. m.

(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

göra, att det statliga systemet blir onödigt stelt, då vi inte kunna plocka in kvinnlig arbetskraft i de befattningar, som vi nu möjligen skulle kunna öppna för kvinnorna? Ja, där har man att välja på två möjligheter. En möjlighet är att säga: Vi skola locka till oss kvinnlig arbetskraft eller, rättare sagt, vi skola bereda väg för den kvinnliga arbetskraften genom att göra ett visst procentuellt avdrag på lönen. Den väg Kungl. Maj:t valt är att i stället säga: Vi skola låta män och kvinnor tävla om platserna med nuvarande manliga löner, men skulle det visa sig vid en del av de befattningar, som nu innehavas av endast män, att arbetet kan utföras precis lika bra av kvinnor, då ha vi åtminstone anledning att fråga oss, om det inte skulle vara möjligt att skapa en ny lönegrad, som ligger under den nu existerande, där man också kan släppa in kvinnorna och där man kan få fullt upp med kvinnor, som utföra arbetet. Jag menar, att man på detta sätt inom det statliga lönesystemet, som verkligen är mycket stelt, bereder sig en möjlighet att få en ersättning för den rörlighet, som existerar för den privata arbetsgivaren. Man har faktiskt på detta sätt skapat, låt oss säga två lönenivåer för samma arbete, och man prövar sig fram med dessa lönenivåer, tills man får klart för sig, huruvida man bör nöja sig med den lägre eller om man möjligen bör hålla bägge två öppna.

Så kommer man emellertid till den verkliga, stora tvistefrågan, nämligen om utskottsförslaget icke innebär — och det är möjligt, att man där får taga utskottet på orden — att man räcker ett finger åt behovsprincipen. Utskottet förklarar ju alldeles bestämt, att det genom sitt ståndpunktstagande icke har avsett att markera, att vi i framtiden vilja komma till ett system med behovslöner. Jag skulle taga utskottets utlåtande fullständigt efter orden på den punkten, om det icke vore för ett litet faktum. Om utskottet alldeles hade velat släppa behovsprincipen, så förefaller det mig nämligen, som om det borde ha hållit fast vid 1921 års lönekommittés ståndpunkt, som innebär, att de kvinnliga befattningshavarna över femtonde lönegraden icke skulle få vidkännas något avdrag. När utskottet nu verkligen gör ett sådant avdrag även för dessa befattningshavare ända upp till byråchefsposterna — endast de kvinnor, som äro överdirektörer och generaldirektörer — slippa sådant avdrag, emedan det där icke finnes några ålderstillägg — kan jag icke förstå, varpå det grundar sig, om man icke anser det som ett erkännande av principen, att kvinnan över huvud taget bör ha mindre betalt än mannen, därför att hon har mindre behov. Jag vill erinra om, att 1921 års lönekommitté tidigare på den punkten har förklarat, att man icke behöver göra någon skillnad på grund av olika effektivitet, utan lönekommittén har sagt, att när man kommer upp till femtonde lönegraden, kan man göra ett så pass personligt urval, att det icke finnes någon anledning att där göra avdrag. Om man ändå gör ett sådant avdrag, såsom sker enligt utskottets betänkande, förefaller det verkligen, som om det skulle vara ett litet finger åt den principen, att mannen över huvud bör ha bättre betalt än kvinnan, därför att han har större behov.

Jag skall emellertid inte alls pressa denna punkt gent emot utskottets bestämda uttalande, att det inte vill binda sig vid behovsprincipen. Jag skall endast hålla mig till en annan förklaring till, att man strukit det sista ålderstillägget samt infört ett procentuellt avdrag, nämligen den synpunkten, att kvinnans arbete av olika anledningar är mindre effektivt. Jag är verkligen rädd att trötta kammaren med dessa gamla diskussioner. Den som sett 1921 års lönekommittés betänkande och läst, vad de kvinnliga reservanterna där skriva om kommitténs statistiska utredningar, är nog tämligen på det klara med, att det icke finnes mycket att bygga på för att motivera en skillnad mellan mannens och kvinnans löner i den stora kvinnliga sjukledigheten och icke heller i vissa andra småsaker, som man i det sammanhanget dragit fram. Även om statistiken skulle visa något, så får jag säga, att hela föreställningen om, att kvinnorna

som någon slags klass skulle bära sin inbördes större sjuklighet i själva verket är en mycket egendomlig tanke. Denna föreställning går ut på, att man här har en grupp, som man statistiskt kan bedöma och som är lätt att avgränsa från andra på grund av vissa bestämda yttre kännetecken, och man finner, att medeltalet inom denna klass förhåller sig på ett visst sätt, t. ex. i fråga om sjuklighet, samt säger då, att denna grupp inom sig bör vara mera solidarisk än alla andra grupper, och skapar på det sättet i fråga om sjuklighet och sjukavdrag en kvinnlig solidaritet gent emot alla andra befattningshavare. Det är, som om man menade, att kvinnorna i främsta rummet i dessa hänseenden skulle vara en grupp för sig och som om icke deras förhållanden i alla möjliga samhällsbyggningar i övrigt skulle vara minst lika betydelsefulla. Detta överskattande av vad sådana genomsnittstal ha att betyda i detta sammanhang är för övrigt något som återkommer, när det gäller att avgöra andra sidor av frågan.

Vad man kan resonera om är emellertid det faktum, att den kvinnliga arbetskraften på den öppna arbetsmarknaden utan allt tvivel fullständigt genomgående med mycket få undantag betalas lägre än den manliga. Det är ett faktum, som man icke kan komma ifrån, men vad man däremot bör akta sig för, är att säga, att man redan nu kan förklara, varpå denna olikhet i avlöning beror. Det är en sådan mängd av faktorer, som medverka till, att kvinnorna få en lägre lön, att jag tror, att det skulle vara i allra högsta grad förhastat att söka slå fast, att kvinnorna äro mindre effektiva och att deras effektivitet kan evalveras i 10 eller 12 eller 14 eller 8 procent, och säga, att så och så stort avdrag böra kvinnorna få vidkännas. Man får komma ihåg, att denna olikhet mellan männens och kvinnornas löner icke är konstant. Den förskjuter sig, och det finns vissa tecken, som tyda på, att allt eftersom, låt oss säga civilisationen skrider framåt, allt eftersom kvinnorna tränga in på flera områden, allt eftersom de få bättre utbildning, förminskas den där skillnaden mellan deras och männens löner. Att då vid ett särskilt tillfälle slå fast, att man upptäckt en skillnad, som är så och så stor och som vi skola låsa fast i statens lönesystem, förefaller mig vara en synnerligen olämplig väg.

Men låt oss bortse därifrån och för att få en gemensam basis för diskussionen erkänna, att herr Carl Gustaf Ekman har rätt, då han menar, att den kvinnliga arbetskraften är mindre effektiv. Kan man då draga den slutsatsen, att kvinnorna därför i gemen böra hava lägre lön än männen? Där kommer man tillbaka till denna egendomliga tendens att ögonblickligen slå ihop en grupp, därför att man kan skilja ut dem från andra. Man förklarar, att effektiviteten här i genomsnitt är mindre. Det är klart, att man icke kan betala mera för den kvinnliga arbetskraften än för den manliga, säger man, och därför får man göra ett avdrag på kvinnornas löner. Detta är verkligen att behandla kvinnorna som likformiga exemplar av något visst släkte i stället för att behandla dem som levande individer. Att det verkligen icke är så lätt att avgöra, om staten skulle betala mera för arbetskraften, om kvinnorna finge lika mycket betalt som männen, framgår enligt min mening allra bäst av ett förslag, som 1921 års lönekommitté sjölv har kommit med. De som läst kommitténs betänkande erinra sig, att man där förutsätter, att kvinnor, som erhålla nuvarande manliga befattningar, skola få vidkännas ett procentuellt avdrag, medan männen skola behålla sina nuvarande löner, såvida man icke lämnar dem barntillägg o. s. v. De befattningar, som nu innehavas av kvinnor, skola således flyttas över till den manliga löneplanen i vissa grader, varvid det skall göras ett procentuellt avdrag på lönen. Men frågar man, hur det skall gå med de män, som söka sig till befattningar, vilka förut endast innehafvats av kvinnor, så svarar 1921 års lönekommitté, att man icke kan tillåta, att det skall bli en kostnadsökning för statsverket genom högre löner för männen, utan de skola också ha den lägre lönen. Vad betyder detta? Jo, det betyder, att kommittén icke vågar draga

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

konsekvensen av sin egen ståndpunkt, ty litade kommittén verkligen på sin egen uppfattning, att den kvinnliga arbetskraften är mindre effektiv än mannens och att man kan evalvera denna skillnad i t. ex. 14 procent, förstår man icke varför icke männen skulle få de 14 procenten mera. Detta är ett tecken på, att man, när det verkligen gäller, icke är säker på, att man kan draga en sådan gräns mellan effektiviteten hos manlig och kvinnlig arbetskraft.

Egentligen har jag kanske redan varit alldeles onödigt lång, men det är ändå en hel mängd av frågor, som jag här icke har kunnat beröra. Jag skall bara taga upp en synpunkt till, som möjligen annars i den följande debatten skulle kunna föranleda onödigt långa diskussioner. Man har sagt: ja, det är inte så farligt att ge de kvinnliga befattningshavarna i högre grader samma löner som männen, därför att man där kan göra en individuell gallring bland de sökande. Om en kvinna söker en sådan post och får den, betyder det, att man har erfarenhet av, att hon är minst lika duglig som den man, som söker jämsides med henne. Ja, man kan säga, att så länge vi huvudsakligen hava män, som rekrytera chefsposterna och äro de, som bestämma över, vilka tjänstgöringsbetyg som skola utdelas och vilka omdömen som skola fällas, kunna vi vara tämligen på det klara med, att en kvinna, som i konkurrens med en man kommer till en dylik post, säkerligen är minst lika duglig som mannen. Detta, säger man, kan man göra där uppe, men man kan inte göra det där nere. Men det är ganska egendomligt, att det skall vara svårare att fastställa en skillnad i effektivitet, då det gäller mindre kvalificerat arbete, än då det gäller högre kvalificerat. När det gäller rent kroppsarbete, eller andra, som man anser, enklare funktioner, tycker man väl annars, att det är lättare att komma till klarhet om, vem som är mest effektiv, medan detta är svårare vid mera komplicerade sysslor. Denna invändning kunna vi emellertid också bortse ifrån. Om vi då förutsätta, att det förhåller sig så, som man här gjort gällande, menar man tydligen, att man vid de lägre graderna icke kan göra samma individuella skillnad som vid de högre. Men jag frågar: kunna vi verkligen taga konsekvensen av, att det fastslås, att man vid befordringar inom statens verk icke skall taga hänsyn till den individuella dugligheten, utan att man i stället skall fixera vissa procentsatser, vilka liksom gardera staten mot den förlust det skulle innebära att få mindre dugliga befattningshavare? Jag tänker mig en person i överordnad ställning, som sitter i valet och kvalet, om han skall antaga en kvinnlig eller manlig befattningshavare. Ha de lika lön, kan han säga sig: Jag bedömer deras duglighet så gott jag kan och tar den bästa. Men om man skall föra in det ytterligt svårbestämbara element, som detta avdrag på lönen innebär, och han får välja mellan en kvinna med 10 procent lägre lön och en man med 10 procent högre lön, hur skall han då komma till ett avgörande beträffande vilken han skall taga? Skall han säga: Olikheten är redan uttryckt i de 10 procenten, och jag får alltså icke taga hänsyn till den individuella dugligheten utan måste helt enkelt följa pappersmeriterna. Är det verkligen önskvärt, att man definitivt tvingar in statens befordringssystem på den vägen, att man säger, att skillnaden i effektivitet mätes genom skillnaden i lön och att sedan ålder och andra dylika formella meriter skola vara avgörande? Jag förmodar, att många skola säga: Det behöver man icke göra, utan även om man har sådana avdrag för kvinnorna, bör man dock taga individuella hänsyn. Men kan man taga individuella hänsyn, när det finnes en skillnad i lönen, skall det väl vara mycket lättare att göra det, när det icke finnes någon sådan skillnad. Ty hur högt skall man från statens synpunkt värdera den 10 procent lägre lön, som kvinnan har, och det högsta ålderstillägget, som hon icke kommer i åtnjutande av? Huru mycket skall det väga i vägskålen gentemot högre eller lägre betyg eller större eller mindre duglighet? Jag tror, att det vore olyckligt från statens egen synpunkt, om man ge-

nom själva lönesystemet på detta sätt framtvunge ett uteslutande hänsynstagande till pappersmeriter gentemot vad man kan kalla den individuella dugligheten.

Detta är vad jag i stort sett har att säga till förmån för Kungl. Maj:ts proposition.

Det har under de sista dagarna tydligt förekommit en ansats till att skapa den uppfattningen, att det här i båda fallen, både enligt utskottets förslag och enligt Kungl. Maj:ts proposition, gäller ett provisorium och att det därför icke betyder så förfärligt mycket, vilken linje man går. Det kan man säga; i den mån man vill hålla frågan om behovslönerna öppen, är detta utan tvivel ett provisorium — det är icke fråga om annat. I Kungl. Maj:ts proposition säges uttryckligen, att frågan om behovslönerna kan tagas upp, när den tidpunkt en gång kommer, då dyrtidstilläggen möjligen skola avvecklas. Men bortsett från denna fråga är Kungl. Maj:ts förslag icke ett provisorium, utan det är verkligen ett definitivt förslag, i den mån det berör frågan om lika lön. Kungl. Maj:t har lagt fram sitt förslag i förhoppning, att man skulle instå, att i detta virrvarr av stridiga synpunkter och verkligen berättigade olika intressen finnes en väg att komma fram på, som definitivt skaffar ur världen de förvirrande element, som innefattas i denna fråga om mäns och kvinnors olika löner. Man säger enligt Kungl. Maj:ts förslag: Erfarenheten får i framtiden visa, hur kvinnorna och männen komma att fördela sig i statens tjänst. Det kan hända, att man får göra jämkningar — att man alltså får flytta upp vissa tjänster; det kan hända att man får skapa nya tjänster, alltså tjänster i nya lönegrader. Men det är, om jag så får säga, jämkningar inom systemet. Hela frågan, vilken lön som skall betalas för en viss befattning, avser Kungl. Maj:ts förslag att definitivt lösa — det avser att komma ifrån hela denna tvist om mäns och kvinnors löner.

Om man icke vill taga Kungl. Maj:ts förslag och om man, såsom tydligen är fallet, icke vågar sig på att följa 1921 års lönekommittés förslag, och om man förklarar, att utskottets förslag endast är ett provisorium — på vilken linje vill man då i fortsättningen gå? Det finns i utskottets betänkande icke ett ord till antydan om, efter vilken linje den nya utredning, som väl måste komma, skall läggas. Det finns icke en antydan om, att det nu plötsligt i utskottet kommit fram ett uppslag, som skulle kunna leda diskussionen in på helt nya banor. Och man har — det kan jag säga — icke heller under den tidigare diskussionen kommit fram med något förslag, som visar en annan väg än de nu diskuterade. Vad har man då egentligen att välja på? Vill man icke gå den väg, som innefattas i 1921 års lönekommittés förslag, vilket utskottet tydligen icke velat, och vill man ej heller taga Kungl. Maj:ts förslag, vad finns det då för något att välja på? Ja, jag får säga: Det finns en klar och tydlig väg, om man icke vill följa Kungl. Maj:ts förslag. Det är den väg, åt vilken en mycket känd nationalekonom för ett par dagar sedan med erkännansvärd öppenhet gav sin anslutning i en liberal stockholmstidning: vi få helt enkelt upphäva behörighetslagen. Han menade icke, att kvinnorna skulle helt och hållet utestängas från statstjänsterna, men han menade, att de skulle på gammalt sätt få söka dispens, sedan de på ett eller annat sätt visat sig vara dugliga till de befattningar, som äro förbehållna manliga innehavare — hur det skulle gå till, vet jag icke. Jag tror, att frågan där verkligen är ställd så skarpt och klart, som den kan ställas. Jag tror icke, att man har att välja på något annat än dessa två alternativ. Men jag får säga, att denna ståndpunkt, att man bör gå ifrån behörighetslagen, förbiser, hur klar den än är, ett faktum. Denna ståndpunkt förbiser, att det icke längre är endast männen, som utgöra samhället. Jag säger icke detta från politisk synpunkt. Jag säger det icke för att peka på, att kvinnorna kunna bli en politisk maktfaktor, som det är oklokt

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

att vända sig mot. Utan vad jag tänker på är, att de män, som fortfarande ha bestämmanderätten i sin hand, ha icke längre rätt att behandla kvinnorna såsom omyndiga — de ha icke rätt att säga till dem: Edert arbete är mindre effektivt o. s. v., och vi göra därför denna skillnad mellan mäns och kvinnors löner. Detta göra vi för edert eget bästa, för att ni ändå skola kunna på något sätt krångla er fram och få anställning i statens tjänst. Jag tror, att vi icke ha rätt att göra det. Det finns så pass starka skäl, som tala för att kvinnorna kunna klara sig fram under jämn konkurrens med männen, och vi få ta det som ett faktum, att kvinnorna själva vilja taga den risk, som det kan innebära för dem. Och till det ögonblick, då de själva säga, att de se, att det icke längre går på denna väg, så länge har ingen annan rättighet att som förmyndare för dem säga: Ni veta icke edert eget bästa, och därför skola vi besluta för er.

Jag är därför så övertygad om, att det blir den linje, som Kungl. Maj:t här har valt, som till sist kommer att bli den segrande, att jag i detta ögonblick med mycket stort lugn skulle kunna se, att den lilla modifikation, som utskottet här gjort, i dag segrade i kammaren. Men å andra sidan är det alltid onödigt att göra omvägar och att icke komma fram så pass fort, som man verkligen skulle kunna komma fram. Och vidare skall jag gärna bekänna, att det är icke angenämt att tänka sig, att den linje, som Kungl. Maj:t här lagt fram och som kanske med stor sannolikhet skulle hava vunnit stor majoritet i riksdagen, om den hade lagts fram från annat håll, skall stanna i minoritet, därför att den framlägges av en regering, som befinner sig i minoritet. Jag tror, att dessa synpunkter möjligen kunna förklara, varför det verkligen åtminstone från min sida förefaller i hög grad önskvärt, om kammaren trots det utlåtande, som föreligger från statsutskottet, skulle kunna finna, att Kungl. Maj:ts linje, när man väger alla moment mot varandra, trots allt ändå är den riktigaste. Jag kan egentligen icke förstå, vad man vinner genom utskottets utlåtande, om man icke därigenom vill beteckna, att man vill gå behovsprincipens väg. Det säger utskottet uttryckligen, att utskottet icke vill. Är det verkligen då lönt att — bara för att markera sin teoretiska uppfattning, att kvinnoarbetet är mindre effektivt, för att liksom slå fast, att kvinnorna få finna sig i, att vi anse dem för mindre effektiva — är det verkligen skäl att för nöjet, så att säga, att slå fast detta, mana fram en konflikt mellan å ena sidan männen och å andra sidan kvinnorna, som icke kommer att lägga sig, förrän denna rest av underlägsenhetsstämpel har försvunnit? Det är en strid, som möjligen skulle kunna i någon må utnyttjas politiskt, men jag tror icke, att den skulle lända till glädje för någon part. Det är alldeles säkert, att en sådan rest av olikheten mellan män och kvinnor i lönesystemet skulle komma att förrycka den fortsatta diskussionen om de mycket stora och invecklade problem, som det i fortsättningen gäller att lösa i fråga om statens lönesystem. Dessa problem komma att förryckas, om man på detta sätt för in den ovidkommande synpunkten om kvinnornas ställning med en dylik stämpel av underlägsenhet på sig.

Jag tror till sist, att jag verkligen vågar säga, att när jag här talar för Kungl. Maj:ts förslag, gör jag det icke på något sätt från partisynpunkter. Jag tror, att det i hög grad skulle gagna behandlingen av frågan om lönerna i statens tjänst, om kamrarna i dag icke sköte den principiella frågan ifrån sig på framtiden, såsom utskottet föreslår, utan att de åtminstone till en viss del gäve den definitiva lösning, som regeringspropositionen innebär och som enligt min tro dock till sist blir den enda möjliga, därför att det är den enda som håller fast vid den tanke, som behörighetslagen innebar, och därför också den enda, som till sist kommer att accepteras av den hälft av samhället, som utgöres av kvinnorna.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Petré, Alfred: Herr talman! Efter det klagörande föredrag vi här hört från statsrådsbänken kan jag fatta mig kort, då jag nu går att yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Jag skall inskränka mig att med några ord motivera, varför jag icke kunnat ansluta mig till det förslag till ändring av Kungl. Maj:ts förslag, som utskottet framställt och som går ut på, att de kvinnliga befattningshavarna skulle inom varje lönegrad uteslutas från den sista löneklassen — att de kvinnliga befattningshavarna alltså skulle över lag få ett ålderstillägg mindre än de manliga befattningshavarna.

Såsom framgår av motiveringen till utskottets ändringsförslag, har utskottet ansett, att man, då de kvinnliga befattningshavarnas löneförmåner nu skulle bestämmas, borde hava lagt fram ett förslag, enligt vilket behovsprincipen hade tillämpats. Visserligen har utskottet självt, såsom herr statsrådet påpekade, icke framlagt något sådant förslag, men det framgår alldeles tydligt av motiveringen, att utskottet hyser sympatier för en lösning av frågan i dylik riktning. Utskottet säger tydligt ifrån, att utskottet icke kan vara med om, att det blir fullkomligt samma lönegrader för manliga och kvinnliga befattningshavare, då detta skulle innebära, att det sedermera bleve svårare att få en framtida övergång till tillämpning av behovsprincipen, under det att man har menat, att om den skillnaden infördes, att den sista löneklassen indroges för de kvinnliga befattningshavarna, skulle detta lämna möjlighet öppen för en obunden prövning framdeles av behovsprincipen. Ett bifall till utskottets förslag med den motivering, som nu föreligger, skulle alltså faktiskt innebära ett principuttalande — jag kan icke läsa utskottets betänkande på annat sätt — till förmån för behovsprincipens införande i lönesystemet.

Till denna ståndpunkt ha de socialdemokratiska medlemmarna av statsutskottet icke kunnat ansluta sig utan hava avgivit en reservation. Vi hava därvid haft förmånen att kunna stödja oss på det stora flertalet av de utlåtanden, som avgivits av ämbetsverk och andra myndigheter över 1921 års lönekommittés förslag, som ju upptog behovsprincipen på så sätt, att det skulle ske vissa procentuella avdrag å de kvinnliga befattningshavarnas löner och dessutom utgå familjetillägg för manliga befattningshavare, som hade barn i äktenskapet att försörja. Det har i dessa utlåtanden av myndigheterna anförts mycket vägande invändningar mot behovsprincipen, invändningar av både praktisk och teoretisk art.

Från praktisk synpunkt må först och främst framhållas, såsom också betonats i åtskilliga av myndigheternas utlåtanden, att man icke rättvist kan bedöma behovet efter sådana yttre förhållanden som om en befattningshavare har barn i äktenskapet, ty det kan föreligga större behov av flera andra anledningar. Så t. ex. kan det förekomma försörjningsplikt gentemot nära anhöriga, alltså till andra än barn. Vidare finnas befattningshavare, som ha stora studieskulder och på denna grund kunna ha större behov. En ogift man med studieskulder kan alltså vara ekonomiskt sämre ställd än en gift man med barn, vilken har förmögenhet — kanske förvärvat just genom giftermålet. Och låtom oss taga ett annat exempel. En befattningshavare, som själv har svag ekonomi, är ogift, men han måste försörja sina gamla orkeslösa föräldrar. Det vore väl ändå i hög grad orättvist, om en sådan manlig befattningshavare icke skulle hava familjetillägg, men sådant däremot skulle utgå till en förmögen man, som har t. ex. ett barn i äktenskapet. Över huvud taget vore det väl orimligt, att den välsituerade manlige befattningshavaren skulle få något betalt av staten utöver den lön, vilken ansåges skola utgå för själva arbetet. Ty det är detta, som är innebörden av behovsprincipens tillämpning, att utöver

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

lönen för arbetet skulle dessutom i vissa fall, där man ansåge behov föreligga, utgå extra lönetillägg. Det torde med ett ord helt enkelt vara omöjligt att genomföra rättvisa avlöningsbestämmelser efter behovsprincipen.

Men även från *rent principiell synpunkt* kunna berättigade invändningar göras mot denna principens användning i lönesystemet, ty denna princip innebär ju i själva verket — såsom järnvägsstyrelsen i sitt yttrande mycket träffande har framhållit — att staten icke skulle avlöna alla sina befattningshavare efter värdet av deras arbete utan låta vissa befattningshavare genom löneavdrag helt eller delvis bekosta andras högre lön. Särskilt beaktansvärt är det, att alla kommunikationsverken, vilka ju hava det största antalet kvinnliga befattningshavare, samstämmigt hava avstyrkt behovsprincipens tillämpning och att även alla de övriga större ämbetsverken avstyrkt denna princip, såsom statskontoret, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, kammarrätten o. s. v. Vad som kanske kan vara av särskilt intresse i denna kammare är, att även kanslern för rikets universitet i sitt yttrande över lönekommitténs förslag framhållit, att det vore omöjligt att fullt konsekvent tillämpa den s. k. behovsprincipen vid fastställandet av tjänstemännens avlöning samt att förslagen i dylik riktning skulle leda till de orimligaste konsekvenser. Även tjänstemännens organisationer hava samtliga uttalat sig emot behovsprincipens tillämpning i lönesystemet och alltså för, att vid bestämmande av lön hänsyn endast bör tagas till värdet av arbetsprestationerna i såväl kvantitativt som kvalitativt hänseende.

Saken ligger alltså till så, att, fullkomligt oberoende av politiska åsikter, hava vederbörande inom ämbetsverken uttalat sig nästan samstämmigt emot behovsprincipen. Oberoende av politiska åsikter hava också tjänstemannasammanslutningarnas ledamöter enhälligt uttalat sig mot behovsprincipens tillämpning i lönesystemet. Men i statsutskottet inträffar då det egendomliga förhållandet, att alla de borgerliga partiernas representanter enigt uppträda emot det framlagda förslaget, som är byggt på principen: lika lön för lika befattning. Nu har det ju från statsrådsbanken uttalats, att man torde väl få antaga, att detta är en tillfällighet, ty det vore väl egendomligt, om de borgerliga partierna skulle hava beslutat att göra denna fråga till en partifråga.

Nu har visserligen statsutskottet — det må erkännas, icke alldeles utan fog — framställt den anmärkningen mot det kungl. förslaget, att den princip, varpå förslaget bygger, har blivit något ofullkomligt tillämpad vid inplaceringen av de nuvarande kvinnliga befattningarna i lönesystemet. Men det har framhållits i den kungl. propositionen, att man har funnit sig nödsakad därtill på grund av den statsfinansiella situationen. Det föreligger ju, som vi veta, några motioner, i vilka föreslagits, att åtskilliga kvinnliga befattningar måtte uppflyttas i högre lönegrad. För min del kan jag icke finna annat, än att det finns ganska goda skäl för ett bifall till dessa yrkanden. Reservanterna inom utskottet hava emellertid varit eniga om att icke tillstyrka dessa motioner, utan hava tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag oförändrat dels på grund av det läge, vari frågan nu ligger här, och dels på grund av den statsfinansiella situationen.

Mot anmärkningen, att Kungl. Maj:t icke konsekvent har tillämpat den princip, varpå förslaget angivits bygga, må emellertid framhållas, att med Kungl. Maj:ts förslag införes dock åtminstone *en formell likställighet* mellan manliga och kvinnliga befattningshavare, så att de kvinnliga befattningshavarna hädanefter bliva berättigade att från de utgångspunkter — må vara, väl låga — som de nu erhållit, tävla med manliga befattningshavare om lediga befattningar i en högre lönegrad — att över huvud taget avancera så långt som deras utbildning, duglighet och personliga kvalifikationer berättiga dem till.

Under årens lopp bör därför den formella likställighet, som nu erhålles, föra med sig även *en reell, en verklig likställighet*.

Utskottsförslaget innebär ju, att de kvinnliga befattningshavarna skola erhålla samma, i flera fall väl låga inplaceringar i lönesystemet, som enligt Kungl. Maj:ts förslag. Men därtill vill utskottet beröva dem det sista ålders-tillägget.

Då jag, herr talman, icke har kunnat vara med om en sådan orättvisa mot de kvinnliga befattningshavarna, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av herr A. C. Lindblad m. fl. avgivna reservationen.

Herr Reuterskiöld: Herr talman, mina herrar! Då jag begärt ordet i denna fråga, är det för att framföra ett yrkande om avslag både på utskottets och Kungl. Maj:ts förslag.

Anförandet från statsrådsbanken bekräftade för mig, att statsutskottets kritik av Kungl. Maj:ts förslag har varit mycket riktig, och det är den enda punkt, i vilken jag kan helt ansluta mig till utskottet. När utskottet har riktat sig mot Kungl. Maj:ts förslag om likalönsprincipen, har jag åtminstone läst utskottets betänkande så, att utskottet utgått ifrån, att Kungl. Maj:t verkligen menat en materiell likalönsprincip, fast den blivit formell. Genom anförandet från statsrådsbanken erkändes det, att det är en formell likalönsprincip, och riktigheten av utskottets alla invändningar emot Kungl. Maj:ts förslag bliva därigenom ytterligare understrukna. Men detta är också, som jag nämnde, den enda punkt, i vilken jag till alla delar instämmer med utskottet.

När utskottet yttrar sig i övrigt, frapperar det läsaren, som litet tagit del av statsutskottets betänkande, att detta i särskilt hög grad avviker från vad som eljest är vanligt. Statsutskottet brukar i allmänhet, det vågar jag säga, visserligen icke förakta teorien, men lämna den ur räkningen. Då nu emellertid statsutskottet för en gångs skull går in på teorien, blir man genast misstänksam och frågar sig, om det icke haft möjlighet att anlägga sitt vanliga praktiska och därigenom auktoritativa grepp på ämnet. När man sedan går närmare och granskar den teori, som utskottet åberopar, och den befinnes alldeles ohållbar, ökas betänkligheterna i hög grad, och det är därför jag finner det naturligt att stanna vid ett rent avslagsyrkande.

Jag skall icke uppehålla mig så länge vid de olika punkterna, men det är ett par synpunkter jag skall tillåta mig framhålla till belysning av vad jag yttrat.

Utskottet börjar med en förklaring, att det är alldeles ovedersägligt, att tjänsteförhållandet mellan befattningshavarna och staten är att betrakta som ett avtal och har karaktär av ett sådant. Är det någonting, som i modern statsrätt är ovedersägligt, är det att detta tjänsteförhållande icke är ett avtal. Det grundar sig tvärtom på ett ensidigt åläggande, både om man ser saken rent praktiskt och rent teoretiskt. I hela vår historia har det funnits en förpliktelse till statstjänst, som från början ålåg adeln och sedermera har utsträckts till de manliga invånarna i riket. Denna förpliktelse går alltjämt igen även i vår kommunala lagstiftning, enligt vilken som bekant endast kvinnor i regel ha rätt att avsäga sig uppdrag utan anförande av skäl, under det att mannen saknar en dylik rätt. Detta är ett uttryck för den gamla förpliktelseprincipen. Jag har då litet svårt att värja mig för den tanken, att samma åskådning också ligger till grund för behörighetslagen, sådan den kompletterar grundlagen. Läser man grundlagen, finner man mycket riktigt, att kvinnorna visserligen fått en behörighet men alls ingen skyldighet, under det att skyldigheten alltjämt ligger på männen. Om utskottet hade tagit denna

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlösningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlösningsförhållanden m. m.
(Forts.)

utgångspunkt, tror jag, att det lättare kommit till en motivering och en uppfattning av vad som här kunnat vara lämpligt ur statens synpunkt. Det gäller nämligen icke bara de enskilda, utan det gäller också staten, och statens intressen kunna icke jämföras med någon enskilds, lika litet som förhållandena vid statsbefattningarna kunna jämföras med läget på den allmänna löne marknaden.

Nu säger utskottet å ena sidan, att detta avtalsförhållande medför, att löne marknaden och dess principer icke kunna helt och hållet tillämpas på stats-tjänsten utan endast i vissa avseenden, och å andra sidan urgerar utskottet litet senare i sitt betänkande, att den olikhet mellan män och kvinnor, som råder på arbetsmarknaden, måste beaktas i detta sammanhang. Jag kan mycket väl förstå ett sådant resonemang, om man vill göra sig skyldig till samma fel, som jag vågar påstå, att riksdagen gjort en gång tidigare, då den började löne-regleringarna med kommunikationsverken och sedermera tillämpade samma principer på den civila förvaltningen, under det att i själva verket dessa två områden äro principiellt åtskilda och alldeles icke kunna eller böra regleras på samma sätt. Här har från statsrådsbanken med mycken skärpa betonats, att den största delen av ökningen genom ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle falla på kommunikationsverken. Jag tror, att det är alldeles riktigt. Och där kan man göra en jämförelse med löne marknaden och de enskilt anställda, men när det gäller den civila och egentliga förvaltningen, så föreligger från statens sida något, som icke föreligger på kommunikationsverkens och löne marknaden områden nämligen ett ovillkorligt behov oavsett tillgång och efterfrågan av den kvalificerade kraft, som fordras för att upprätthålla statens alltid nödvändiga verksamhet. Detta är den synpunkt, som sist ändå måste bliva avgörande, och det är ur den synpunkten, som lönefrågan slutligen måste lösas.

Det förefaller mig då, som om man skulle ha anledning att gå in på frågan, hur utskottet verkligen tänker sig, att lönefrågan skall lösas. Därvid är jag ense med de föregående ärade talarna, att utskottsbetänkandet icke egentligen ger något svar därpå. Jag vågar uttala den förmodan, att detta beror på att man inom utskottet icke velat gå in för en behovsprincip och icke heller kunnat enas om någon annan princip. Det är emellertid en princip, som därvid synes mig vara den naturliga, och det är, vad jag skulle vilja kalla statens behovsprincip eller från tjänstemännens sida prestationsprincipen. Man kan icke jämföra kvinnornas prestation på ett område med en manlig prestation på ett annat område, utan man får väl ändå jämföra dem på samma område, om det låter sig göra. Om man i likhet med mig går ut ifrån, att behörighetslagen visst icke är slutgiltigt antagen, eftersom den är försatt i den egendomliga ställning, som ingen annan svensk lag varit, nämligen att dess trädande i kraft icke beror av Kungl. Maj:ts bestämmande ensidigt vid en viss tidpunkt, då förutsättningarna inträtt, utan av Kungl. Maj:ts och riksdagens samfälliga beslut, har man därmed antytt, att den har en särställning och att man gått med på den så att säga i princip som ett experiment men med förbehåll från båda sidor att sedermera få pröva, om den skall omedelbart eller först mycket längre fram träda i kraft, eventuellt efter en revision. Jag vill erinra om, att den nu gällande vallagen ändrades redan innan den trätt i kraft och till och med sedan den trätt i kraft, men innan den trätt i tillämpning. Det torde icke vara omöjligt att ändra även behörighetslagen på samma sätt.

Men, säger man, det är ofrånkomligt, att man löser frågan för kvinnornas skull, och man måste taga konsekvensen av likställigheten. Man kan icke, som jag tror, att herr statsrådet yttrade, hålla på den där kvinnliga »underlägsenheten», utan man måste komma ifrån den uppfattningen. Ja, när feminismen, som gått in för kvinnornas sak, utmynnar i en maskulinisering, samtidigt med männens feminisering, måste jag säga, att den svikit kvinnornas

sak, och om man anser, att i själva verket förhållandet är det, att kvinnornas »underlägsenhet» i statens tjänst, utgör att moment av kvinnornas överlägsenhet som kvinnor, bevarat även hos statstjänstens kvinna, så tror jag icke, att talet om kvinnans »underlägsenhet» har så mycket att betyda.

För mig ställer sig saken så, att det verkligen gäller ett pröva, vad som för staten är det bästa och att därefter bestämma lönen med hänsyn till den prestation, som man över huvud taget kan förvänta av den ena eller andra. Då kommer jag till den positiva väg, som i herr Olssons i Kullenbergstorp reservation är angiven, nämligen bevarande av de nuvarande två manliga löneplanerna och en utbyggnad av den kvinnliga löneplanen. Det är den konsekventa och naturliga vägen, som kan leda till ett riktigt resultat, men den har utskottet tydligen icke velat gå. När den nämnda reservationen pekar på just denna linje, har den på ett helt annat sätt klart och otvetydigt tagit avstånd från behovsprincipen, och jag misstänker, att det är därför, som den icke vunnit större anslutning än som skett.

Vad är det nu utskottet egentligen vill? Det vill, såvitt jag kunnat finna av betänkandet, hålla vägen öppen för en reform, för en principiell lösning av avlöningsspörsmålet längre fram. Men vinner man detta, om man går utskottets väg? Från statsrådsbanken har det sagts, att man vinner det med hänsyn till behovsprincipens prövning, men statsrådet har tillagt, att man vinner alldeles detsamma, om man går Kungl. Maj:ts väg, och statsrådet har därvid pekat på dyrtidstilläggen. För min del vågar jag säga, att man icke har kvar någon större frihet på vare sig den ena eller andra vägen. Vare sig man går utskottets eller Kungl. Maj:ts väg, har man ingen frihet att pröva den princip, som herr Olsson i Kullenbergstorp i sin reservation pekat på och vilken jag här kallar prestationsprincipen.

Utskottet har icke formellt gått in för behovsprincipen, men utskottet har i allt fall å sid. 33 i fråga om pensionsbeloppen förklarar, att kvinnornas pensioner böra bli något lägre än männens, då pensionen bör stå i visst förhållande till slutlönen, och därefter säger utskottet: »Detta synes utskottet vara befogat ej minst ur den synpunkten, att pensionen till en manlig befattningshavare i flertalet fall måste vara *tillräcklig* för ej blott pensionstagarens eget utan även hans hustrus uppehälle, medan den kvinnliga pensionären som regel har att sörja blott för sig själv.» Om icke detta är ett uttryck för behovsprincipen, så har jag svårt att förstå hela sammanhanget.

När sedan utskottet på nästa sida talar om avgifterna för den egna pensioneringen säger utskottet, att om en efter försäkringstekniska principer utförd beräkning skulle visa, att kvinnornas avgifter borde vara högre än männens, så gör det ingenting, ty skillnaden skulle kanske kunna anses täckt genom uppkommande överskott på de avgifter för pupillpensioneringen, som kvinnorna skulle utgöra. Skulle det däremot visa sig, att kvinnornas avgifter rätteligen borde vara lägre än männens, bör likväl en sänkning av kvinnornas avgifter icke ske, säger utskottet vidare, därför att i så fall skulle följden bli, att i ett stort antal fall en kvinnlig befattningshavares behållna avlöning skulle bli större än en manlig befattningshavares i samma ställning. Konklusionen skulle enligt min mening tvärtom bli den, att man då borde göra lönen mindre för kvinnorna i stället för att pålägga dem avgifter, som faktiskt förminskade lönen. Det synes mig vara ganska rimligt och naturligt, att man giver mindre lön, därför att det finnes en mindre prestationsförmåga, men det synes mig icke rimligt att göra sådant på grund av behovsprincipen.

Utskottet säger vidare, att det är mycket svårt att komma till ett resultat nu, men stannar vid att taga Kungl. Maj:ts förslag på det sättet, att det skär bort det sista ålderstillägget. Då ha vi ändå beskurit Kungl. Maj:ts förslag, menar utskottet, och vi ha kommit fram till en, om jag får översätta

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.

(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlösningsförhållanden m. m.
(Forts.)

saken, fullkomligt ohållbar ståndpunkt, som måste framkalla revision. Och skulle utskottet — trots allt — tänkt åstadkomma en hållbar ståndpunkt, kan jag icke förstå, huru detta kan förlikas med utskottets yttrande på sidorna 31 och 32, där utskottet erkänner, att även efter de ändringar i Kungl. Maj:ts förslag, som utskottet förordar, flertalet av de i Kungl. Maj:ts förslag anmärkta bristerna alltjämt kvarstå, men att utskottet vid det förhållandet, att ett skyndsamt beslut i denna fråga vid årets riksdag utgör en förutsättning för budgetarbetets normala fortgång samt då utskottet livligt behjärtar önskvärdheten av att kvinnornas löneställning och i samband därmed tidpunkten för behörighetslagens ikraftträdande snarast görligt fixeras, funnit sig böra tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag med resp. angivna ändringar. Jag har svårt att förstå, att man, om man skapar en ohållbar situation, egentligen kan få någon klarhet. Det är alldeles omöjligt att på det sättet kunna vinna vad man vill vinna. Och i själva verket behöver mot utskottets förslag endast åberopas — dess egen motivering!

Jag vill tillägga ännu en sak. Om man tager bort det sista ålderstillägget för kvinnorna, men giver dem lika lön för övrigt allt igenom, undrar jag, om man icke till sist ändå, när den ohållbara ståndpunkten måste övergivas, nödgas taga Kungl. Maj:ts förslag sådant det nu föreligger. Det är sista steget. Vi taga nu 99 procent av Kungl. Maj:ts förslag och taga bort endast 1 procent på sin höjd; är det då sannolikt att vi, när vi gå till en förnyad prövning, skola kasta bort dessa 99 procent? Jag tillåter mig tvivla därpå. Och om allenast ett *skyndsamt* beslut i denna fråga vid årets riksdag utgör en förutsättning för budgetarbetets normala fortgång, så kan beslutet lika väl vara negativt som positivt, man kan lika väl säga nej som ja, och då vinner man det ena ändamålet, men det andra ändamålet, att fixera tidpunkten för behörighetslagens trädande i kraft, vinnes naturligtvis icke då. Men om man för att vinna även detta komplicerar frågan och förvirrar situationen menar jag, att vinsten i verkligheten blir mindre än ingen och att det i stället uppstår en stor olägenhet.

Under sådana förhållanden tillåter jag mig att med åberopande av den motivering, som angivits i herr Olssons i Kullenbergstorp reservation, som jag i alla delar ansluter mig till, och som egentligen är utskottets egen, rätt uttolkad, yrka avslag på samtliga föreliggande förslag.

Jag skulle, herr talman, egentligen velat yrka återremiss, enär det förefaller mig rimligt och naturligt, att riksdagen, om den avslår Kungl. Maj:ts förslag och icke tager något positivt beslut, dock hos Kungl. Maj:t anhåller om en sådan utredning, som i nämnda reservation angivits. Men då jag antager, att ett återremissyrkande i denna kammare icke skulle ha någon som helst effekt och att det kanske icke ens skulle ha någon effekt, om yrkande om återremiss framställdes i båda kamrarna, har jag ingen annan utväg än att med beaktande av den väg, som angivits i herr Olssons i Kullenbergstorp reservation, yrka avslag på samtliga föreliggande förslag.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Herr vice talman! Behörighetslagen av den 22 juni 1923 öppnade tillträde för kvinnor till statstjänsten så gott som undantagslöst. Det kvarstod förutom de prästerliga befattningarna endast vissa andra, där på grund av befattningens egen natur det är klart, att de böra innehavas av män. I övrigt öppnades genom denna lags antagande möjlighet till fri tävlan om alla statstjänster mellan kvinnor och män. Kvinnorna skulle i detta avseende erhålla samma fasta ställning som männen, de skulle ha samma rätt som männen att erhålla vad som tidigare legat till grund för den svenska tjänstemannens ekonomiska ställning, nämligen vad man betecknat »anständig bärning».

För min del biträdde jag gärna denna lags antagande. I den lagen låg någonting av idealitet, ett rent mänskligt innehåll. Det var ett gammalt orättvist och oförsvarbart privilegium som föll. Det var en medborgerlig likställighetsakt, som trädde i stället.

Emellertid kom ju frågan upp på vilka villkor starten för kvinnorna i denna nya tävlan skulle ske. Behörighetssakkunniga, som haft att utreda behörighetsfrågan, d. v. s. frågan om möjlighet för kvinnorna att erhålla tillträde till statstjänst, utgick i det avseendet från att samma regler, som gälla för män, skulle, med ett enda undantag när, gälla även för kvinnorna. Undantaget gällde kvinnornas ställning i pensionshänseende. För övrigt ställde behörighets-sakkunniga sig på den ståndpunkten, att det naturligen följde av behörighetslagens egen innebörd, att kvinnorna erhöles lika löneställning som männen.

Den regering, som då satt, kände sig emellertid icke övertygad om riktigheten av denna slutsats. Den ansåg sig behöva ytterligare ett omdöme för att kunna taga position till frågan, och på det sättet kom 1921 års lönekommitté till.

När denna kommitté hade att försöka bilda sig en utgångspunkt för sin verksamhet, kom den efter ingående prövning till ungefär den ståndpunkten, att villkoren för kvinnornas start som statstjänare över hela linjen borde gå därpå ut, att statens utgifter komme att lösas, att sålunda de anvisade arbetsresultaten komme att av staten erhållas till samma kostnad, oberoende av om den, som givit resultatet, vore man eller kvinna. Endast ifrån denna ekonomiska utgångspunkt, endast ifrån denna betingelse kan det i realiteten bli fråga om en verkligt fri och öppen tävlan mellan män och kvinnor på detta område.

Under vilka yttre omständigheter är det, som befattningshavare anställas i statens tjänst? Jag skall icke gå in på de spekulationer, den siste ärade talaren anställde på det området, när han menade, att genom behörighetslagen man kommit i det läget, att kvinnorna äro behöriga, men männen *skyldiga* att gå i statstjänst. Jag förstår icke den skillnaden. Jag måste säga, att jag betraktar den enbart som en för det levande livet fullständigt främmande teoretisk spekulation. Däremot är det så, att en anställning i statens tjänst betyder i sak, att den på det sättet anställde så gott som undantagslöst ställer sin arbetskraft för sin återstående livstid i statens tjänst, och därför erhåller han en garanti, att han icke skall få lägre lön än den, som vid anställningstillfället gällde. Han erhåller rätt till lön under sjuktid och rätt att kvarstå i befattningen, även om den för honom avsedda arbetsuppgiften bortfaller. Han — och därmed avser jag givetvis såväl manlig som kvinnlig befattningshavare — erhåller rätt till pension, som till en tredjedel förvärvats av honom själv och till två tredjedelar tillskapats genom statsbidrag. Det är givetvis från denna anställningsforms egen innebörd som, såvitt jag förstår, de anställnings- och startvillkor böra betraktas, som det här gäller att formulera.

Den första fråga, till vilken 1921 års lönekommitté från sin utgångspunkt hade att taga ställning, blev då helt naturligt den: kommer den nya grupp av löntagare, som det nu är fråga om, att i något hänseende som grupp betraktad — jag skall senare återkomma till, varför jag anser gruppsynpunkten här måste anläggas — skilja sig från den manliga grupp, som tidigare haft ensamrätt till anställning i statens tjänst?

När det gällde att undersöka den saken, var det vissa förut allmänt kända fakta, som man kunde hålla sig till och som det gällde att närmare undersöka. Det blev då klart, att när i statstjänaranställningen ingick, förutom en bestämd lön, jämväl pension för hela den återstående tid, som kvarstår efter det befattningshavaren lämnat sin tjänst, så var det vid bedömande av den av mig nu angivna frågan givetvis av betydelse, med vilken pensionstid man hade att räkna.

Då är det så — man kan icke komma ifrån den saken — att för den nya

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

kvinnliga befattningshavaregruppen kvarstår i regel, från medeltalssynpunkt betraktat, en tre år längre pensionstid vid frånträdande av statstjänsten än för den manliga gruppen. Man hade sålunda att över huvud taget räkna med ett treårigt pensionsbelopp mera för kvinnliga än för manliga befattningshavare. Detta är nu ett sakförhållande, som ingen kunnat bestrida. Men man har sagt: »Det fästa vi intet avseende vid, det är näoot, som icke bör på det sättet bäras upp av kvinnorna, att de som grupp betraktade skulle få en annan löneställning än männen, utan det få vi utan vidare godtaga.» Från den utgångspunkt, jag inledningsvis anlade, måste man emellertid räkna med, att det för varje kvinnlig befattningshavare tillkommer ökade pensionsutgifter från statens sida.

Det gällde också att närmare undersöka, huruvida med avseende å tjänstgöringsförhållandena någon skillnad vore rådande mellan man och kvinna. Därvid konstaterades den erfarenhet, som fanns hittills, att på 35 års tjänstgöring kvinnorna hade ungefär ett års längre sjuklighet än männen, närmare utformat 362 sjukdagar mera. Det var den erfarenhetskalkyl, som härutinnan kom fram vid prövningen av alla förefintliga hittills kända siffror på området. Det bortföll sålunda under 35 års tjänstetid för kvinna på grund av sjuklighet ungefär ett tjänstgöringsår.

Nu kan man säga: »Det fästa vi oss icke vid. Det är visserligen en sak, som icke kan bestridas, utan ett faktum, att det ställt sig så hittills. Men man kan uttala den förhoppningen, att det sedermera kanske icke kommer att bli så.» Ja, visst kan man det. Men när det gällde att anknyta till den erfarenhet, som förefanns, till det faktiska och praktiska resultat man dittills vunnit, kunde man enligt kommitténs mening icke se bort ifrån dessa faktiska förhållanden.

Så kom man fram till frågan, huru det förhölle sig med arbetsprestationerna och vad därmed sammanhänger. Ja, här komma vi in på ett område, där det är mycket svårt att angiva några fixa tal. Den föregående ärade talaren yrkade avslag för att, såsom han sade, man skulle få fram ett förslag, som skulle vila enbart och uteslutande, såvitt jag förstod honom rätt, på »prestationsprincipen». På det sättet har jag icke lyckats tillägna mig en uppfattning rörande dessa prestationers olika innebörd, att jag kan säga, att den synpunkten enbart och uteslutande bör vara avgörande för den löneställning kvinnogruppen skall erhålla. Att på förhand konstruera upp detta som en tillräcklig grundval för bedömande av var de olika skiljelinjerna skola gå, finner jag icke vara möjligt, och jag tror därför att det icke är möjligt för det praktiska livets män att i detta avseende följa den föregående ärade talaren i hans förslag.

Man måste utgå ifrån, att arbetspriserna i allmänna löne marknaden icke enbart och uteslutande äro ett uttryck av maskulint förtryck, en kvarleva av barbari, utan i sig innesluta en viss ekonomisk innebörd och alltså måste i någon mån motsvaras av arbetsprestationernas värde. Ty eljest skulle på många områden, där män och kvinnor ha samma arbete men olika lön, den ekonomiska självbevarelsedriften bjuda arbetsgivarna att uteslutande begagna sig av kvinnlig arbetskraft, därför att det för dem skulle vara ekonomiskt fördelaktigare. När detta icke sker, när man anställer bredvid varandra, efter en mängd prov, män och kvinnor i samma verksamhet men i helt olika löneställning, säger jag mig, att detta måste bero på, åtminstone i viss omfattning, att den manliga arbetskraften för arbetsgivarna i regel representerar ett högre värde. Det går icke att säga, att nu angivna förhållanden enbart och uteslutande äro att hänföra till manligt förtryck. Det är så, att om man går till industrien finnes f. n. skillnaden mellan manlig och kvinnlig arbetslön på de områden, där de äro jämförliga, utgöra mellan 50 å 30 procent. Inom de affärsanställdas grupp utgår den kvinnliga lönen med 70—90 procent av männens och i fråga om typografyrket, där man sökt få fram en medeltalssiffra, på grund av det utförda arbetet och där man haft det mera ovanliga tillfället att låta betingsarbete återspegla på ar-

betsresultatet, visa siffrorna i medeltal en arbetsförtjänst å 111,29 för män och 92,74 för kvinnor.

När det gällde fria yrkesutövare på områden, där kvinnor såväl som män, såvitt jag förstår, haft ungefär samma yttre betingelser för att ernå ett likartat ekonomiskt resultat, var man, vid undersökningen i frågan, hänvisad till vissa begränsade områden därför, att det icke fanns många områden, där kvinnorna uppträtt såsom självständiga företagare i så stort antal, att en jämförelse kunde tillmätas någon större betydelse. Men på varje sådant arbetsfält, där kvinnorna uppträdde som fria yrkesutövare i större antal, så att man kunde komma fram till en jämförelse med männen, på varje sådant område, säger jag, förelåg mellan de uppnådda ekonomiska resultaten, sådana de återspeglades i egna deklARATIONSSIFFROR, en uppenbar skiljaktighet: lägre inkomstresultat för kvinnliga än manliga företagare.

Nu kan man säga om allt detta: »Det där bry vi oss icke om, vi lämna det åsido, det taga vi icke hänsyn till.» Jag vill då säga, att man icke enligt min mening kan undgå se på statens intresse i det här fallet, att man borde hålla fast vid den utgångspunkten, att det bör vara för staten likgiltigt, vem som utför arbetet på de områden, där män och kvinnor kunna konkurrera, men att staten bör lägga sina lönegrunder så, att arbetsresultatet blir för staten lika kostsamt, vare sig arbetet utföres av män eller kvinnor.

Nu har man mot den materialsamling för belysande av spörsmålet, som 1921 års lönekommitté införskaffade, gjort vissa invändningar. Man har på tal om sjuktiden sagt från kvinnligt håll: »Ja, men har icke kommittén observerat, att det finnes olika sjuklighetsomfattning också för manliga befattningshavare i olika grupper, ordinarie och extra ordinarie, att högre och lägre åldrar ha olika sjuktid o. s. v. Ja, det är riktigt, och kommittén har också framhållit, att det förefinnes en sådan olikhet. Men i samtliga dessa fall kvarstår alltså en marginal mellan kvinnlig och manlig sjuklighet. Den steg och föll, men kvar stod dock alltså en viss skillnad, och därför var det riktigt, föreföll det mig, att taga hänsyn till densamma.

Nu säger man: »Ja, men kvinnorna kunna icke nöja sig med att bli behandlade kollektivt utan vilja bli behandlade individuellt.» I det avseendet vill jag säga, att man mot detta, såvitt jag förstår, kan göra två huvuderinringar. Innan jag ingår därpå vill jag dock säga att det sätt, som finansministern förordade och som jag skall återkomma till senare — begagna sig av den kvinnliga arbetskraften, att om kvinnor, inkomna i en ny löneställning, skulle visa, att de genom sitt arbete kunde komma upp till samma arbetsprestationer som männen, skulle resultatet bli tillskapande av en ny och lägre lönegrad — den metoden att realisera likalönsprincipen förefaller mig omöjlig att acceptera. Men så mycket anser jag statens intressen i detta sammanhang böra tillvaratagas, att när det kommer in i statstjänst en ny stor grupp, man behandlar denna grupp efter dess egna förutsättningar som grupp betraktad, tills erfarenheten visat, huruvida de skiljaktigheter, som på det sättet uppkommit, kunde bortfalla utan risk för staten och man således kan stadga en för män och kvinnor gemensam, lika löneställning. Av detta skäl anser jag riktigt att man vid denna inplacering av kvinnliga befattningshavare nu behandlar dem från gruppens egna förutsättningar. Då man i den kungl. propositionen utgår ifrån, att vid inträdet i statens tjänst skulle komma att ske en helt annan och mera betryggande sovring, när det gäller kvinnliga än manliga befattningshavare, kan jag icke se, varpå man bygger denna uppfattning. Jag skulle tvärtom tro, att rent enskilda intressen skulle kunna spela en större roll, när det gäller att anställa kvinnor än när det gäller att anställa män. Vi skola komma ihåg — jag kan dock icke säga på siffran, huru många verk som komma att antaga kvinnliga befattningshavare, men att det är ett stort antal, som har formell rätt därtill, ty vart och ett verk är berättigat att

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

anställa å statens vägnar — att blott de formella skälen tillvaratagits vid anställandet, så är, även om det sedermera visar sig, att den anställda icke alls motsvarar de anspråk man ställt på honom, den, som anställt befattningshavaren utan ansvar. Staten får dock helt och fullt stå för de ekonomiska följderna. Under sådana förhållanden förefaller det rätt naturligt, att man går ut ifrån sådana allmänna förutsättningar för dessa anställningar, att statsförlust förebygges.

Dessutom kommer jag fram till en annan invändning, som åtminstone de kvinnor, som tillhörde 1921 års lönekommitté, för sin del klart och fullt accepterade, nämligen att den omständigheten, att kvinnorna få tillträde till statstjänst, icke upphäver det faktum, att mannen i regel dock är och måste betraktas som familjeförsörjare och att det är ett samhälleligt intresse, att han även i fortsättningen får betraktas och behandlas såsom familjeförsörjare.

Herr Petréns sade däremot, att den synpunkten icke finge tillmätas för stor betydelse bland annat därför, att om en familjeförsörjare hade barn att försörja, så kunde det mycket väl hända, att den ensamstående hade mor och syskon att underhålla. Ja, visst kan det hända. Men det kan hända precis lika ofta, att en gift manlig befattningshavare har både barn och mor och far att försörja, att han således icke endast har det, som en ensamstående kan ha, utan jämväl därutöver det, som ligger i försörjningsskyldigheten av en stor familj. Jag tror för min del, att samhället icke kan undgå att i sin lönepolitik taga hänsyn till de statsanställdas behov att erhålla en sådan lön, att däri kan ingå för var och en möjlighet att uppehålla sin familj. Det är det, som i regel bildar motiveringen för befattningshavare, när de komma och påyrka löneförbättring. Det är i regel så, att samma tjänstemannagrupper, som nu säga: »Den saken är ovidkommande, den skall man ej taga hänsyn till», likväl vid en motivering av löneanspråk undantagslöst söka uppvisa, hurusom en befattningshavare i den eller den ställningen nödvändigtvis behöver den eller den löneförbättringen med hänsyn till hans utgifter på grund av honom åliggande familjeförsörjningsplikt. Vi kunna icke komma ifrån, att den synpunkten spelar in i lönesättningen, att den spelar in i de redan nu gällande lönesystemen på olika områden. När vi exempelvis om några dagar erhålla en proposition från Kungl. Maj:t om att de äldre pensionstagarna skola erhålla väsentligt högre pension än den, som för närvarande utgår — denna pensionsrätt är en del av deras tidigare lön — vad är det då som herrarna skola taga hänsyn till och bygga på annat än nödvändigheten ur behovs- och försörjningssynpunkt att bevilja detta tillägg? Vad är det, som ligger i att herrarna acceptera fem löneklasser i olika lönegrader? De båda första kunna ju motiveras med, att en befattningshavare den första tiden i statens tjänst icke är så värdefull som när han varit med tre à fyra år och tränat upp sig. Men det sista ålderstillägget, d. v. s. den sista löneklassen, har alltid motiverats med att man räknat med en i regel tillväxande familjs ökade behov, och den principen behåller man kvar jämväl i det av regeringen framlagda förslaget.

Nu säger man, att den principen icke gör sig gällande på det enskilda området. Jag bestrider riktigheten av den uppfattningen. När det gäller en befattningshavare, som står i en ungefär med statstjänst jämförlig ställning, så att han anses tillhöra ett företag ungefär på samma sätt som statstjänstemannen anses tillhöra staten, huru går det till där? Jo, i regel går det till så, att när en ung man varit i tjänst ett par tre år och skall till och gifta sig, går han till arbetsgivaren och säger: »Nu tänker jag sätta bo. Kan jag inte få femhundra kronor eller ettusen kronors påökning i lönen?» I regel får han då en löneökning. När han så varit i tjänsten några år till — hans arbete har i alla fall kanske inte blivit värdefullare än tidigare — och hans familj vuxit, så går han ånyo till arbetsgivaren och säger: »Nu har min familj vuxit, mina behov

ha ökats, kan jag inte ytterligare få ett lönetillägg?» På den motiveringen få tjänstemännen i ett sådant enskilt företag i regel ett dylikt tillägg. Vad är detta annat än ett tillgodoseende av behovsprincipen i allmänna livet, fastän det icke sker regelbundet eller med fixerande på förhand av genom lönereglementen bestämda belopp.

Jag har här i min hand ett brev från en statstjänsteman — man har sagt, att statstjänstemän i regel äro motståndare till denna löneprincip — i mycket hög ställning, chef för ett av våra största verk med en mycket stor skara statstjänare under sig, en person, som tillika varit med om att starta ett mycket omfattande enskilt företag. Jag har rättighet att nämna hans namn, det är generaldirektör af Jochnick, som skriver till mig, att han godkänner den uppfattning jag har i frågan, och han beskriver, huru ett enskilt affärsföretag, livförsäkringsanstalten Trygg, hela tiden från år 1908 tillämpat och alltjämt med fördel för bolaget påbyggt ett lönesystem, däri ingå både giftermålstillägg av på förhand bestämd storlek och speciella barntillägg. Det är sålunda, tror jag, fullständigt misstag, när man vill göra gällande, att behovsprincipen icke tillämpas i det allmänna livet. Det går naturligtvis ej vid betingsarbete, där det gäller att åstadkomma viss produktion för viss betalning. Men så fort man kommer till grupper, som ha sådan anställning hos större företag, att anställningen närmar sig statstjänst, spelar behovsprincipen in. Den tillämpas sakligt och faktiskt så gott som över hela linjen, och jag tror icke det är möjligt att komma ifrån — och det är icke heller för staten möjligt att komma ifrån — att så sker. Vi kunna göra som nu, mera omedvetet tillämpa behovslönen irrationellt och på sådant sätt, att den icke anpassar sig vare sig efter behovet eller så, att det blir någon mening däri i andra avseenden, men en faktisk anknytning till behovssynpunkten förekommer redan nu i mycket stor omfattning i vårt lönesystem. Jag hade trott, att det skulle vara lämpligt, att man också i form godtoge behovsprincipen, så att man på en gång tillgodosåge befattningshavarnas behov men samtidigt förhindrade utgivandet av större belopp från statens sida, än som vore för arbetets fullgörande nödvändigt.

I det utskottsutlåtande, som nu föreligger, har man icke gått den vägen. Alla utskottsledamöter ha icke varit så övertygade om denna principens riktighet som jag. Herr finansministern konstaterade också, att frågan om behovsprincipen undanskjutits även i utskottsutlåtandet. Men det hindrade icke herr Petré'n att några ögonblick senare säga, att han ansåg vad utskottet föreslagit innebära ett steg till förmån för behovsprincipen. Han åberopade den tilläggspromemoria, som han och hans vänner infört i utskottsbetänkandet, där man uteslutande vänder sig mot och behandlar frågan om behovsprincipen, som Kungl. Maj:t föreslagit, att man skulle uppskjuta, vilket förslag utskottet biträtt. Beträffande denna skiljaktighet mellan herrarna vill jag säga, att herr finansministerns uppfattning om vad som skett är riktig.

När 1921 års lönebetänkande såg dagens ljus, mötte det — det är riktigt — från åtskilliga håll mycken opposition, men det är alldeles uppenbart, att — som herr finansministern också antydde — motiven till denna opposition var den uppfattningen på många håll, att om en för män och kvinnor lika löneställning — i motsats till vad kommittén föreslagit — bleve beslutad, komme den att medföra till resultat, att kvinnorna skulle få formell, men uteslutande formell, rätt att tillträda ett stort antal befattningar. Här var det verkliga manliga egoism, som dikterade förord åt en ståndpunkt med lika lön. Jag skulle kunna åberopa åtskilliga exempel på att så är fallet, men jag skall inskränka mig till att lämna ett skriftligt belägg för det.

Det var en hel del befattningshavaregrupper, som i detta sammanhang för-

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

ordade principen om lika lön och förklarade den löneметoden vara den enda riktiga och rättvisa. Men en sådan befattningshavaregrupp — det gäller här posttjänstemännens förening — som i annat sammanhang erhöi tillfälle att gå till Kungl. Maj:t, när det gällde ett förslag, att viss manlig befattning skulle utbytas mot en kvinnlig sådan, visade då arten av sin opposition mot likalönsprincipen. Denna förening, vars medlemmar tidigare varit med om att förorda likalönsprincipen, säger här i den till Kungl. Maj:t ingivna skrivelsen, att »då spörsmålet om lika lön för lika arbete väl förr eller senare kommer att framföras till avgörande, kommer, därest en sådan löneprincip sanktioneras, denna att för staten medföra synnerligen ofördelaktiga följder». Och den säger vidare, att det »går icke att uppdriva de kvinnliga arbetsprestanda till samma nivå som de manliga». De gå t. o. m. så långt, att de säga, att om det skulle bli mycket stark kvinnlig tjänstebesättning, skulle det för vissa verk komma att bli »fullständigt ödesdigert». Således, när man på detta sätt bedömer ett sakligt förhållande, förhållandet mellan manlig och kvinnlig arbetskraft, men likväl samtidigt förordar lika löneställning, framgår därav, att det icke varit vare sig berättigade hänsyn till kvinnornas intressen eller beaktande av statens intresse, som dikterat ståndpunkten. Det anser jag i detta fall vara fullständigt klart dokumenterat.

När det nu gällde för regeringen att fatta position i denna fråga, hur förhöll sig regeringen då? Därmed kommer jag in på inplaceringsmetoden som herr finansministern beskrev såsom något mycket finurligt och varom han antydde att vi andra icke begripit, hur fint regeringen förstätt att lösa saken. Vi få väl då se efter, vad denna skicklighet och finurlighet, som tagit sig uttryck i regeringens förslag, närmare innebär. På sidorna 44—45 i statsverkspropositionen yttras, att vissa skäl kunna tala för behovsprincipen, men att det är icke nödvändigt att lösningen sker i detta sammanhang — det skulle endast förvirra och försvåra — utan den kan uppskjutas till senare.

För egen del godkänner jag icke riktigheten av dessa skäl, men jag har varit med om att godkänna slutsatsen, nämligen att man skulle skjuta upp prövningen av behovsprincipens formella tillämpning — i realiteten tillämpas den faktiskt — på statstjänsten tills vidare. I det avseendet föreligger sålunda icke någon strid, och med hänsyn till tiden skall jag icke alls gå in på den frågan vidare.

När man så kommer till frågan om lika löneställning, vad säger då den kungl. propositionen? Jo, den säger: »Bedömes frågan om kvinnornas löneställning ur principiell synpunkt, måste man, på sätt jämväl behörighetssakkunniga yttrat, taga i betraktande den inverkan på hithörande förhållanden, som behörighetslagen medfört. Då denna lag ger uttryck åt en allmän likställighet mellan män och kvinnor i statens tjänst, lär konsekvensen fordra, att tävlan till statens tjänster får ske på lika villkor, d. v. s. med samma rättigheter och skyldigheter för kvinna som för man. En dylik uppfattning leder obestriddigen fram till den ståndpunkten, att i en och samma befattning avlöningen måste vara lika, vare sig tjänsten innehaves av en man eller av en kvinna.» Och så säges i fortsättningen: »Om» — efter det en noggrann prövning skett — »befattningen lämnas åt en kvinna, är man förvisso berättigad antaga, att hennes arbetsprestationer skola bliva av minst samma värde som de manliga medsökandenas, vadan också likalönsprincipen bör kunna utan statsökonomiska risker tillämpas.» Och slutligen säges det: »Såsom av det förut anförda framgår, kan jag alltså icke finna lönekommitténs förslag om olika lön för man och kvinna i befattning, vartill kvinna genom behörighetslagen erhållit tillträde, tillräckligt motiverat.»

Kan man av detta resonemang, som jag här anför, få annan uppfattning, än att regeringen är så övertygad både om det rättvisa och det ekonomiskt

riktiga i, att på varje arbetsområde, där män och kvinnor kunna jämsides sysselsättas, de också skola erhålla lika löneställning? Är det möjligt att draga annan slutsats av det här av mig återgivna anförandet? Såvitt jag förstår är det icke möjligt. Men hur blir det, när man kommer fram till den praktiska konsekvensen av detta resonemang? Jo, då lyder det beträffande de nuvarande befattningshavarna på följande sätt: »Ifrågavarande kvinnliga befattningshavare hava erhållit sina befattningar med de avlöningsförmåner, som för dem äro bestämda, och då dessa förmåner i stort sett äro goda i jämförelse med den allmänna arbetsmarknadens löner samt några rekryteringsvårigheter icke yppat sig eller kunna förväntas uppstå, saknas enligt min mening giltig anledning att vid den omreglering av lönerna för dessa befattningshavare, som kan behöva vidtagas i samband med behörighetslagens sätande i kraft, bereda dem någon avsevärd löneförhöjning.» Man anknyter till propositionens alt. 1 och säger, att man accepterar dess utgångspunkt och det sätt, varpå det löser frågan, och så fortsätter man, att om detta alternativ antages, »hava de kvinnliga befattningarna fått den placering inom löneplanen, som ungefär motsvarar den nuvarande, efter noggrant övervägande givna löneställningen, och vid en dylik placering torde få förbliva». Visserligen uttalas på annat ställe i propositionen, i rak motsats till vad herr finansministern sade, att här skulle bli en eftersyn med eventuella omplaceringar. Och fröken Hesselgren har i sin motion glatt sig åt denna eftersyn. Men för några minuter sedan fick hon höra av herr finansministern, att det var i fråga om inplaceringen ett definitivt förslag, som av regeringen förordats och som regeringen skulle komma att vidhålla.

Nå, vad betyder nu ekonomiskt det sätt, varpå regeringen löser dessa frågor? Jag skall ta ett par tre exempel. Postexpeditörerna ha, får man ju säga, hittills betraktats såsom varande de statens befattningshavare, vilkas arbete varit för män och kvinnor mest likartat, ja, man kan säga, att det varit så gott som undantagslöst sammanfallande. Hur ställer det sig nu för dessa på samma område och med samma arbete sysselsatta enligt Kungl. Maj:ts förslag? Jo, på det sättet, att om det gäller postexpeditörer på G-ort i slutlön, får mannen en årlig lön av 5,676 kronor och kvinnan en årlig lön av 4,350 kronor, alltså en löneskillnad på 1,326 kronor i fråga om samma arbetsfunktion, d. v. s. lönen är omkring 23 % lägre för kvinnan än för mannen. I kvinnopressen har man betecknat detta som ett framsteg gentemot lönekommitténs förslag, som upptog högst 14 % skillnad. I fråga om sjukskötare och hospitalsskötare, ett arbetsområde, där män och kvinnor sysselsättas med precis samma saker, ja, där jämförelsen kan sträckas därhän, att man nu på sina håll börjat använda kvinnliga uppsyningsmän som föreståndare på manliga avdelningar, förhåller det sig så, att mannen på F-ort, där sådana hospital finnas, får 3,180 och kvinnan 2,730 kronor i slutlig avlöning, d. v. s. 450 kronor lägre, något mindre än 14 % lägre för den senare, alltså lika mycket som bottenförslaget enligt 1921 års lönekommitté. Komma vi till en sådan grupp som vaktpersonalen vid fångvården, vaktfruar och vaktkonstaplar med samma sysselsättning, ehuru uppdelad för kvinnor och för män, och se efter, hur det går med likställigheten i detta fall, så komma vi till en årslön av 2,940 kronor för manlig befattningshavare och 2,250 kronor, för kvinnlig sådan. Således får kvinnan 690 kronor, d. v. s. 24 %, mindre än mannen.

På det sättet realiserar Kungl. Maj:ts förslag den likalönsprincip, som man förklarar bör vara normerande för statens handlingssätt på politikens område. Herr finansministern upprepade vad som också står i den kungl. propositionen, att vid dylik placering bör i fortsättningen få förbliva.

Vad kommer då detta förfaringssätt att omfatta? Jo, den placering, som motsvarar den nuvarande lönen, har man tillämpat på alla hittillsvarande be-

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

fattningshavare, som i den kungl. propositionen äro angivna till 5,073. Om jag tillägger de extra och extra ordinarie befattningshavarna, komma vi väl upp till omkring 7,000 kvinnliga befattningshavare, för vilka man på det sättet realiserar likalönsprincipen, som jag här angivit i obestridliga siffror.

Hur många komma då till i de nya lönegrader, där kvinnorna på grund av behörighetslagen ha att börja, och där man alltså verkställer placeringen efter helt andra metoder, d. v. s. efter principen att kvinnorna skola få lika lön med männen? Ja, det är inte gott att säga, men jag skulle tro, att det om ett par år kan tänkas bli något hundratal tillsammans, vilket antal dock givetvis kommer att sakta stiga. Jag frågar, huruvida ej en principdeklaration, som i sin tillämpning verkar på det sättet, att den icke kan tillämpas, utan måste underkännas och i praktiken frångås, då det gäller de många tusentalen, medan det antal befattningshavare, på vilka den skall tillämpas, är så oerhört ringa, måste anses olämplig? Måste inte en dylik principdeklaration vara sämre än ingen alls, och sämre än en praktisk anpassning över hela linjen av löneställningen med hänsyn till vad man vid en prövning kan finna skäligt och riktigt? När man samtidigt understryker, att det nu enligt regeringens förslag icke är fråga om provisorisk behandling, utan, som man gång på gång understrukt, det gäller bestående förhållanden, då hemställer jag till kammaren, huruvida det icke skulle vara rimligare och riktigare och öppnare, att man icke flaggade med en principanslutning, som icke kan vidhållas? Det synes då givas goda skäl för att principen i sig själv icke erhåller statsmakternas sanktion. Jag tror detta vore riktigare, och därför har jag för min del i det val, som nu föreligger, anslutit mig till utskottsförslaget.

Hur kan det då förklaras, att de kvinnliga befattningshavarna kunnat ge Kungl. Maj:ts förslag ett visst stöd, och hur kan det vara möjligt, att fröken Hesselgren i valet mellan två onda ting kommit att anse Kungl. Maj:ts förslag som det mindre onda? Jo, hon bygger på ett löfte, det löfte, som ligger i att man sagt, att lika löneställning i samma befattning är rättvis och riktig. Fröken Hesselgren bygger på, att Kungl. Maj:ts försök att skjuta ned kvinnorna två grader lägre än männen skall, efter det man avgivit en sådan deklARATION, icke kunna upprätthållas. Jag tror det vara riktigt av henne att resonera på det sättet och att en sådan ställning blir fullständigt ohållbar i fortsättningen. Har staten sagt, att det är rättvist, att kvinnan på varje sådant område, där det kan ifrågakomma både manliga och kvinnliga befattningshavare, skall stå i samma löneställning som mannen, så är det, såvitt jag förstår, omöjligt, otänkbart och orimligt, att staten sedermera, i strid mot avgivna deklARATIONER, skall förklara sig förhindrad medgiva en sådan löneställning.

Herr finansministern talade om att till kvinnorna utgår i dyrtidstillägg redan nu 3 miljoner kronor. Och om vi taga dyrtidstilläggen, som ju allesamman äro en följd av billighetshänsyn från samhällets sida, där man ger ut något som man enligt lönebestämmelser ej är förpliktad till, så gå de till många miljoner kronor. Ställer jag mot denna mängd miljoner, som staten ger ut av billighetshänsyn, vad kvinnorna skulle kunna göra anspråk på som *sin rätt*, och det mera blygsamma belopp, som då skulle ifrågakomma, tror jag det icke är möjligt att upprätthålla ett motstånd till ett dylikt krav på regeringens linje. Brist på medel är en undskyllan, som jag för min del icke kunnat tillmäta giltighet. Det är ett sätt att undgå likalönsdeklARATIONENS konsekvenser, som jag för min del icke vill förorda för samhället att anlägga och söka fullfölja.

Herr statsrådet sade under sitt anförande, att kommitténs ståndpunktstagande synes bero på att kommittén hade betraktat männen som de egentliga människorna och kvinnorna som någonting annat. Ja, om det är någon, som skulle kunna bli utsatt för den beskyllningen, så är det väl just regeringen

med dess sätt att behandla denna lönefråga. Den manliga löneplanen lägges till grund, den manliga löneplanen talar man om och säger: »Dit skola ni föras». De manliga lönebeloppen äro utgångspunkten, fast man sedermera går ifrån den, när man som sagt finner, att man icke kan stå ut med de ekonomiska bidrag, som därav skulle bli en nödvändighet. Jag vill sålunda säga, att om det är någon, som verkligen i detta fall betrakat männen som den egentligt avgörande gruppen, som »människan», så måste det, såvitt jag förstår, just vara regeringen.

Från utskottets sida har man pekat på, bland andra svårigheter och olägenheter, som uppstå genom ett antagande av regeringspropositionen, att förslaget innehåller den egendomligheten, att kvinnliga befattningshavare, som gå in i nya löneställningar, där förut kvinnor icke finnas, där komma att erhålla en löneställning, som sätter dem i bättre löneläge än kvinnliga befattningshavare i hittills av kvinnor innehavda befattningar, även när dessa befattningar, vid en opartisk värdering befattningarna emellan, måste anses vara betydligt mera värda. Utskottet måste vidhålla den uppfattningen, att regeringens löneförslag medför dessa konsekvenser. När utskottet likväl har anslutit sig till regeringsförslaget löneplan, så är det därför, att vi i motsats till regeringen tro, att en viss omreglering av dessa förhållanden i varje fall mycket snart blir nödvändig. Den nu möjliga lösningen medför enligt vår mening sådana konsekvenser, att vissa omrangeringar bli oundgängliga. Men då gäller det också att icke genom acceptering av någon formell lösning på det sättet försvåra denna omreglering, att den skulle medföra och tvinga fram ökade statsutgifter efter hela linjen för att en rättvis reglering befattningshavarna emellan skulle äga rum. Det är detta, som för utskottet varit det avgörande motivet för borttagandet av sista löneklassen, och det är också samma synpunkt, som föranledde, att man lät de sista löneklasserna utgå ända upp i de högsta lönegraderna, fastän jag för min del allt fortfarande har den uppfattningen, att när det gäller befattningar, där det icke är fråga om massanslutning och rekrytering, utan där det är fråga om kvalificerat arbete, bedömt på grundval av befattningshavarnas förutvarande tjänstgöring och till vilket befordran sker, det icke finnes samma skäl för löneskillnad som i fråga om löneställningen i övrigt.

Nu är det givet, att inom de närmaste åren löneklassernas antal i de högre lönegraderna för kvinna är fullständigt likgiltigt, därför att det är nya löneställningar de komma till. De få i regel börja i den lägsta lönegraden, och det erfordras då nio år, innan de nått femte löneklassen. Det är min uppfattning, att den omreglering, som är erforderlig, redan dessförinnan blivit genomförd.

Man har, när det gäller dessa frågor, som exempel för oss — jag skulle tro, att andra talare sedermera komma att göra det — pekat på att Danmark och Norge infört likalönsprincipen. Jag vill inte säga något ont om våra grannar, de äro trevliga och bra som grannar, men att de skulle vara våra förebilder, när det gäller handhavandet av statsekonomin, tror jag knappast vara riktigt motiverat att kräva. Ser man på förhållandena under kristiden, hur Norge hade alldeles särskilda förutsättningar med hela sin omfattande sjöfart, som var kristidens mest inbringande näring, att skapa en stark ekonomisk ställning, och betraktar man, hur Danmark med dess rika livsmedelsproduktion, som fann avsättning till höga priser världen runt, bort förstärka sin ställning, samt betraktar dessa länders ekonomiska läge i dag, tror jag inte vi ha anledning att för deras skull uppge vår vana att i ekonomiska ting pröva och gå fram självständigt utan att acceptera metoder, som våra grannar eventuellt kunna finna skäligen och lämpligen att använda.

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

I det förslag, reservanterna framlagt, förefinnes endast *en* verklig skillnad i förhållande till den kungl. propositionen. Den består däri, att under det den kungl. propositionen i fråga om vad som skall ske rörande kvinnornas pensionering gör vissa principuttalanden, alltså uttalar sig om vad som enligt departementschefens mening är rimligt och riktigt såväl i fråga om pensioneringens grund som om pensionsavgifter och pensionsålder, så förklara däremot reservanterna, att man icke bör taga hänsyn till den frågan i detta sammanhang. De göra intet vägledande uttalande därom alls. De lösa lönefrågan utan några som helst riktlinjer, evad det gäller pensionsfrågan. Jag ifrågasätter, huruvida det är möjligt med den betydande del av det sammanlagda lönebeloppet, som pensionen faktiskt utgör, att, när det gäller tillkomsten av nya grupper av denna art, fatta position i lönespörsmålet utan att man i sammanhang med löneställningen också i någon mån överblickar pensionsställningen? Enligt reservanternas förslag komme riksdagen i detta avseende icke att lämna någon som helst ledning, någon som helst anvisning om, vilka pensionsbestämmelser som löneställningen förutsätter.

Hur svårt det är att hålla ihop argumentationen på regeringssidan, det framgick nog för var och en, som åhörde herr finansministerns eget anförande. Men om man ställer hans uttalande i belysning av det uttalande, som gjorts under tidigare överläggningar i ärendet, kommer detta faktum fram synnerligen bjärt. När man frågade i utskottet, vad en deklaration i likalönsavseende enligt regeringens förslag skulle betyda för exempelvis lärarkåren, då svarades av målsmännen för reservanternas uppfattning och regeringens förslag, att det måste väl betyda det, att vi få sänka lönerna för männen och höja för kvinnorna, så att vi komma till en för dem gemensam löneställning. Herr finansministern sade däremot nyss, att han inte kunde se, att det fanns någon anledning, om den nu behandlade regeringspropositionen lades till grund för riksdagens beslut, att det skulle medföra likställighet för kvinnorna med männen på undervisningsområdet. Jag måste bekänna, att jag har svårt att följa herr finansministerns resonemang därutinnan. Jag måste tvärtom säga, att om det finnes något område, där kvinnogärningen har betingelser att fullt täcka den manliga, så förefaller det mig vara just på undervisningsområdet. Nu hör jag emellertid från herr finansministerns sida, att ett bifall till regeringens här föreliggande förslag icke innebure någon anledning att utplåna den löneskillnad på nämnda område, som där för närvarande existerar. Även om man argumenterar livligt och tror sig vinna allmän anslutning genom att deklarerera rättvisa löneprinciper men sedan tillämpar dem på detta sätt på område efter område, så tror jag, att behållningen av regeringens positionsval i denna fråga blir mindre, än man i första ögonblicket antagit skola bli fallet.

När jag för min del vill förorda utskottsförslaget till antagande, så betraktar jag detta — det medges mycket gärna — visst inte som något standardverk. Det är icke att räkna med, att därigenom en slutgiltig lösning skett av kvinnornas lönespörsmål. Skillnaden mellan antagande av regeringsförslaget och utskottsförslaget är den — i båda fallen blir enligt min mening en eftersyn nödvändig — att i ena fallet — bifall till regeringsförslaget — har riksdagen genom sitt principuttalande bundit sig så, att en rationell lösning av spörsmålet senare icke kan ernås, under det man genom ett godtagande av utskottsförslaget alltjämt har klar rörelsefrihet, så att man senare kan ordna lönefrågorna på ett ur olika synpunkter rationellt och lämpligt sätt.

Herr finansministern yttrade vidare: »Ja, men dyrtidstillägg utgå nu för den kvinnliga lönegruppen med 3 miljoner, och det bör, alldeles frånsatt utskottets förbehåll, täcka möjligheten att vid dyrtidstilläggens avveckling åstadkomma behovsprincipens eventuella utformning och andra ändringar.» Ja, men det är ju så, herr finansminister, att vi veta icke vad detta i det ögon-

blick den saken skall avgöras kommer att innebära. Blir det ett förbilligande av livsmedlen, kommer därmed index att falla, så kan det vara ett mycket obetydligt belopp, som det då gäller att inarbeta i lönen. Man kan till och med tänka sig att hela dyrtidstillägget bortfaller. Annorlunda blir det däremot, om indexen kommer att stiga, t. o. m. kanske mycket högt. Det vet herr finansministern ingenting om, och därför tror jag icke det är möjligt, åtminstone ej för en finansminister, att räkna med 3 miljoner som en säkert påräknelig summa. Vilken siffra det kan bli fråga om, torde ingen människa i detta ögonblick kunna säga. Det är därför, såvitt jag förstår, nödvändigt, att man fattar beslutet så, att statsmakterna alltjämt ha möjlighet att, med den utgångspunkt, jag angav som den riktiga, nämligen att uppgifterna bli fyllda och att statens arbete utföres till samma kostnad, oavsett om det sker genom män eller kvinnor, åstadkomma en rättvis lönesättning. Jag hoppas, att staten på detta sätt målmedvetet ordnar sina löneförhållanden. Och det är ur denna huvudsynpunkt, herr greve och talman, som jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

Fröken Hesselgren: Herr greve och talman! Jag vill börja med att konstatera, att tiden i alla fall har gått framåt i avseende å den fråga, som vi nu behandla, och kanske kan jag i detta faktum se ett litet hopp om att, vilket beslut som än fattas här, det i alla fall kommer att i sig innebära utvecklingsmöjligheter, som motsvara vad vi kvinnor förvänta.

När jag säger detta, är det icke med tanke på de båda förslag, som här föreliggga. Det är med tanke på det faktum, att man verkligen, sedan den dag behörighetslagen antogs, har allvarligt arbetat på att komma fram till en lösning av denna fråga. Det är också med tanke på det faktum, att vi i ett avseende här ha att göra med ett enigt statsutskott. Såväl Kungl. Maj:t och statsutskottet som huvudreservanterna äro nämligen på det klara med, att det icke bör få dröja längre med behörighetslagens ikraftträdande. Utskottet säger till och med, att det »livligt behjärtar önskvärldheten av att tidpunkten härför snarast möjligt fixeras». Det är att märka, att det är första kammarens statsutskottsmedlemmar, som säga detta. Det har visserligen här i första kammaren i dag framhållits, att det icke vore så bråttom med den saken, och att man t. o. m. kunde tänka sig ett upphävande av behörighetslagen, men jag tror, att bakom statsutskottets uttalande dock ligger en samlad majoritet, som vi kunna hoppas på. Jag har velat understryka detta, ty det är sannerligen nödvändigt att taga vara på alla de små möjligheter till uppmuntran, som vi kvinnor kunna få på den via dolorosa, som vi ständigt haft att vandra, när det gällt att söka få gehör för vår upplåtning, att vi äro likställda och likaberättigade medlemmar av samhället.

Denna glädje blir betydligt mindre, när jag kommer till själva förslagen. Herr Ekman sade, att jag måste välja mellan två onda ting. Det är mycket rätt och det har också försatt mig i en svår ställning. Herr Ekman har framhållit en hel del brister i Kungl. Maj:ts förslag, brister som jag på det kraftigaste vill understryka. Men jag måste också säga, att jag ändå icke tvekar att gå på Kungl. Maj:ts förslag, trots jag är medveten om att det icke heller är såsom jag skulle velat ha det. Att jag gör det, beror just på den princip, vilken herr Ekman ej velat tillerkänna något värde. Herr Ekman sade, att Kungl. Maj:t suddat ut principen, och jag måste ju erkänna, att efter herr statsrådets och chefens för finansdepartementet anförande suddades linjerna ut för mig betydligt mycket mer än vad Kungl. Maj:ts förslag och reservationen gävo anledning till.

Statsutskottet går emellertid också ut från en princip, och den principen finna nog vi kvinnor svårare att acceptera — det kan icke hjälpas. Nu vill jag erkän-

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Ports.)

na, att den i statsutskottets utlåtande lägges fram på ett mycket försiktigt sätt. Statsutskottet vill »hålla vägen öppen» — det vill »icke fatta något beslut nu» — det vill »ha framtiden för sig» o. s. v. Bakom denna statsutskottets önskan att hålla frågan öppen ligger, såsom det påpekats från flera håll och väl även erkänts av herr Ekman, känslan av, att man måste på något sätt i samband härmed lösa frågan om behovsprincipen. Det är en sak, som jag också är övertygad om får lov att lösas i någon form, men vad jag absolut ej kan förstå är, varför man skall behöva påbörja dess lösning med att göra ett avdrag på kvinnornas löner. Lönekommittén och även statsutskottet har sagt, att man bör ta ga upp den frågan till slutgiltig prövning i samband med dyrtidstilläggens avveckling. Nu har det visserligen sagts, att dyrtidstilläggen kanske icke räcka till och att man därför får redan nu börja med att draga av ett ålderstillägg för de kvinnliga statstjänarna. Det förefaller mig, att under ett sådant resonemang måste ligga, att man ej avser att lösa *familjeförsörjningsprincipen*, utan att lösa behovsprincipen på det sättet, att man lägger hela tungan på kvinnorna. Det är däremot vi opponera oss. Kvinnorna böra ej ensamma få bära konsekvenserna av behovsprincipens genomförande. Jag måste erinra om att när lönekommittén kom fram med sitt förslag om behovsprincipens införande var det icke kvinnorna, som kommo med den största oppositionen; den kom från männen. Vi fingo där en ganska kraftig hjälp, därför att för första gången ställdes då verkligen de manliga tjänst innehavarna inför den situationen, att de måste tänka klara ut för sig vad som menas med behovsprincipen? Vad betyder det att i verkligheten omsätta den i samband med lönerna? — och det var den storm som då uppstod, som kom denna sak att för tillfället skjutas åt sidan. Jag tror ej, att ett skjutande åt sidan har löst denna fråga, ty jag tror, att vi måste komma fram till någon form av understöd för familjerna. Det har man också gjort på många håll i olika länder, men därmed är det icke sagt, att det skall ske i samband med lönesystemet.

Nej, pudelns kärna är nog en annan, och den har mycket kraftigt understrukits i dag av herr Ekman. I utskottets uttalande är den mycket väl inlindad. Där säges det bara: »under antagande av», »i brist på en allsidig utredning» o. s. v., men herr Ekman har ärligt och uppriktigt sagt ifrån vad man menar, att det icke så mycket är fråga om behovsprincipen, som att man här har att göra med en arbetskraft, som man anser vara mindervärdig. Herr Ekman säger rent ut att denna arbetskraft blir för dyrbar för staten och att vi inte äro betjänta med att använda den och alltså måste skydda staten för de förluster dess användande kan medföra. Herr Ekman har också mycket riktigt påpekat, att även Kungl. Maj:t ringaktar denna arbetskraft, och att Kungl. Maj:ts förklaring för lika lön egentligen bara är en tom gest. Ja, jag har också i min motion påpekat, att jag anser, att Kungl. Maj:t här på flera punkter tagit avstånd från sin egen förklaring om likställighet. Det finns tjänstemannagrupper, som flyttats in på ett sådant sätt i löneskalan, att det för dem måste kännas som en verkligt fruktansvärd underskattning av deras arbete. Det är alldeles riktigt, men det är dock en skillnad här, som från kvinnohåll ses på ett annat sätt än av männen, och det är, att vi genom Kungl. Maj:ts förslag i alla fall ställts i en verkligt fri tävlan. Utskottet däremot säger: Hur ni än försöka, äro ni dock bara kvinnor. Jag menar icke i allmänhet, ty jag vet mycket väl, att kvinnorna uppskattas ur många synpunkter — men ur denna synpunkt innebär det i alla fall en mindervärdighet, som staten måste skydda sig emot, och det är detta vi måste protestera emot.

Det har också framkommit, kanske icke så mycket här, men i resonemang man och man emellan, liksom det också antytts här i dag, att det skulle ligga en särskild omsorg om kvinnorna i att man icke skulle utsätta dem för den fria konkurrensen. Kvinnorna äro så svaga och utgöra en så mindervärdig arbets-

kraft, att om de komma upp i samma lönegrad som männen, bliva de bortkörda från ämbetsverken. Det har sagts, att det skulle kunna medföra en massutdrivning av kvinnor från ämbetsverken. Det är möjligt att en del ämbetsverk skulle se detta med glädje. Men jag är icke så säker på, att vi kvinnor med tillfredsställelse skulle finna oss i att bli omgärdade med sådana skyddslagar. Hur ofta ha ej kvinnorna opponerat sig mot skyddslagar som taga hand om dem. Låt oss få komma ut i den verkligt fria tävlingen och visa vad vi duga till! Jag tror, att om kvinnorna få komma ut i den fria tävnan, kommer det att taga ut det bästa hos dem, och sporra dem till att ge sina bästa krafter i arbetet.

Nu har det sagts, och även herr Ekman påpekade det, att vi ju ha den öppna arbetsmarknaden och att vi där icke visat vad vi kunna. Herr Ekman har sagt, att det vore orätt att skylla det på männens tyranni och sådant. Jag vill visst icke skylla det på männens tyranni, men med den erfarenhet, jag har om svenska riksdagen, som också är representant för allmänheten, har jag rätt att förut-sätta, att det finnes vissa fördomar på den allmänna arbetsmarknaden, som vi icke hunnit arbeta oss igenom. Vi få komma ihåg, och det har jag också haft tillfälle att påpeka förut från denna plats, att vad det här gäller, är jämförelse-vis nya arbetsområden för kvinnorna. Mau har icke ännu vunnit någon verklig erfarenhet på detta område, och vi komma att längre fram kunna visa på annat sätt vad vi duga och icke duga till.

Det har av statsutskottet såsom orsak till att vi arbeta sämre, duga mindre till och äro dyrbarare än männen anförts tre skäl, som även berörts av herr Ekman, nämligen ställningen på den allmänna arbetsmarknaden, pensionsförhållan-dena och sjukligheten. Han har även tillagt ett fjärde skäl, som endast är underförstått, nämligen mindervärdigheten. Nu kan man tycka, att när kvinnorna nedplacerats så oerhört lågt, såsom i vissa fall gjorts av Kungl. Maj:t, behövde man icke lägga lök på laxen genom att också draga av de sista ålders-tilläggen. Vi ha nog i alla fall fått skatta åt denna jämförelse med arbetsmarknaden på ett ganska hårt sätt.

Vad återigen beträffar pensionshistorien, så har ju i fråga om det där avdraget av sista ålderstillägget av utskottet anförts, att det behövdes för pensions-frågans ordnande. Det förefaller ganska märkvärdigt, därför att redan de sak-kunniga gjorde ju en matematisk utredning, gående ut på att om kvinnorna beta-lade samma familjepensionsavdrag som männen, skulle därmed betäckas både de-ras större livslängd och lägre pensionsålder. Denna utredning har gjorts under precis samma förutsättning, som herr Ekman antydde, nämligen att pensions-åldern skulle bli 64 år, d. v. s. tre års skillnad mot männens. Kungl. Maj:t som räknat med 67 år kommer till en vinst på 300,000 kr. Då vi nu till och med kunna räkna med en vinst på kvinnornas pensionsavgifter tycker man, att detta motiv för ett avdrag av det sista ålderstillägget icke skulle vara berättigat. Och vad beträffar denna större livslängd, som kvinnorna få hålla på att betala så mycket för, är det möjligt, att om herr Ekman kan driva igenom totalförbu-det, denna olikhet mellan män och kvinnor kanske skulle komma att något ut-jämnas. Jag lovar ingenting bestämt, som det heter, men det skulle kunna hända, att det hade något sådant inflytande. Jag tycker därför, att det vore orättvist, om vi skulle få betala mer för denna större livslängd, än vad som är matematiskt uträknat, att vi behöva betala.

Så ha vi sjukligheten. Det kan icke hjälpas att jag tycker, det är orimligt att lägga kostnaderna för detta i själva löneplanen. Omkostnaderna för sjuk-lighet bruka ju uttagas genom avdrag vid sjukdom, och mig veterligen har icke något annat land i sin lönereglering för kvinnorna gått in för att lägga en sådan princip för densamma som att taga sjukligheten till intäkt för lägre lön åt vederbörande. Jag vill understryka vad herr Ekman sade, att denna ojämnhet i sjukligheten förefinnes också på andra områden. Men där tager man den icke

Ang. kvinn-
liga befatt-
ningshavares
avlönings-
förhållanden
m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

till intäkt för en sänkning i lön, och därför förefaller det mig ganska orättvist att göra det för kvinnorna.

Jag vill också säga en sak angående statistiken, nämligen att det är lätt att bevisa snart sagt vad som helst med den. Jag har nyligen haft tillfälle att selsätta mig litet med statistik på detta område och det har visat sig, att två hygieniker kunna draga ut alldeles motsägande slutsatser ur samma material. Den ene påvisar, att det visserligen kommer flera sjukdagar på kvinnorna, men att det är färre, som äro sjuka, den andre säger, att det är färre män, som äro sjuka, men att de äro sjuka under längre tid. Således kommer man ut på hal is, om man skall taga sådana siffror till intäkt för en lönereglering. Jag tycker, att det är alldeles riktigt, som pensionskommittén säger i sitt yttrande, att det material, som lagts fram, icke befunnits så hållbart, att man på grund därav kan sluta sig till, att man behöver ha någon olika pensionsålder för kvinnor och män.

Nu utlovar visserligen statsutskottet, att detta förslag skall bli ett provisorium, och herr Ekman har mycket kraftigt sagt, att det skulle kunna innebära åtskilliga uppflyttningar, omändringar i den riktning, som vi vilja. Det är naturligtvis mycket »förlokkende». Men jag måste erkänna, att jag blir litet betänksam och frågar mig, vad man skulle nå för resultat, när jag ser, hur man i alla fall behandlat vad jag föreslagit i min motion. Man säger nämligen, att de förslag till uppflyttningar, som gjorts, äro ganska rimliga, man kan gott förstå dem, om man utgår från Kungl. Maj:ts uppfattning, men icke om man utgår från statsutskottets uppfattning. Det kan hända, att jag misstagit mig i vad jag läst ut ur detta, men jag har ej fått någon som helst uppmuntran att tro på, att om jag skulle ge mig till att rösta för herr Ekmans förslag, jag därmed skulle kunna vänta mig, att när jag nästa gång kommer fram med mitt förslag, herr Ekman skall understödja mig. Vore jag alldeles säker därpå, måste jag säga, att jag vore i än värre situation än jag för närvarande är, därför att det för de arma befattningshavare, som blivit så illa placerade, har en sådan betydelse, att de nog skulle vara färdiga att då gå med herr Ekman. Men jag tror icke så mycket på den saken. Jag kan lika gärna tro på Kungl. Maj:t i detta fall, ty Kungl. Maj:t har också understrukit att detta ej är en fullt avslutad inplacering, och jag vill verkligen på det kraftigaste framhålla, vad chefen för finansdepartementet sade, att det behöves omflyttningar och att de inflyttningar, som nu äro gjorda, icke äro fullgoda utan att man måste tänka sig omflyttningar, om man skall få ett gott resultat. Vare sig det nu är finansministerns, eller herr Ekmans mening, att så skall ske, är jag övertygad, att det levande livet kommer att tvinga fram dessa omflyttningar, ty det kommer att bli så olidliga förhållanden i många avseenden inom olika verk, att de bliva tvungna att göra efterrevisioner. Dessa revisioner kunna ju till stor del göras inom verken, och därför behöver man icke misströsta, om det denna gång blir ett avslag. Vi kunna komma tillbaka härtill, då det gäller kommunikationsverken, då man kommer saken närmare på livet. Jag vill endast understryka vad herr Ekman sade angående förste postexpeditörerna, förste telegrafisterna m. fl. En hel serie befattningshavare äro, som jag framhållit i min motion, i den situationen, att de här ha blivit orimligt placerade i förhållande till sina manliga kamrater. Jag har ej ens gått ut från likalönsställning, som icke har med denna fråga annat än indirekt att göra, utan jag har utgått från en lämplighetsfråga, nämligen att dessa befattningshavare icke skulle ställas under dem, som de i vissa avseenden hava befälsställning till. Vad jag här föreslagit har av utskottet så enhälligt avstyrkts, att det naturligtvis icke lönar sig att göra något yrkande, men jag är övertygad, att det lönar sig att komma igen med dessa saker, därför att de ha i sig själva ett sådant berättigande, att de måste gå igenom.

Jag har även i min motion yrkat på vissa andra saker. Jag har begärt,

att 4 § skulle uteslutas, d. v. s. den, som gäller gift kvinna. Jag vill erkänna, att den formulering, som denna 4 § nu sist fått, är konsekventare än den hittillsvarande, därför att den icke lägger huvudvikten på om det gäller gift eller ogift kvinna, utan på om hon har vårdnad om barn, och det låter ju mycket rätt och bra. Men om man skall draga de praktiska konsekvenserna, måste jag säga, att de bliva förfärligt svåra. Vad menar man med vårdnad och icke vårdnad om barn? Hur ställer det sig med den saken? Det är sådana möjligheter till godtycke, att jag för min del anser det mycket bättre, att paragrafen är borta. Och jag hade tänkt mig, att åtminstone herr Ekman, som ju går in för behovsprincipen, skulle ha insett, att här rör det just förhållanden, som ha med försörjningsskyldigheten att göra, här hjälper man icke familjerna utan snarare stjälpur dem genom den formulering, som paragrafen har. Jag måste dock säga, att jag icke är så orolig för denna paragraf, fastän jag ansett mig böra påpeka dess olämplighet, därför att jag hoppas och tror, att den får samma öde som paragrafen om gift kvinna, att endast stå på papperet. Men det är alltid tråkigt att det finnes en möjlighet till trakasseri.

En annan sak, som jag också tycker verkar mycket underlig, är detta tillägg, att en kvinna icke skall få vanligt sjukavdrag, om hon blir sjuk efter barnsbörd. Vad i all världen är det för skillnad mellan att bli sjuk efter barnsbörd och på annat sätt? Barnsbörd är ju icke någon sjukdom utan en sak för sig och behandlas alldeles riktigt som en sak för sig i reglementet. Men varför man skall anse sjukdom i samband med barnsbörd såsom något, som skiljer sig från annan sjukdom, kan jag icke förstå.

Vad jag begärt i min motion har nu blivit avslaget av ett enhälligt utskott, och det är således oerhört liten utsikt att för närvarande kunna driva det igenom. Därför, herr talman, har jag tänkt, att jag skulle avstå från att yrka bifall till min motion. Jag gör det icke därför, att jag avstår från dessa krav. Jag avstår bara från att just *nu* yrka på dem därför att jag tror, det är mera praktiskt att komma igen en annan gång.

Det är nog så, att jag känner, att jag måste yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition trots de många felen, därför att den i alla fall ger oss vad vi kvinnor skatta verkligt högt, nämligen att få ställas i fri tävlan. Få vi göra det, få vi stå som människor och icke bara som kvinnor, då tro vi på, att vi skola ha möjlighet att också arbeta fram vår ställning på ett sådant sätt, att vi även i lönehänseende kunna få de kvinnliga yrkena beaktade och icke bara satta som något som kan betalas med snart sagt vad som helst. Jag hoppas därför, att Kungl. Maj:ts förslag kommer att gå igenom. Jag hoppas det, därför att Kungl. Maj:t fört fram principen om lika lön i samma befattning. När man är kvinna, får man lära sig att ha tålmod och arbeta på lång sikt, och just därför är det, som principerna bli så viktiga. Vi veta, att när man slagit fast en princip, har man så oerhört svårt att komma från den. Hur ha vi icke haft att kämpa mot gamla förlegade principer sedan hundra år tillbaka. Skola vi nu, då behörighetslagen skall träda i kraft, genast slå fast olika löneställning för män och kvinnor, kommer det att taga hundra år igen, innan vi komma till rätta med den fördomen.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till den kungl. propositionen.

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman, mina herrar! Jag har begärt ordet för att något beröra en synpunkt, vid vilken statsutskottet knappast snuddat. Det är frågan om den relativa prestationsförmågan i arbetet hos män och kvinnor; och vill jag här öppet uttala, att jag har den personliga övertygelsen, att i stort sett är männens prestationsförmåga större. Jag vill dock uttryckligen säga, att när fröken Hesselgren talade om att det från männens

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

sida skulle anses, att kvinnornas arbete vore mindervärdigt och ringaktades, är detta ingalunda min ståndpunkt, och en sådan uppfattning lär ingen ha i dessa tider.

Jag finner, att de skäl, statsutskottet anfört för sitt förslag om en jämkning i likalönskravet, äro fullt vägande, och till dessa skäl kommer här ytterligare det av mig nyss anförda. Statsutskottet inskränker sig i detta avseende till att använda uttrycket: »under antagandet av lika arbetsprestationer». Departementschefen har i motiveringen till den kungl. propositionen gjort ett uttalande, varom jag får erinra. Han säger, att, därest en noggrann prövning av vissa aspiranters kvalifikationer och personliga lämplighet ägde rum och där efter en befattning lämnades åt en kvinna, skulle man för visso vara berättigad antaga, att hennes arbetsprestation skulle bli av minst samma värde som den manlige medsökandens. Jag vågar anse, att denna slutsats är väl hastig och näppeligen kan vara befogad. Särskilt när det är fråga om stats-tjänster, äger ofta nog en schablonmässig prövning efter pappersmeriter rum.

Beträffande 1921 års lönekommitté vill jag erinra om dess ställningstagande till denna fråga. Sedan kommittén gjort en längre utredning i detta avseende gör kommittén eller, rättare sagt, dess majoritet det allmänna uttalandet, att den finner bl. a. vad kommittén anfört om förhållandet mellan männens och kvinnornas arbetsprestationer påkalla en viss nedsättning av kvinnornas löner. Såsom jag ovan anfört går min personliga erfarenhet i samma riktning, ehuru givetvis undantag finnas både i fråga om personer och yrken, och orättvisor nog i enskilda fall äro ofrånkomliga. Men med den allmänna synpunkt, jag har på denna fråga, kan jag ej annat än säga, att jag finner, att männens arbetsprestationer äro mer värda både i fråga om allmängiltigt omdöme, energi och uthållighet. Det sammanhänger nog med att männens intresse har sin tyngdpunkt i deras arbete mer än kvinnornas. För att ej missförstås, vill jag dock, då jag haft att göra med en stor och talrik kvinnlig personal på olika håll, här uttala, att jag har den allra största aktning för dess intresse och plikttrohet vid utförandet av dess arbete, men jag kan dock ej jämställa dem med männen.

Jag får nu till sist, herr greve och talman, säga, att jag skulle visserligen helst gått på herr Olssons i Kullenbergstorp reservation, men då den icke lär ha någon som helst utsikt att bli av riksdagen antagen, får jag yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Widell: Herr greve och talman! Efter den uttömmande redogörelse för utskottsförslaget och det försvar för detsamma, som herr Ekman nyss lämnat, kan jag inskränka mig till att i korthet framlägga de viktigaste skäl, som förmått mig att inom utskottet ansluta mig till majoritetens ståndpunkt.

Att jag icke kunnat tillstyrka den kungl. propositionen beror på fyra huvudsakliga skäl.

Det första skälet för min ståndpunkt är propositionens bestämda ståndpunktstagande emot en löne-reglering efter behovsprincipen. Visserligen säges det, att man uppskjuter ställningstagandet till en kommande tidpunkt, men i sak innebär propositionen ett ståndpunktstagande emot.

Då jag här talar om behovsprincipen, syftar jag alls icke på det ingående och utarbetade förslag till en löne-reglering efter den principen, som framlades av 1921 års lönekommitté. Jag har verkligen efter det avstyrkande, som kommit detta förslag till del, icke ett ögonblick väntat, att Kungl. Maj:t skulle framlägga det såsom sitt, ja, knappast ens önskat det. Nej, när jag talar om behovsprincipen, så syftar jag på den sådan den för närvarande förefinnes i vårt lönesystem.

Förhållandet är ju det, att vårt lönesystem i verkligheten är till ganska

väsentlig del byggt på behovsprincipen. Ett uttryck härför är att för kvinnliga befattningshavare antalet löne- eller åldersklasser är mindre än för de manliga befattningshavarna. Detta förhållande har Kungl. Maj:ts förslag ut-
suddat genom att tillerkänna de kvinnliga befattningshavarna lika många löne-
klasser som de manliga.

Nu förutser jag naturligtvis den anmärkningen: »Ja, men ogifta manliga befattningshavare få också dessa ålderstillägg!» Ja, det är mycket sant. Det ligger i det nuvarande systemet, ty man har icke fullständigt genomfört behovsprincipen. Det är en olägenhet. Men därför att det nuvarande systemet lider av den bristen, att en icke familjeförsörjande man får samma lön som en familjeförsörjande man, så finns det inga skäl att utsträcka den oegentligheten till en helt ny grupp av befattningshavare. De kvinnliga befattningshavarna äro i allmänhet icke familjeförsörjare och enligt min mening borde de icke vara det. De gifta kvinnorna i statens tjänst äro ingenting att åstunda ur statens synpunkt.

Det andra skälet, som förmått mig att taga ståndpunkt emot Kungl. Maj:ts förslag, är, att den kungl. propositionen, åtminstone på papperet, ansluter sig till likalönsprincipen. Att det i verkligheten icke förhåller sig så, har herr Ekman visat. Emellertid har denna principiella deklaration i allt fall förefallit mig vara så betänklig, att den varit ett tillräckligt avgörande skäl för mig att icke kunna ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag. Jag delar nämligen tillfulle de åsikter, som togo sig uttryck i 1921 års lönekommittés förslag, att en löneroglering för män och kvinnor bör, åtminstone vad de lägre tjänsterna beträffar, stadga en viss löneskillnad mellan män och kvinnor. Skälen därför ha så fullständigt framlagts av herr Ekman, att jag icke skall vidare gå in på dem här.

Det tredje skälet är det sätt, varpå Kungl. Maj:t inplacerat befattningshavarna i de olika lönegraderna. Det har i utskottets utlåtande visats exempel på hur fullkomligt nyckfullt dessa inplaceringar verka och vilka rent orimliga konsekvenser de medföra. Det har för mig varit nästan obegripligt, hur departementschefen kunnat förklara, att vid den placeringen kan för framtiden få förbliva. Jag kan icke se annat än att själva denna placering måste med rent av naturnödvändighet driva emot en förändring, emot en placering, som mera tager hänsyn till tjänsternas beskaffenhet och det ansvar de medföra.

Det fjärde och sista skälet är de ekonomiska konsekvenser, som följa med Kungl. Maj:ts förslag. Herr statsrådet och t. f. chefen för finansdepartementet har visserligen försökt bagatellisera dessa finansiella konsekvenser, då han sagt, att det endast kunde vara ett par hundra tusen kronors skillnad i kostnad mellan å ena sidan Kungl. Maj:ts förslag och å andra sidan utskottets. Jag är icke i tillfälle att dementera eller verifiera den siffran, men så mycket är fullkomligt klart, att om siffran är riktig för nu stundande budgetår, kommer den successivt att mer och mer ökas. Efterhand som de nuvarande kvinnliga befattningshavarna bliva äldre och komma upp i högre lönegrader, kommer naturligtvis tillägget av denna sista lönegrad att verka allt kraftigare och kraftigare, med den påföljd, att skillnaden i det avseendet mellan utskotts-förslaget och Kungl. Maj:ts förslag ständigt kommer att ökas. Låt vara, att man ju även skulle kunna gå med på denna skillnad. Jag medger, att en eller annan miljon, ty det kommer det väl att gå upp till till sist, icke är hela världen, men herr statsrådet har själv erinrat om en sak, som har kastat sin slagskugga framför sig, och det är lönerogleringen för hela den stora folkskollärarpersonalen. Att giva folkskollärarinnorna samma lön som folkskollärarna är icke en affär på en eller annan miljon utan på åtskilliga miljoner. Herr statsrådet har sagt, att den konsekvensen behöver man icke draga av Kungl. Maj:ts förslag, ty de placeras in olika efter de olika löner de hava. Ja, det

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.

(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

har man kunnat göra, då det varit möjligt som t. ex. i de centrala verken och i kommunikationsverken att döpa om de olika befattningshavarna, så att man kallat en manlig postexpeditör för postassistent o. s. v., men kan det vara möjligt att göra en namnskillnad mellan de manliga och kvinnliga folkskollärarna och placera in dem i olika lönegrader? Det förefaller mig fullkomligt otänkbart, att en sådan löne reglering skulle kunna genomföras. Går man nu in för Kungl. Maj:ts förslag och godkänner det, så kan man enligt min mening icke komma ifrån att när inom kort fråga uppstår om löne reglering för folkskolepersonalen, vi då stå inför ett fait accompli. Vi bliva tvungna att gå in för likalönsprincipen.

Det är dessa skäl, som gjort, att jag icke kunnat ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag. Nu kan man naturligtvis invända, att dessa skäl äro av den natur, att, om man gillar dem, man helt naturligt antingen borde framlägga ett helt nytt förslag eller också gå på rent avslag å Kungl. Maj:ts förslag. Jag medger fullkomligt det berättigade i det talet. Men för att utarbeta ett nytt förslag fanns det faktiskt icke tid. Vilket förslag man än ville välja, så var det en så vidlyftig sak, att det måste medföra flera veckors arbete i statsutskottet, och under tiden låg hela budgetarbetet nere. Herr statsrådet har visserligen sagt, att det förelåg en hel massa alternativ att välja på. Det vet jag mycket väl, men enligt min mening var icke något av dem sådant, att det kunde accepteras utan vidare. Om jag för min del skulle hava varit med om ett sådant arbete som att utbygga något förslag — saken var på tal i utskottet också — skulle jag närmast hava velat utarbeta ett förslag i huvudsaklig anslutning till herr Olssons i Kullenbergstorp reservation med tvenne parallella löneskalor. Att jag i alla fall anslutit mig till statsutskottets positiva förslag, trots att detta måste anses dela en hel del av de brister, som vidlåda Kungl. Maj:ts förslag, beror därpå, att jag vet, att det är en allmän, stark önskan, som råder bland kvinnorna, att behörighetslagen måtte träda i kraft. Jag vet, att det är en allmän önskan, och trots det, att jag för min del varit motståndare emot den lagen och fortfarande är av den uppfattningen, att den icke uteslutande är av godo, så, då den väl en gång är antagen, böjer jag mig lojalt för den.

Med hänsyn därtill har jag ansett mig böra taga under övertvägande, om jag icke skulle kunna i alla fall gå med på att biträda Kungl. Maj:ts förslag med de ändringar, som äro gjorda av utskottet, och jag har funnit det vara möjligt, till att börja med på grund av att den anmärkning, jag först framställde om det lika antalet ålderstillägg, bortfaller genom att i utskottsförslaget det högsta ålderstillägget är borttaget. Även de övriga av mig framställda anmärkningarnas betydelse har väsentligen reducerats genom den motivering, som utskottet lämnar för sitt förslag. Denna motivering är av sådan natur, att den icke föregriper något för framtiden, utan att man har möjlighet att framdeles reglera förhållandena definitivt på det sätt, som då kan anses lämpligast och bäst.

Innan jag framställer något yrkande, skall jag endast i korthet beröra ett par yttranden av fröken Hesselgren. Fröken Hesselgren drog i tvivelsmål, hur det förhöll sig med kvinnornas större sjuklighet, och meddelade, att ett par hygieniker — namnen anfördes icke — voro av olika mening därvidlag. I det sammanhanget yttrade fröken Hesselgren, att man, som bekant, med statistik kan bevisa vad som helst. Ja, det yttrandet hör man ganska ofta, men det hindrar icke, att statistiken i alla fall, om siffrorna icke äro synnerligen svårtydda och mångtydiga, dock måste tolkas endast på ett sätt för att tolkas rätt. Vad beträffar kvinnornas större sjuklighet, torde den saken vara statistiskt så fullkomligt bevisad, att något tvivel därom icke kan råda.

Det andra yttrandet av fröken Hesselgren, som jag fäste mig vid, rörde

den gifta kvinnans ställning enligt 4 § i avlöningsreglementet och bestämmelserna om sjukavlöning. Ja, vad den saken beträffar, så hade jag i 1921 års löneruleringskommitté en reservation, vari jag uttalade, att jag över huvud taget var av den mening, att det icke var ur statens synpunkt önskvärdt, att gift kvinna vore anställd i statens tjänst, och att jag under sådana omständigheter naturligtvis icke kunde vara med om att, såsom var föreslaget, dessa kvinnor skulle hava familjetillägg. Emellertid, frågan om de gifta kvinnornas anställning i statens tjänst är avgjord genom ordalydelsen i behörighetslagen — det är ingenting att göra åt — men då måste man, såsom departementschefen mycket riktigt påpekat, se till att i möjligaste mån förebygga eller åtminstone — vill jag minnas ordalagen voro — minska de olägenheter, som därav följa. Det första medlet man har därvidlag är den i 4 § införda bestämmelsen, att kvinna, som har vårdnad om barn under 15 år, skall vara skyldig att ställa sig till efterrättelse ämbetsverkens bestämmelser om tjänstledighet.

Fröken Hesselgren befarade nu, att detta skulle kunna leda till allehanda godtycke. Jag tror, att fröken Hesselgren kan vara fullkomligt lugn. Godtycke är något, som i regel våra svenska ämbetsverk äro mycket, mycket oroliga för. Vad jag för min del är orolig för är, att den paragrafen icke kommer att tillämpas, och jag tror, att man har mycket mera skäl för en sådan farhåga än för den, att den skall tillämpas godtyckligt.

Den andra anmärkningen, som fröken Hesselgren riktade — den gäller ju även Kungl. Maj:ts förslag, som här är tillstyrkt av utskottet — var, att i fråga om sjukdom, som åtföljer grossess eller barnsbörd, skall icke den vanliga tjänstledighetsbestämelsen gälla. Detta är en naturlig sak, ty om man läte de vanliga avdragsbestämmelserna här gälla, så måste med nödvändighet så gott som alltid den gifta kvinnans arbetskraft ställa sig avsevärt dyrare för staten än den ogifta kvinnans. Det kan icke undvikas. Jag skall bara taga ett exempel härpå från ett konkret fall, som visar, hur en motsatt bestämmelse verkar. En kvinnlig tjänsteman i ett ämbetsverk fick tjänstledighet på grund av grossess mot avstående av hela lönen, såsom praxis var på den tiden, men efter en tids tjänstledighet inträffade abort med åtföljande sjukdom. Hon hade tjänstledighet för, vill jag minnas, en tid av sex månader, men omedelbart efter sedan aborten inträffat, kom hon in med ett läkarintyg om att hon led av sjukdom och då annullerades naturligtvis den först beviljade tjänstledigheten med påföljd, att hon fick vanlig sjuktjänstledighet. Staten fick betala ut lön, därför att det var en gift kvinna, som var i tjänst, och det var en direkt förlust för staten. Det är sådana fall, denna bestämmelse avser att förekomma. Syftet är, att det icke skall ställa sig dyrare för staten att hava en gift kvinna anställd än att hava en ogift kvinna. Det är i alla fall en stor fördel för de gifta kvinnorna, att de hädanefter utan vidare få stå kvar i statens tjänst. Förut har deras ställning varit rätt prekär, därför att de fått stå kvar i tjänst endast så länge ämbetsverket funnit, att icke deras äkten-skap varit till hinder för tjänstens skötande.

Herr greve och talman! Med dessa ord har jag sökt motivera min anslutning till utskottets förslag, till vilket jag nu yrkar bifall.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag skall be att med några korta ord få sammanfatta de kritiska anmärkningar, som kommit Kungl. Maj:ts förslag till del, och söka i största möjliga korthet bemöta dem. Jag har i det fallet en ganska god hjälp av den siste ärade talaren, som i sina fyra punkter nog sammanfattade de ting, som striden väsentligen står om.

Han började med frågan om behovsprincipen. Nu gäller det icke att välja mellan behovsprincipen eller icke behovsprincipen, utan nu gäller det att välja mellan utskottsförslaget och reservationen, och frågan är då, vilket av de två,

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

som binder oss mest vid den ena eller den andra principen. Jag vill erinra om, att utskottet bestämt säger, att det icke vill, att dess ståndpunkt skall vara prejudicerande för framtiden i fråga om behovsprincipen, och jag vill säga, att, trots vissa antydningar om motsatsen, tror jag utskottet på dess ord, men förutsätter då också, att utskottet likaväl finner det tillräckligt, då departementschefen i propositionen förklarar, att den ståndpunkt, som Kungl. Maj:t här har intagit, icke är prejudicerande för behovsprincipens tillämpning i framtiden, d. v. s. behovsprincipen i den betydelsen, att det gäller frågan om familjeförsörjare och icke familjeförsörjare. Jag skulle vilja säga, att det är självklart, att icke Kungl. Maj:t där vill binda sig och att överhuvud taget Kungl. Maj:t eller den nuvarande regeringen icke kan hava några *principiella* invändningar emot behovsprincipen såsom rent ideal norm för fördelningen av inkomsterna i samhället. Jag skulle kunna erinra kammaren om att det finns en gammal god socialistisk för att icke säga anarkistisk regel som säger: »Var och en skall ge samhället efter sin förmåga, och samhället skall ge var och en efter hans behov.» Det är intet tvivel om att det är en fullständigt ideal princip, men frågan är, om det är möjligt att plötsligt gripa ut den ideala principen och tro, att man kan tillämpa den på statens lönesystem och göra det just nu. Jag tror icke, att det går till på det sättet, utan jag tror, att, om vi vilja komma närmare det tillstånd, som föresvävar oss, och jag förmodar även herr Carl Gustaf Ekman och andra anhängare av behovsprincipen, får man gå fram på helt andra vägar och försöka, med användande av den mekanism, som vi hava i det ekonomiska livet i fråga om tillgång och efterfrågan, komma fram på den vägen till det mål, som man strävar efter. Det går icke att utan vidare försöka taga reda på vilket behov en viss person har och säga, att han skall på grund av dessa sina behov ha så och så mycket i lön. Detta är i alla händelser min personliga uppfattning, men den behöver jag icke vidare utveckla här, ty huvudsaken är, att Kungl. Maj:t ävensom reservanterna äro lika obundna för framtiden på den punkten som utskottsmajoriteten. Herr Ekman har nu påpekat, att om vi skulle räkna med behovsprincipens tillämpning i framtiden, det gäller att räkna med möjligheten, att dyrtidstilläggen kunna vara försvunna och att man då måste hava någon marginal att hålla sig till. Jag vill svara, att om med behovsprincipen menas, att familjeförsörjare skall hava mera än andra, så är det orimligt att tänka sig, att den principen skall kunna tillfredsställas genom de 225,000 kronorna — på en lönesumma av 15 miljoner kronor — som i detta fall skiljer utskottsförslaget från reservanternas förslag. Däremot skulle jag vilja säga, att Kungl. Maj:ts förslag naturligtvis har en principiell innebörd i fråga om behovsprincipen på den punkten, därför att Kungl. Maj:ts förslag avvisar behovsprincipen, om den skulle innebära en skillnad mellan manliga och kvinnliga befattningshavare, som icke äro familjeförsörjare. Det är alldeles riktigt. Där kommer likalönsprincipen fram, och om kammaren verkligen har den uppfattningen, att man skall gå den vägen att tillämpa behovsprincipen så att man gör skillnad mellan manliga och kvinnliga ogifta befattningshavare, så måste jag säga, att den, som hyser den uppfattningen, bör rösta för utskottsförslaget och icke för Kungl. Maj:ts förslag. Men å andra sidan vill jag säga, att den, som röstar för utskottsförslaget, kanske binder sig en liten smula just vid den tanken, att i den skillnaden mellan mäns och kvinnors lön, som här fastslås av utskottet, ligger en antydning, såsom herr Ekman sade, att man verkligen vill göra den skillnaden. Herr Ekman förklarade just, att han här kunnat gå med på att slopa ålderstilläggen även ovanför den femtonde lönegraden, just därför att han menade, att även mellan ogifta män och kvinnor fanns en viss skillnad i behov, som på ett eller annat sätt skall taga sig uttryck.

Sedan ha vi de ekonomiska konsekvenser, som herr Widell berörde. Såvitt jag förstår, är herr Widells misstanke den, att Kungl. Maj:ts förslag skulle kunna vara felräknat på det sättet, att det icke tager hänsyn till att, allt eftersom de kvinnliga befattningshavarna stiga upp i högre lönegrad, kostnaderna ökas över de antagna. Det är emellertid verkligen så, att Kungl. Maj:ts förslag är uträknat efter utslående av befattningshavarna på de fem olika löneklasserna, visserligen naturligtvis en rent teoretisk utslagning men en utslagning, som torde träffa verkligheten så nära, att den icke kan slå fel på några större belopp.

Men så kommer man till frågan om konsekvenserna av de båda ståndpunkterna för den kommande löne regleringen för lärarna. Ja, jag kan bara upp-
repa vad jag sade i mitt första anförande, att utskottet inte har förstått Kungl. Maj:ts förslag. Herr Ekman säger, att statsrådet framhöll, hur listigt Kungl. Maj:ts förslag var, att utskottet icke förstått det, och att han tyckte det var något ganska löjligt. Jag får upprepa, att herr Ekmans eget yttrande bevisar för mig, att herr Ekman fortfarande icke fattat vad Kungl. Maj:t menar med likalönsprincipen, och jag får till min ledsnad erkänna, att icke heller fröken Hesselgren fullt förstått, vad Kungl. Maj:t menar därmed.

I den kungl. propositionen menas med likalönsprincipen ingenting annat än det, att befattningshavarna behålla sina nuvarande löner och att det förhållandet, att det blir en skillnad genom inplaceringen, bara är beroende på de olika löneplanernas karaktär. Om från början män och kvinnor hade varit inplacerade i samma löneschema med olika lön, så skulle det enda, som Kungl. Maj:t behövt säga, hava varit, att männen väl få söka de kvinnliga befattningarna och att kvinnorna få söka de manliga befattningarna. Allt annat är oförändrat. Det var detta, som jag menade med mitt fastslående. Det är icke riktigt att anse den manliga lönen vara mera representativ för vad som kallas för riktig lön än den kvinnliga.

Jag tror, att man fortfarande — och det har herr Ekman och fröken Hesselgren strukit under — lever kvar i den föreställningen, att man kan finna en lön, som är riktig, som ger uttryck för det värde en människa representerar för samhället. Jag tror, att den uppfattningen är falsk. Det är uppenbart, att man icke kan få en lön utan att leverera ett visst arbete, och det är uppenbart, att den nytta, man gör, tager sig uttryck i lönen. Men sedan finns hela denna rad av faktorer, som bestämma, vilken lön jag får, och av dessa faktorer är den mest bestämmande den, huruvida det finns stor eller ringa tillgång till arbetskraft. Det är det förhållandet, som bestämmer, att den kvinnliga lönen är lägre än den manliga i genomsnitt och det är icke, om man nu tager bort alla smådetaljer, beroende på att kvinnan i genomsnitt för alla tjänster skulle vara mindre effektiv än mannen, utan på att kvinnan i förhållande till sina arbetstillfällen är så mycket mångtaligare än mannen, och det är därför lönerna på de områden, där kvinnor finnas, pressas ned och den kvinnliga lönen sedan kommer att bli representativ på andra områden. Men detta är ett teoretiskt resonemang, som antagligen många här i kammaren icke fästa alltför stort avseende vid.

Vad jag vill komma fram till är, att det är fullt allvar med den ståndpunkt, som Kungl. Maj:t intagit, då vi acceptera det nuvarande löneläget för kvinnliga befattningshavare och säga, att de män, som vilja söka dessa befattningar, få nöja sig med samma lön och att fördelen för kvinnorna icke ligger i att dessa befattningar höjas upp utan däri, att de bli fria att söka sig in på andra befattningar, som de varit utestängda ifrån förut. Och det är, då det gäller att söka sig in på dessa nya områden, som Kungl. Maj:t vill hava denna individuella prövning av kvinnorna i det hänseendet, under det att motstån-

Ang. kvinnliga befattningshavares avlösningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

darna anse, att det är möjligt att kunna draga en gräns mellan kvinnor och män.

Jag förstår mycket väl, att det kan vara lockande för folk att vilja draga en sådan gräns emellan stora grupper, men jag kan icke underlåta att uttrycka en viss förvåning över att denna ståndpunkt med särskild skärpa hävdas från det håll, där man annars är så intresserad av och med sådan styrka framhåller, att man vill ha fram den individuella dugligheten just emot mer eller mindre missförstådda gruppintressen. Det är alldeles uppenbart, att i denna punkt representerar Kungl. Maj:ts förslag just ett hänsynstagande till individens förmåga att slå sig fram, under det utskottets förslag vill skära alla i en viss grupp över en kam. Det gör nu, att Kungl. Maj:ts likalönsprincip innebär en sådan lösning, att jag med fullständigt lugn, även när jag tänker på statens finanser, motser den stund, då frågan om lärar- och lärarinne-lönerna skall avgöras. Från Kungl. Maj:ts utgångspunkt finns det härvidlag inga som helst svårigheter. Jag skulle vilja säga, att den enklaste konsekvensen av den ståndpunkten är att förklara, att i Kungl. Maj:ts förslag ligger intet som helst motiv för att lärarinnornas löner skola höjas upp. Om vi av andra skäl vilja höja upp lärarinnornas löner, om vi säga: »Vi finna det riktigt av någon anledning, vi tycka, att lärarinnorna böra få bättre betalt än för närvarande, vi anse, att den manliga lönen icke är för stor för dem, de kunna behöva mera, och man kan där tillämpa behovsprincipen, så att säga», så inte mig emot, om vi ha råd därtill, men det följer icke som konsekvens av den ståndpunkt, som Kungl. Maj:t intagit i fråga om likalönsprincipen. Jag är icke lika säker på, att utskottet kan vara obundet av sin ståndpunkt, när det gäller att fastställa skillnaden mellan lärarnas och lärarinnornas löner, ty nu har man faktiskt motiverat utskottets förslag med att det finns en skillnad i effektiviteten, och det har man tagit hänsyn till, när man slopat det sista ålderstillägget. Ja, jag får säga, att nog väntar jag mig, om det förslaget går igenom, att Sveriges folkskollärarynnekar med en mun kommer att säga: »Nu ha ni bestämt, hur pass mindervärdiga vi äro. Ni skola väl icke, när det gäller lärarinnorna, som ni själva erkänna vara kanske mera dugliga på sitt område än kvinnorna på andra områden, tillskapa en ännu högre grad av mindervärdighet än den, som funnits, när det gällt de centrala verken och kommunikationsverken?» Jag är således övertygad, att så fort det gäller konsekvenserna, kan man vara säker, att de farliga konsekvenserna följa utav utskottets förslag och att de mindre farliga följa av reservationen. Eftersom detta är huvudpunkten, skall jag icke gå in på alla detaljer. Jag tror nämligen icke, att hela raden av de olika argument, som anförts för att bevisa kvinnornas mindervärdighet, verkligen spelar någon roll för den stora mängden av folket, och jag kan ännu en gång upprepa min fråga. Jag fick icke något svar på den punkten av herr Ekman. Jag har kanske icke framställt någon direkt fråga, men det var meningen att framställa en sådan. Är verkligen herr Ekman så säker på sin sak i fråga om mäns och kvinnors olika effektivitet, hur kan det då komma sig, att han anser det vara nödvändigt att låta männen i de gamla kvinnliga befattningarna få samma lön som kvinnorna? Varför har han icke vågat taga konsekvensen av sin egen ståndpunkt och säga: när jag ger en man 14 % mer än en kvinna i samma befattning, får jag precis samma arbetsprestation? Jag tror, som sagt, att när det gäller konsekvenserna, så står sig Kungl. Maj:ts förslag bättre, om man verkligen vill gå till grunden, än utskottets förslag. Vad man än vill säga om att detta ger kvinnorna för litet, jag erkänner, att för dem, som i likhet med fröken Hesselgren väntat, att man skulle gå ut från mannen som en normalmänniska, är det en besvikelse, men för dem, som anse de kvinnliga lönerna lika representativa som männens, är det naturligt att säga, att här få kvinnorna den

möjlighet till högre avlöning, som ligger i att komma upp i dessa för dem förut stängda befattningar. Jag skulle vilja säga, att på den punkten ligger skillnaden mellan Kungl. Maj:ts förslag och utskottets förslag så, att enligt Kungl. Maj:ts förslag vill man behandla kvinnorna som individer, men enligt utskottets förslag vill man behandla dem, låt oss säga, som en klass, eller, kanske det icke är riktigt att använda ordet klass, utan riktigare att säga, att man vill behandla dem som en abstraktion. Om utskottets förslag i detta ögonblick skulle gå igenom, så tror jag verkligen, om man får använda ett starkt ord, att det verkligen vore att offra levande individer på abstraktionens altare.

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Herr Pålsson: Vi kunna komma överens om, att likalönsprincipen emellan män och kvinnor i statstjänst är berättigad, om staten får samma arbetskvantitet av de båda parterna under de år, som tjänstetiden eller anställningen varar. Så fort denna sak är bevisad, att man från kvinnorna ger staten lika mycket tillbaka i arbetskraft som männen, är det klart, att likalönsprincipen är riktig. Har man nu i förevarande fall bevisat, att kvinnorna ge samma arbetsprestation som männen? Nej, jag tycker tvärtom. Från regeringsbanken har man icke fört fram ett sådant bevis. Herr Ekman har framfört absolut motbevisning, och fröken Hesselgren förbigick den med viss försiktighet. Av fröken Hesselgrens yttrande måste det fastslås, att hon erkänner, att de siffror, som herr Ekman framlagt på kvinnornas många gånger större sjukledighet än männens, äro riktiga. Sedd från denna synpunkt lär sålunda kvinnornas lön vara mindre än männens, i händelse det skall vara lika lön för lika arbete. Jag avvaktar sålunda fortfarande, om sådana bevis kunna framföras för likalönsprincipen, att kvinnorna ge lika mycket arbete under sin tjänstetid som mannen. Men vad som verkade chockerande var, att statsrådet Wigforss i sitt första anförande angående folkskollärarkåren, som han sedan sökte reparera, sade, att från regeringens synpunkt kunde det icke bli tal om, att deras löner skulle bestämmas efter samma måttstock. Just i det fallet anser jag det vara klart, att genom den långa semester, som en kvinnlig lärare åtnjuter på sommaren, kan hon ge lika stort arbetsresultat som mannen. Folkskolekåren är nog det enda exempel, som kan visa, att kvinnorna ge samma arbetspensum som männen. I det fallet är likalönsprincipen berättigad. Skulle man tro herr statsrådets senare anförande, skulle folkskollärarnas löner bringas ner till lärarinnornas nivå. Det är väl regeringens ståndpunkt endast för i år. Det blir nog nödvändigt för regeringen att som behovsprincip ändra denna ståndpunkt, när den frågan kommer före.

Då jag således icke av anförda skäl kan finna något berättigande i likalönsprincipens genomförande, får jag i stället se den såsom en ekonomisk fråga enbart, och då är det klart, att det avgörande för mig är statens ökade utgifter i det fallet, att likalönsprincipen genomföres. Här blir en stor ökad utgiftspost såsom ett resultat av ett beslut i enlighet med regeringens proposition. Då det nu är en ekonomisk fråga, måste jag ställa mig på avslagsförslaget, då jag anser detta vara rättvisare. Skulle man ge kvinnan lika lön som mannen utan att bevisa, att de göra samma arbete, så blir det en gåva till dessa statsanställda kvinnor, och jag antar som säkert, att en sådan gåva, given av en kammare av idel män, icke skulle upptagas såsom något berättigat från kvinnornas sida. En gåva i detta fall böra de känna sig för stolta att mottaga. Det är deras arbetsprestationer, som skola vägas och ingenting annat. Det skulle vara ett enda skäl att gå in på, att man borde avlöna kvinnorna bättre, och det vore, att deras avlöningar nu skulle betraktas såsom för låga, så att de icke kunde anses leva människovärdigt på dem, men i detta fall kan man icke få den åsikten. Deras lön är väl helt enkelt bra, man måste nästan säga hög, om man betraktar den i jämförelse med vad som gives i enskilt förvärv. Kvinnorna böra nog betrakta

Ang. kvinnliga befattningshavarens avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

den dagen som den lyckligaste i sitt liv, då hon erhåller en befattning i statens tjänst. Jag tror, att hon den dagen känner sig särskilt tillfredsställd. Första missnöjet blir dagen därpå, sedan hon i tjänstemannakretsar får höra, att man anser, att det borde vara ännu bättre villkor. Nej, även från denna synpunkt kan jag icke vara med om förslaget. För övrigt anser jag det vara direkt farligt för de kvinnogenerationer, som komma att söka statstjänst efter genomförandet av denna likalönsprincip. Det är även den synpunkten som är avgörande, då jag är med om att avslå frågan nu. Det är klart, att med den lön, som nu gives kvinnorna, och med den depression på arbetsmarknaden, som kommer att vara ännu många år, så komma de platser, som kvinnorna nu ensam kunna söka, att vara öppna för ansökning även för män. Det kommer att göra sig gällande en konkurrens på detta område, som skall beröva många kvinnor dessa befattningar, därför att de män, som komma att göra anspråk på dessa platser, kunna finnas vara så dokumenterade, att de få dessa. Kungl. Maj:ts förslag kan nog vara till nytta för den nuvarande generationen av kvinnor i statstjänst, ty bakom deras anhållan om detta ligger, att var och en av dem skulle komma ett par pinnhål högre på lönestegen, och det kan förklara, att man vill försöka genomföra detta. Men om detta skulle försvåra för framtiden för en kvinna att få en befattning i konkurrens med männen, så tycker jag, att det vore oklokt och orättvist, att kvinnorna nu skulle sälja sin företrädesrätt till vissa befattningar, sälja sin förstfödsrätt för en grynvälling, och även ur den synpunkten anser jag bäst, att man avslår ett förslag, som jag icke anser vara väl övertänkt. Jag ber, herr talman, alltså att få yrka bifall till herr Olssons i Kullenbergstorp reservation.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! Bara ett par ord med anledning av det angrepp, som herr Carl Gustaf Ekman riktade mot den sammanhangslöshet, som han trodde sig finna hos reservationen, i motsats till det goda sammanhang, som han menade sig kunna konstatera hos utskottets utlåtande.

Herr Carl Gustaf Ekman började med att deklarerar vad han ansåg ligga i behörighetslagen. Behörighetslagen var enligt herr Carl Gustaf Ekmans åsikt den medborgerliga likställighetsakten här i landet. När man sedan såg på den likställighet mellan man och kvinna, som herr Carl Gustaf Ekman gjorde sig till tolk för, blev man dock, skulle jag tro, något betänksam. Jag har alls intet mot det villkor, som herr Carl Gustaf Ekman uppställde, för genomförande av denna likställighetsförklaring, det villkoret, att staten fortfarande skall hava samma arbetsprestation för samma kostnad som hittills. Slutsatsen av den ståndpunkten blir emellertid för herr Ekman, praktiskt taget, att alla kvinnor äro mindervärdiga i jämförelse med männen i fråga om arbetsprestationer i sina statstjänster. Herr Carl Gustaf Ekman har ju icke i alla tider stått på den ståndpunkten, ty i 1921 års löneregleringskommitté menade han, att endast nedanför den femtonde lönegraden skulle alla kvinnor, praktiskt taget, vara mindervärdiga, om deras arbetsresultat jämfördes med männens. Sedan man däremot kommit över femtonde lönegraden, så hade, menade han, skett en sådan prövning, att man icke längre kunde påstå, att kvinnorna i sådan högre grad i statstjänst voro mindervärdiga i fråga om sina arbetsprestationer i jämförelse med männen.

Jag vet icke vad som inträffat under den korta tid som förflutit efter avlämnandet av 1921 års löneregleringsförslag, vilket kunnat omvända herr Carl Gustaf Ekman till den ståndpunkten, att *alla* kvinnor, praktiskt taget, i alla lönegrader skola anses utföra ett mindervärdigt arbete i jämförelse med männen.

När herr Carl Gustaf Ekman skall bevisa, att det är på det sättet med de kvinnliga arbetsprestationerna, så tar han beviset från arbetsmarknaden och säger, att eftersom kvinnorna i samma ställning som männen i den fria arbetsmarknaden ha mindre betalt, så måste det bero på, att kvinnorna göra sämre

arbete. Det kan icke bero på manligt förtryck. — Jag undrar, om man så där frankt kan draga den slutsatsen. Även om man i verkligheten från de skånska betfälten haft det bevis, som arbetsgivarna trodde sig kunna giva, att galizierna gjorde lika gott arbete, som de svenska lantarbetarna, så tror jag icke, att galizierna därför skulle ha fått lika hög betalning som de svenska lantarbetarna. I Amerika, när det gäller kuliernas arbete i jämförelse med de vita arbetarnas, inträffar det icke, ifall kulierna kunna göra lika gott arbete som de vita arbetarna, att de komma upp till samma avlöning som dessa. Nog tycker jag, att fröken Hesselgren hade ganska rätt i sin aversion mot att här i landet ställa upp en princip, som ledde till, att man skulle göra männens arbete till något med de vita människors arbete jämförligt och kvinnorna till någon sorts kuliarbetare i statens tjänst. Jag förstår mycket väl, att det för en kvinna är synnerligen otrevligt att gå med på en sådan princip. Konsekvensen av den sorts likställighet, som herr Carl Gustaf Ekman förkunnar, blir den, att även den allra duktigaste kvinna i ett visst slags statstjänst, fullt jämgod med de dugligaste män i den statstjänsten — ty jag antager, att t. o. m. herr Carl Gustaf Ekman skulle kunna gå ut ifrån att man åtminstone undantagsvis kan uppbringa en sådan duktig kvinna i statstjänst, att hon skulle kunna jämföras med en mycket duktig karl — skulle ha sämre betalt än de män, som sämst utföra samma slags arbete.

Den princip, från vilken utskottets reservanter liksom den kungl. propositionen har utgått, är principen om fri och öppen tävlan utan hänsynstagande till något annat än dugligheten hos dem, som söka tjänsten. I det hänseendet ha utskottsreservanterna och Kungl. Maj:t även gått under femtonde lönegraden och anse, att lika väl som det i överensstämmelse med herr Carl Gustaf Ekmans ståndpunkt i löneregleringskommittén är riktigt, att endast förtjänsten skall vara utslagsgivande för de högre lönegraderna, så skall den också vara utslagsgivande för de lägre. Det exempel, som bl. a. anförts i utskottsbetänkandet och som särskilt skulle motivera herr Widells uttalande om ett orimligt inplacering i de olika lönegraderna, är det, som talar om, att en kvinnlig brevbärare enligt Kungl. Maj:ts förslag kommer att avlönas en lönegrad högre än en kvinnlig stationsmästare å postexpedition. Det skulle ligga en upprörande orättvisa däri, att en kvinnlig brevbärare skulle ha högre lön än en kvinnlig stationsmästare, då det däremot är fullt i sin ordning, att en manlig brevbärare skall hava en högre lön än en kvinnlig stationsföreståndare. Varför det? Om en kvinna har de fysiska förutsättningarna att kunna utföra det hårda arbete, som utmärker den manlige brevbärandes verksamhet, varför skall hennes arbetsprestationer betalas mindre än mannens, när de äro av samma art och lika stora? Jag tycker, att den av utskottet tillämpade »likställigheten» i lönehänseende är en underlig konsekvens av uttalandet, att behörighetslagen är »en medborgerlig likställighetsförklaring» här i landet.

Således, herr talman, ber jag att få yrka bifall till herr A. C. Lindblads m. fl. vid utskottsutlåtandet fogade reservation.

Herr Lindhagen: Beträffande diskussionen i denna fråga och vilken mening vi än ha därom, borde det vara en enstämmig uppfattning, att frågan är ofantligt svår att lösa. Den rör sig ju också om grundvalarna för samhället, och vi kunna vara alldeles övertygade, att vilka beslut vi än fatta, så komma de att följas av en oavslutlig böljegang under tidernas längd, och nya, av oss icke uppmärksammade problem komma förmodligen att sticka upp huvudet efter varje ny lösning av frågan.

Hela denna apparat, som skall sättas i gång, beror på osunda förhållanden, som äro stridande mot naturens lagar. Man kan aldrig tänka sig, att naturens lagar kunna ändras därhän, att mannen icke skall vara far och att kvinnan icke

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

skall vara mor i familjen. Dessa äro födda till skilda uppgifter och kallade till skilda verksamheter, och, liksom det är fallet hos djuren, lärer det i stort sett ej heller kunna undgås hos människorna, att modern vaktar hemmet och barnen, medan fadern går ut och skaffar födan. Med andra ord, jag kan icke av någon feminism se, att man kan sätta sig upp mot naturens lagar, som äro skrivna för all framtid och ej kunna rubbas genom några riksdagsbeslut — Gud ske lof!

Emellertid råder det nu det missförhållandet, att en hel del kvinnor icke kunna komma att få fylla sin uppgift på det sätt som de flesta säkerligen helst längta efter. Det finns ett stort överskott på kvinnor. De ökade levnadsbehov, som anses vara den västerländska kulturens gåva, ökas allt mer och mer, tills vi förgås av materialism och därmed också äktenskapen både till antal och innehåll. Äktenskapet har blivit mycket svårare än i de gamla tiderna med de enklare förhållandena. Industrialismen har ock utträngt husfliten, vilken på sin tid gav ett nödortfigt uppehälle även åt en mängd ogifta kvinnor men för visso under mycket betryckta villkor. Därtill kommer, att under kampen för kvinnans rättigheter, vari jag efter förmåga även deltagit, hava männen icke löst rätten för kvinnan att också själv få »fria», att själv bestämma över, om hon skall få ingå äktenskap, en rätt, som hon säkerligen aldrig kommer att förvärva. Det är mannens privilegium enligt någon naturlag såsom det synes och han sitter för övrigt inne med de största inkomsterna. Kvinnorna kunna icke och vilja icke underkasta sig denna slumpens skickelse att få en man, utan de måste först och främst leva. Det finns också en del kvinnor, som på grund av egen natur eller tidsförhållandena vilja gå sin egen väg, vilja vara individer och icke trälar, som de kalla det, under mannen, barn, köksspisen och dammtrasan.

Således, vi måste giva oss in på frågan med klar uppfattning, att den är byggd på en onaturlig samhällsordning, och då är det självklart, att vi aldrig kunna komma till någon harmoni, utan måste åtnöjas med det, som för tillfället är överkomligt och på samma gång någorlunda rättvist.

När vi sålunda komma in på själva lönefrågan, har jag för min del förr i världen icke kunnat fullfölja min så ofta förkättrade feminism, som bestått i att försöka att tillämpa för kvinnan hennes naturliga och för livsförhållandena nödvändiga rättigheter. Jag har tidigare sökt bilda mig en egen mening, som jag förut ett par gånger framfört i riksdagen. Den består i en viss anslutning till behovsprincipen. Huru gestaltar det sig, om män och kvinnor få lika lön över allt? Det kommer väl just på grund av det förhållande, som jag nyss skildrat, i de flesta fall att bliva så, att mannen sitter där med sin lön och får underhålla familjen, hustru och barn, under det att kvinnorna, de ensamma kvinnorna skola hava samma lön utan att underhålla någon familj. Detta utesluter naturligtvis icke att hänsyn jämväl får tagas till de fall då dessa ensamma kvinnor dock i ganska stor utsträckning äro försörjare av föräldrar eller syskon, något som man lätt glömmar, men som icke får glömmas. Då uppgjorde jag för min del den behovsteori, som icke har berörts här, åtminstone har jag icke hört någon göra det, att man bör skilja icke på män och kvinnor utan på gifta och ogifta. De förra borde ha högre och de senare lägre lön. Men gifta män och kvinnor skola hava samma lön, och ogifta män och kvinnor skola hava samma lön. Naturligtvis med behöriga förbehåll, variationer och undantag, som lagstiftningen efter bästa förmåga får sysselsätta sig med och rätta till. Man sade mig då från kvinnosakshåll, att den principen kunde de gå med på, men icke den, som här tycks vara förhärskande och som även synes legat bakom statsutskottets vaga uttalande om behovsprincipen.

Men det är, som man brukar säga, ganska lätt att säga tulipanaros, men svårt att genomföra den, och den grundsats, som jag uppkastat och fortfarande omfattar, medför också många svårigheter och hinder, och även den måste liksom

alla andra projekt leda till orättvisor. Men man får trösta sig med, att världen är full med orättvisor, och det kan icke undvikas. Det kan icke förhindras på detta område heller.

Emellertid har här ett nytt problem stuckit upp huvudet bakom nämnda lösning åtminstone för mig. Detta är befolkningsfrågan, varom av mig väckts en motion nr 102 i första kammaren i år. Jordkommissionen har ock sysselsatt sig med den frågan. Det är nämligen svårt nog att i vår tid bilda nya jordbruk. Men lyckas det närurlunda, inträffar snart efter någon tid, att en mängd av små huvuden titta ut genom rutorna i de nya stugorna och fråga oss vad vi hava till hands åt dem. Industrien har ej förmåga att ytterligare konkurrera på världsmarknaden, och emigrationsmöjligheterna ha högeligen förminskats. Vad återstår då för svenska folket annat än att tänka på att icke alstra så mycket barn, som särskilt de fattigare klasserna bestå sig med. Men om man nu efter min metod premierar äktenskapet, vilket i och för sig är samhällsnyttigt, och såsom här sagts understödjer familjer med barn, så får man se till att därmed icke också premieras en barnalstring utan måtta. Jag vill med detta hava deklarerat, att frågan för mig är mycket svår, men jag utgår ifrån den likställighet, som i behöriga fall bör i möjligaste mån upprätthållas mellan man och kvinna och ansluter jag mig därför till Kungl. Maj:ts förslag, som synes lämna fältet mest öppet för rättvisa och billighet för framtiden.

De ändringsförslag i detaljer, som fröken Hesselgren förde fram, förefalla mig rimliga och berättigade. Jag vet icke, varför hon icke ansåg situationen vara sådan, att hon kunde yrka bifall till dem. Det kostar ju ingenting. Därmed bevisar man ock, att bakom dem står en fast vilja, och det är väl ganska bra, att det manifesteras en sådan vilja under alla förhållanden. Jag skall emellertid icke nu förhäva mig genom att i stället yrka bifall till hennes egna förslag, som jag eljest tänkt göra, och ber därför att få hemställa om bifall till propositionen.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag skall, herr talman, beträffande fröken Hesselgrens anförande, blott be att få uppehålla mig vid ett par tekniska erinringar, som hon gjorde. Fröken Hesselgren trodde, att med den avfattning, § 4 erhållit, och därvid särskilt uttrycket »vårdnad om barn», skulle komma att välla svårigheter i tillämpningen. Jag vill då endast erinra om, att detta uttryck redan förekommer i vår lagstiftning på olika områden, och det synes vara så fixerat, att det icke torde bliva svårt att här tillämpa detsamma. Jag vill vidare säga, att det nog icke var riktigt konsekvent, när fröken Hesselgren å ena sidan sade, att »vi kvinnor önska ingenting hellre än att få ådagalägga, att våra arbetsprestationer, vårt hälsotillstånd och våra allmänna förutsättningar till statstjänst äro minst likvärdiga med mannen», medan hon å andra sidan samtidigt trodde, att om vi i dag icke binda oss för utskottets uppfattning, kommer det att dröja minst 100 år, innan vi få en ändring därutinnan. För egen del har jag sagt, att jag är villig, om erfarenheterna på detta område ådagalägga riktigheten av fröken Hesselgrens först uttalade mening, också acceptera konsekvenserna därav. Det torde också utskottet i övrigt vara villigt förklara. Med förvisning härom tycker jag, att fröken Hesselgren skulle ha kunnat taga kortare sikt än 100 år för konstaterandet av vad hon utgår från vara ett faktum.

Till herr finansministern skulle jag vilja rikta några repliker. Jag undvek vid mitt förra uppträdande att taga upp ett par saker, som jag betraktade såsom gottköpsargument, men efter upprepande av desamma från statsrådsbänken ser jag mig tvingad att fästa uppmärksamheten därpå. Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet talade gång på gång om en kostnadsökning å 200,000 eller 225,000 kronor och tycktes här vilja pränta in

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.

(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares lönesförhållanden m. m.
(Forts.)

i den allmänna uppfattningen, att den löneökning, som uppstår vid trafikverken, icke är någon statsverkets angelägenhet. Det är alldeles klart, mina herrar, att den löneskillnad, som uppstår vid trafikverken, vid kommunikationsverken, har för statens ekonomi precis samma betydelse, som om den ginge ut i den allmänna civiltjänstverksamheten. Därför tycker jag, att man verkligen borde tänka på att röra sig med den kostnadsökning, som faktiskt uppstår för det hela då beslutet gäller statsförvaltningen i dess helhet.

Herr finansministern återupprepade en fråga till mig: Varför tog utskottet icke utan vidare och applicerade på sitt förslag 1921 års lönekommittés förslag? Jag svarar: det var därför, att det förslaget upptog i sig ett definitivt positionstagande till behovsprincipen. Det visade sig nämligen, att den ståndpunkt, som det gällde att utforma inom utskottet, icke finge innebära något positionstagande till denna princip, utan i stället gå ut på ett uppskov härutinnan. Följaktligen måste hela den konstruktion, som 1921 års löne regleringsförslag innebar, väsentligen förändras för att kunna inpassas i ett förslag, som tog dess allmänna synpunkter på likalönsproblemet, men fullkomligt sovrade bort behovsprincipen, vars accepterande utgjorde en av kommittéförslaget huvudgrunder. Det fanns, som frågan nu låg, ingen annan möjlighet än att antingen delvis godtaga Kungl. Maj:ts förslag på sätt som skedde och därmed hålla sina händer fria, eller att också gå på rena avslagslinjen. Vi försökte då att göra det bästa möjliga av Kungl. Maj:ts förslag, och vi blevo överens om, att det kunde tagas i denna beskurna omfattning, utan att därmed utvecklingen prejudicerades vare sig i den ena eller andra riktningen. Häri låg anledningen till, att utskottet icke kunde taga 1921 års lönekommittés förslag.

På min erinran, att man icke kunde tala om 3 miljoner kronors dyrtidstilllägg som det lägsta beloppet, vilket man under alla förhållanden vid en omläggning kunde räkna med, förklarade herr finansministern, att jag förmenat, att det kunde hända, att dyrtidstilläggen fullständigt bortfalla. Det var icke min åsikt, ty om dyrtidstilläggen fullständigt bortfalla äro de ju därmed »avvecklade». Då inträffar aldrig den situationen, att dyrtidstilläggen »skola arbetas in i lönerna». Jag har däremot förutsatt, att det finns sådana dyrtidstilllägg, och att man finner sig böra övergå till deras infogande i de allmänna grundlönerna. Men då vet man icke på förhand vilket belopp, som det kan gälla. Vill man betrygga en möjlighet, åtminstone i viss omfattning, att vid en definitiv löne reglering tillgodose behovsprincipen, är det erforderligt, att man icke binder sig i fråga om förhandenvarande och i fortsättningen orubbliga grundlöner, så att man icke kan realisera ett dylikt lönesystem utan väsentligt ökade kostnader för statsverket.

Herr finansministern har ett par gånger beklagat sig över, att han icke har blivit förstörd. Det är icke vårt fel, om statsverkspropositionen på vissa punkter är sådan, att den missförstås, och att man icke däri kunnat säkert se, vad Kungl. Maj:t verkligen menar. Jag måste emellertid fortfarande säga, att jag inte riktigt kan följa herr statsrådets tankegång. Väl kan jag förstå, att man rör sig med två olika lönebegrepp, nämligen ett löneläge, som är framkommet med hänsyn till kvinnornas löneställning i den allmänna marknaden, och ett lönebegrepp, som i allmänhet omfattar manliga befattningshavares motsvarande löneställning. Och naturligtvis kan man operera jämsides med dessa båda begrepp. Men att man realiserar likalönsprincipen genom att man infogar det förstnämnda av dessa lönelägen på vissa, men endast på vissa punkter i en gemensam löneplan, det är det, jag icke kan förstå. I 1921 års lönekommittés förslag fanns, som herr statsrådet själv påpekade, den bestämmelsen, att i vissa fall skulle en man, när han antog en befattning, som hittills innehaft av kvinna, få åtnöja sig med samma lön som denna.

Ja, där utformade man det så, att man särskilt betecknade vissa anställningar i statstjänst så som till sin natur sådana, att kvinnor hade minst lika stora förutsättningar som männen att på dessa befattningar presterade ett fullgott arbete. Vi behandlade och betraktade dessa befattningar såsom befattningar av kvinnlig natur, av kvinnlig art; men männen fingo dock, därest man icke reserverat några befattningar för kvinnor, möjlighet att kunna söka dylika befattningar. Men när en man sökte en sådan befattning, som till sin innebörd lämpade sig för kvinnlig arbetskraft och var särskilt betecknad som sådan, måste han, om han fick befattningen, nöja sig med samma avlöning som en kvinna. Vi gjorde sålunda där samma operation som herr statsrådet och chefen för finansdepartementet verkställde, när han senare skapade sin löneplan. Det som skilde mellan oss och herr finansministern var att vi därmed icke angåvo oss vara i färd med att skapa en likalönsställning i detta ords riktiga bemärkelse, utan vi betraktade denna konstruktion enbart som en teknisk åtgärd, varigenom man förebyggde, att i visst läge arbetet blev dyrare för staten än det eljest behövde bli.

Det är just detta resonemang, herr statsrådet förde, att regeringen realiserar likalönsprincipen genom att den på befattningar av sådan art, att de kunna utföras både av män och kvinnor, placerar de förut anställda kvinnor, men i en lägre löneställning än männen, under det att man samtidigt placerar nyanställda kvinnor i *samma* löneställning som männen — medan man tillika förklarar, att vid denna inplacering skall det förbli — är det denna argumentation, som jag fortfarande trots de mest energiska ansträngningar icke kan förstå. Jag vågar också göra gällande, att herr finansministern förvisso har mycket svårt att bli förstadd beträffande denna punkt icke bara av mig utan av nära nog alla åhörare här i denna kammare.

Herr finansministern ansåg vidare, att en inbördes olikartad löneställning, sådan som 1921 års lönekommitté föreslog för kvinnor i vissa befattningar, skulle vara hinderlig för den individuella dugligheten. Jag vill i detta avseende för att bättre belysa saken taga en liten liknelse från en handicaplöpning. Man placerar där den ene på ett längre avstånd från och den andre närmare målet. Men under ansträngningen att nå detta mål erbjudes likväl tillfälle för båda att utveckla den största duglighet, den högsta grad av styrka och energi, som man kan prestera. Det är precis detsamma, som skulle komma att ske, om den löneprincip accepteras, som 1921 års kommitté föreslog. Placerar man däremot två inbördes från början erkänt med olika förutsättningar begåvade på samma utgångsläge för att »tävla» om en sak, då förefaller det mig, att större hinder än vid handicaplöpningen föreligga för utvecklingen av den individuella dugligheten.

Herr statsrådet trodde ytterligare, att när det gällde lärarinnorna, så skulle den omständigheten, att sista löneklassen strukits i Kungl. Maj:ts förslag, föranleda dem att säga, att vi vilja också erhålla endast ungefär samma löneskillnad med männen, som här blivit bestämd och som motsvarar denna sista löneklass. Herr statsrådet vet mycket väl, att även vi ha accepterat regeringens förslag, evad detta avser att hittillsvarande kvinnliga befattningshavare placeras i en annan och lägre lönegrad än män i motsvarande arbetsställning. Således när det gäller för lärarinnorna att för sin egen del dra slutsatser av utskottets förslag, föreligger dels utskottets accept av denna skiljaktiga placering, dels strykningen av sista löneklassen såsom anvisning. Jag vill sålunda fortfarande säga, att såväl genom godkännandet av regeringens placering som genom indragningen av sista löneklassen, är det uppenbart, att utskottets förslag lämnar utrymme för krav på större skillnad även i fortsättningen på undervisningsområdet än vad ett bifall till reservationen skulle prejudicera.

Mot herr statsrådet vill jag tillika framhålla, att jag ännu icke förstår, var-

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

för det skall vara motiverat, att när det gäller en kvinnlig brevbärare och en manlig brevbärare, de skola ha lika lön, men när det gäller en manlig och en kvinnlig lärare det är motiverat att de uppbära olika lön. Den ståndpunkten kan icke motiveras av saklig hänsyn till tjänstens innebörd, och jag säger fortfarande, att jag kan icke tillägna mig detta herr statsrådets betraktelsesätt.

Herr finansministern sade vidare, att från den utgångspunkt, som jag anlade, behandlade man kvinnorna som om de utgjorde en klass för sig. Jag hade aldrig trott, att »en klass» i samhället skulle betecknas som något mindervärdigt. Jag trodde i stället, att för herr statsrådets syn »klassens» framträdande till makt och myndighet vore utvecklingens naturliga gång.

Herr Oscar Olsson förklarade i sitt yttrande, att han funne egendomligt, att om jag pläderade för medborgerlig likställighet, jag icke, när det kom till lönefrågan, ville konsekvent hålla på denna medborgerliga likställighet. Enligt mitt förmenande har i begreppet medborgerlig likställighet aldrig ingått, att det skulle utgå samma lön för alla medborgare i samhället.

Jag betonade tidigare, varför jag kunnat ansluta mig till förslaget om att ovanför femtonde lönegraden även stryka sista löneklassen. Jag står fortfarande kvar på den ståndpunkten, att när det gäller befordran till tjänster, till vilka befordringarna ske efter förutgångna prov i statsverkets tjänst, och man således har all anledning antaga, att i de fall kvinnor bli utnämnda, de äro jämgoda med männen, så bör likalönsställningen få gälla. I dessa fåtal fall spelar det icke heller någon roll ur samhällets ekonomiska synpunkt, hur lönen bestämmes. Jag har all anledning att antaga, att om man i dessa sistnämnda fall utgår från sakliga synpunkter, så skola kvinnorna där bli likställda. Det har jag intet emot, då jag tror, att den lönekonstruktionen kommer att ordna sig. Jag tror även, att det blir förändring på den punkten, innan man når fram till en nioårsperiod. Nu är det skäligen likgiltigt för dessa kvinnliga befattningshavare om sista löneklassen strykes, därför att de icke som nyanställda kunna komma upp till högsta löneklassen, förrän 9 år förflutit.

Slutligen vill jag upptaga till behandling ytterligare blott en enda sak, som antytts här, men som spelar en synnerligen stor roll både i reservanternas framställning och i den allmänna diskussionen. Det är det betraktelsesättet: Kunnat vi icke i skatteväg bättre än i löneväg tillgodose de önskemål, som ligga bakom sympatierna för behovsprincipens realiserande. En sådan möjlighet har betonats och understrukits på olika sätt i reservanternas framställning. Jag vill i det avseendet endast erinra om, att redan nu har man sökt att genom skattelindring för familjerna tillgodose dessa så mycket som förnuftigtvis är möjligt. Man har beträffande den direkta skatten sökt bevilja avdrag för befattningshavare med stor familj. Är det möjligt att på den vägen gå längre? Jag vill personligen reflektera härpå, men tror att man icke kommer fram till någon verkligt effektiv hjälp på den vägen. För de smärre inkomsttagarna utgöra skatterna till statskassan efter de avdrag, som där förekomma, en så obetydlig del av den individuella budgeten, att ett något större avdrag icke spelar någon roll. Dessutom är det ju så, att den enskilde skattdragaren har att betala skatt på två sätt, både direkt och indirekt. Den indirekta skatten är den väsentligaste. Och när det gäller denna indirekta skatt, få försörjarna av de många munnarna finna sig i att bli skattelagda icke alls i förhållande till sin inkomst, utan i stället i direkt proportion till det antal personer, de ha att försörja. Hur vill man åstadkomma en ändring i denna den viktigare delen av skatteproblemet? Man skulle ju här åstadkomma något, som ersätter behovslönen och verkligen blir till favör för familjeförsörjarna. Jag tror, att det är fullständigt otänkbart att gå den vägen. Om man närmare sysslar med detta problem, finner man snart, att det är lätt att exempel-

vis kasta ned i en tidning vad jag skulle vilja kalla »kvantitativ inpassning». Men därmed har man icke löst löneproblemet. Dylika hugskott äro sannernigen icke uttryck för ett sakligt bedömande, för en mera ingående undersökning, om vägen är framkomlig eller icke. Jag tror icke den nu berörda vägen vara framkomlig, liksom icke heller att man på den vägen finner lösningen.

Jag hemställer alltså om bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Wigforss**: Endast ett par ord till replik. Herr Ekman nämnde något om att jag skulle ha antytt, att dyrtidstilläggen skulle kunna avskaffas, och att det var icke närmast herr Ekmans tanke. Nej, det var icke heller min, men jag menade under alla förhållanden, att om dyrtidstilläggen gå mycket kraftigt ned, är den lilla skillnaden på 225,000 kronor för liten för att kunna spela en roll, när man vill tillmötesgå behovsprincipen, om vilken herr Ekman har talat. Beträffande dessa 225,000 kronor kom jag tyvärr för sent in i kammaren, men jag fick höra, att herr Ekman tycks förmoda, att när jag reducerade siffran till 225,000 kronor, skulle detta vara bara på budgeten. Nej, saken är den, att skillnaden mellan utskottsförslaget och reservanternas förslag gäller 225,000 kronor för hela den samlade lönesumman för alla befattningshavare — således även vid kommunikationsverken — och den skillnad, som det rör sig om, och med vilken budgeten skulle lättas genom att utskottets förslag ginge igenom i stället för reservanternas, belöper sig till en siffra mellan 20,000 å 30,000 kronor.

Sedan skall jag alls icke försöka att närmare förklara denna regeringens likalönsprincip, eftersom herr Ekman själv erkänt, att han fortfarande icke fullt förstår den, och han förmodade, att icke heller kammaren skulle förstå densamma. Jag vill då säga, att erfarenheten förut visat, huru väl denna princip har blivit förstådd på andra håll. Jag förmodar, att ingen tror, att denna princip har blivit uppfunnen av Kungl. Maj:t. Kungl. Maj:t uppfinner överhuvud taget ingenting, utan Kungl. Maj:t väljer ut av de uppslag, som komma från andra håll. Detta uppslag har kommit närmast från ämbetsverk, såsom statskontoret och telegrafverket, som i princip lagt fram förslaget, varom övriga ämbetsverk yttrat sig. Och jag vet, att statskontoret, socialstyrelsen liksom alla övriga verk ha synnerligen väl förstått, vad denna kvantitativa inplacering betyder. Det var faktiskt för dem en lösning av likalönsfrågan. Och jag tror, att jag icke säger någonting oriktigt, om jag förmodar, att denna kammare fullt lika väl förstår denna sak som dessa ämbetsverk.

En annan sak är, att när man tillämpar denna sak omedelbart, så komma vissa — man kan säga — oformligheter att finnas. För att nu taga ett konkret exempel — de klassiska postexpeditörerna — där ha vi för en gångs skull ett område, där arbetet tidigare utförts av både manliga och kvinnliga tjänstemän, och där skillnaden mellan manlig och kvinnlig tjänstemans arbete är mycket liten. Nu komma de förutvarande kvinnliga postexpeditörerna att fortfarande heta postexpeditörer, men ha lägre lön, och de förutvarande manliga postexpeditörerna komma att kallas postassistenter och ha högre lön. I det ögonblick, då man passar in befattningshavarna i detta system, blir det bara kvinnor i de lägre lönegraderna och män i de högre, men detta förhållande kommer att ändras i och med att kvinnor verkligen få söka dessa högre befattningar. I och med att de kunna göra precis samma arbete lika bra som männen, komma de uppenbarligen in i denna befattning, för såvitt man icke av ekonomiska hänsyn anser, som det är möjligt, att man helt och hållet kan undvara dessa postassistentbefattningar. Snarare går det väl i den riktningen, att befattningens natur något ändras, arbetets art också något ändras och båda få finnas kvar, men befördningsmöjligheterna komma i alla fall att stå öppna för kvinnorna. Detsamma gäller även frågan om brevbärare o. s. v.

Ang. kvinnliga befattningshavares avlösningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Till sist tyckte herr Ekman, att det vore egendomligt, att med den partiställning, som jag intog, jag skulle opponera mig mot att en grupp skulle kallas för klass. Han ansåg i stället, att det borde vara mycket välklingande i mina öron. Herr Ekman har nog läst en hel del socialistisk agitationslitteratur, men han har likväl icke trängt fullt till botten av frågan. Det talas nog mycket om klass på socialistiskt håll, men man vill icke idealisera ett samhälle, därför att det finns klasser. Tvärtom håller man på att arbetarklassen skall sammansluta sig — för att avskaffa klassamhället. Det är kärnan i socialismen. På samma sätt kan jag mycket väl förstå, att kvinnorna sammansluta sig för att avskaffa den mindervärdighetsstämpel, som olika lön innebär, och för att få bli behandlade som individer.

Herr Pers: Här ha vi nu fått en lektion i lönerегleringsfrågan på åtminstone 4 timmar, och frågan har blivit upplagd för oss på pedagogiskt och klart sätt av landets främsta experter på området. Jag tror också, att de, som ha gjort sig mödan att sitta och höra på denna sak under dessa 4 timmar, ha det ganska klart för sig. Likväl torde emellertid den allmänna uppfattningen vara den, att frågan håller på att bli ganska invecklad, och att hela lönespörsmålet för stats-tjänst hotar att bli så minutiöst och så omständligt, att det är endast några få i riksdagen och i landet, som fullt behärska densamma. Kärnfrågan eller kärnan i frågan, som har diskuterats här, tycks ligga så, att herr Ekman, som står på majoritetens sida, vill bekämpa principen om lika lön i samma befattning för man och kvinna, och han vill bereda mark för behovsprincipens tillämpning i vidsträcktare mån i lönesystemet. Jag skall icke gå in på frågan ur annan synpunkt än att jag vill säga, att dessa båda tillägg, dessa båda faktorers inskjutande och inarbetande i lönesystemet kommer att förorsaka oss ytterligare förvecklingar, ytterligare svårigheter, och det kommer rent praktiskt att föra till mycket arbete och mycket stora svårigheter. Det är min uppfattning, att med den här av tjänstemän, som staten har och som ökas, trots ansatser till att använda Geddes-yxan, blir det nödvändigt att använda enklare regler och behandla saken mera summariskt än vad man nu är inne på.

Det är ett av de skäl, som gör, att jag håller på lika lön i samma befattning och som också gör, att jag är mycket betänksam mot att vidare utbygga behovsprincipen. Det blir ytterst svårt för staten att använda denna, att inarbeta densamma och göra rättvisa. Det blir kanske ännu svårare att få de människor, som skola taga emot lönerna efter denna princip, att bli förnöjda, därför att man visar, att de i själva verket icke bli rättvist behandlade. Nu har man denna behörighetslag och står inför ett avgörande, visserligen icke ett definitivt avgörande, men det, som ligger i de båda förslag, vilka väl komma att stå mot varandra här, är i alla fall sådant, att det ena är för enklare regler och enklare tillämpning och det andra för en mera invecklad och svårare tillämpning. Denna likalönsprincip i samma befattning har det okändas svårigheter mot sig. Vi ha visserligen icke frestat det här, men man tror alltid, när man står inför det okända, att svårigheten är större än vad den i själva verket är. Saken är dock icke alldeles oprövad. Vi själva ha icke provat den i någon större utsträckning, men vi ha sett den provad i våra grannländer. Herr Ekman har avvisat det norska exemplet, emedan den norska nationen skulle ha så svaga ekonomiska förutsättningar att taga vara på sig. Exemplet därifrån skulle därför icke kunna ha så stort värde. Vi ha även exempel från Finland och Danmark. I Danmark är man kanske icke fullt så mindervärdig i ekonomiskt avseende. Finland och finnarna däremot ha ju fått allmänt erkännande för att de skött sin ekonomi rätt bra. Jag vill emellertid hänvisa till Holland. Holländarna äro ju en gammal nation med gammal ekonomisk kultur, och erfarenheten därifrån talar alldeles bestämt i den riktningen, att det icke är så farligt, som man här före-

ställer sig, att jämställa män och kvinnor i samma befattning. Vid den undersökning, som kommittén för behörighetslagen anställde, fick den mycket ingående upplysningar från Holland. Där har man tillämpat lika lön för män och kvinnor i samma befattning sedan gammalt. Kommunerna där ha länge haft att bestämma sina lönesatser, och 99 procent av dem har tillämpat denna grundsats. 1917 tillsattes av regeringen en kommission med uppgift att utarbeta förslag till löneroglering för hela den i civil statstjänst anställda personalen, och detta resulterade i att numera i Holland råder full likställighet i lönehänseende mellan män och kvinnor å hela området för statstjänsten. Holland är ju en nation, som är med oss i många avseenden befreundad, och man kan inte fränkänna Holland ekonomisk sans och ekonomisk vederhäftighet.

Nu har herr Ekman gått särskilt illa åt det arrangemang, som regeringen företagit för att freda staten ifrån att få betala högre lön för en hel del lägre befattningar, där kvinnorna äro anställda. Ja, ursprungligen hade man ju tänkt sig att förbehålla dessa befattningar för kvinnorna, och det är egentligen en utveckling i samma riktning. När jag sålunda ansluter mig till denna uppfattning om den lika lönen i samma befattning, sker det med den övertygelsen, att i dessa befattningar med föga kvalificerat arbete komma alltid kvinnorna att bli i stor majoritet, och jag är också övertygad om att lönerna där icke kunna släppas upp så, att det blir ödesdigert för staten, utan att det bör kunna arrangeras tillfredsställande. När jag har denna syn på saken, så kan man förstå, att jag sluter mig till reservanternas i utskottet och vill rösta till förmån för Kungl. Maj:ts förslag. Detta förslag antyder dock de bästa och riktigaste linjerna för den framtida utvecklingen av lönefrågorna. Det har enklare regler och det ger möjlighet att behandla statstjänarna mera summariskt. Jag tror nämligen att detta blir alldeles nödvändigt, och därför lämnar jag, som sagt, min röst åt reservationen.

Hans excellens herr statsministern **Sandler**: Herr talman! Det har visserligen framställts ett avslagsyrkande i denna kammare, men jag vågar dock utgå ifrån att detta yrkande icke har utsikt att vinna någon större resonans här. Behörighetslagen vilar sedan ett par år tillbaka, i avvaktan på att riksdagen skall säga B, efter att ha sagt A. Jag tror för min del inte, att det skulle hos den svenska allmänheten bidra till att öka respekten för den svenska riksdagen, om man nu skulle kunna säga, att vi ha icke kommit till samförstånd om hur vi skola knäcka lönefrågan, och därför skola kvinnorna alltjämt få stå utanför, med behörighetslagen vilande på bordet.

Jag vågar förutsätta, att det avgörande, som här förestår, kommer att ske mellan de bägge ståndpunkter, som äro representerade av utskottsmajoriteten och den reservation, som har uttalat sig till förmån för det kungl. förslaget. Det kan vara skäl i att, innan debatten slutar, det understrykes, att den drabning emellan motiveringarna, som här har fyllt den större delen av debatten, har varit ägnad att i viss mån undanskymma det betydelsefulla faktum, att i stort sett sammanfalla de bägge ståndpunkter, mellan vilka kammaren går att träffa sitt avgörande.

Det har ifrån utskottsmajoritetens sida förts en kritik emot det kungl. förslaget, som icke har lämnats obesvarad och vilken jag skulle kunna ha anledning att ytterligare på vissa punkter granska. Jag skall inte göra det, jag vill bara fästa uppmärksamheten på följande: Utskottsmajoriteten riktar mot det kungl. förslaget den principiella anmärkningen, att man borde nu ha upptagit behovsprincipen till ett avgörande, och slutar med att hemställa till riksdagen att — skjuta detta avgörande på framtiden.

Man riktar mot den kungl. propositionen den erinran — uti en rätt så skarp form — att den verkställer en oriktig placering av befattningshavarna, och man

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden m. m.
(Forts.)

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

låter sitt yrkande utmyнна i en hemställan till riksdagen att — godkänna Kungl. Maj:ts förslag till placeringar av befattningshavarna.

Från utskottsmajoritetens sida har ju här sagts åtskilligt för att förklara anledningen till att utskottsmajoriteten har intagit denna ståndpunkt. I de uttalanden, som finnas i utskottets utlåtande och som hava gjorts här i kammaren från utskottsmajoritetens sida, ser jag för min del ett erkännande därav, att det alternativ, som Kungl. Maj:t hade att välja vid sidan av det, som nu är förelagt riksdagen, icke kunnat vinna gehör inom statsutskottet och vid sådant förhållande väl också saknat utsikter att kunna genomföras i riksdagen. De många förklaringar som givits rörande orsaken till att man biträtt regeringsförslaget erinra, tror jag, i någon mån om det förhållandet, att uti vissa taktiska situationer föredrager även ett mycket väl bestyckat krigsfartyg att omge sig med en dimbildning för att i skydd av densamma draga sig tillbaka. Det slagskepp, som var klart till drabning 1921 och vars stridsförmåga jag väl uppskattar — både såsom motståndare och såsom bundsförvant — detta slagskepp håller i denna stund på att återvända till sin bas. Och jag ber att få tillägga: jag är ganska övertygad om att det icke ämnar upptaga striden på nytt på denna punkt. Ty, mina herrar, ett faktum är alltid ett faktum, och för denna drabning mellan motiveringarna böra vi ju icke glömma, att det som står kvar efter kammarens votering helt visst är, att från och med denna dag finns det icke en manlig och en kvinnlig löneplan, utan en *gemensam* löneplan.

Vad man haft så svårt att förstå är någonting som förefaller mig ganska enkelt. Vi hava hittills haft, om jag får begagna den bilden, en lönestege, efter vilken de manliga befattningshavarna klättrat under sitt avancemang, och en annan stege med andra pinnhål för de kvinnliga befattningshavarna. I stället för att nu försöka placera de kvinnliga befattningshavarna över på de rätta pinnarna i den manliga löneplanen, har i Kungl. Maj:ts förslag gjorts det experimentet att skjuta ihop de bägge löneplanerna, så att det blir en enda stege. Det är vad som sker genom Kungl. Maj:ts förslag, och det är, mina herrar, vad som sker, även om riksdagen nu bifaller utskottets förslag.

Det finns visserligen en betydande skillnad — jag beklagar den — nämligen, att man i utskottets förslag skär bort det sista ålderstillägget. Jag är övertygad om att det vore lyckligare, om riksdagen redan i dag rättade till detta skönhetsfel. Det måste eljest rättas till inom en ganska nära framtid. Det är ju möjligt — det kommer kammarens votum snart att visa — att vi icke redan i dag äro framme, utan att det måste tagas i två etapper, men det får erkännas att vad som sker i alla fall är ett mycket stort steg framåt, och kanske även fröken Hesselgren är villig att medge, efter det dagens debatt är avslutad, att Kungl. Maj:ts förslag innebär ett litet större stycke väg fram mot det mål, dit hon vill vandra, än hon i sitt eget anförande i dag — av rätt naturliga skäl — ville medgiva. Jag förstår väl, att på detta område är det — låt oss begagna detta ord — många fördomar att övervinna. I den bunke av handlingar, som åtfölja detta ärende, har jag sett ett sådant yttrande som det, att man är fylld av bekymmer över att kvinnliga tjänstemän skulle komma att utöva sin befälsställning över manliga befattningshavare, såsom det heter *till och med i allmänhetens åsyn*. Man förstår ju väl, att då det alltjämt finnes sådana föreställningar att övervinna, kan man behöva taga framsteget i etapper. Men vad som för mig står alldeles visst det är, att den verkligt avgörande striden redan nu är utkämpad och att den efter riksdagens beslut, antingen det nu utfaller till förmån för Kungl. Maj:ts förslag eller efter utskottsmajoritetens linje, resulterar i att för framtiden komma män och kvinnor inom den svenska statsförvaltningen att jämsides med varandra få tävla, med risk för bägge parterna, för visso en risk, som jag tror att de lugnt kunna taga i en tävlan, om vilken vi alla med tillförsikt kunna vänta, att den skall utfalla till samhällets gagn.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder framkomna yrkandena propositioner, dels på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt, dels på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr A. C. Lindblad m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, dels ock på avslag å utskottets hemställan; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang. kvinnliga befattningshavares avlöningsförhållanden
m. m.
(Forts.)

Flera ledamöter begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda övriga yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga godkännande av det förslag, som innefattades i herr A. C. Lindblads m. fl. vid utlåtandet avgivna reservation.

Herr *Reuterskiöld* begärde emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 17 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr A. C. Lindblad m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i förstnämnda votering antagits avslag.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 64;

Nej — 59.

I följd därav uppsattes, justerades och anslogs för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 17, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr A. C. Lindblad m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 52.

Herr talmannen uppstod nu och avlägsnade sig, varefter ledningen av kammarrens förhandlingar övertogs av herr förste vice talmannen.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade proposition nr 55.

Herr *Lindhagen* väckte nedannämnda motioner:

nr 197, om utsättande av partibeteckning för ledamöterna å de vid öppen omröstning använda omröstningslistorna; och

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 10 § i förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fång till fast egendom.

Motionerna blevo på begäran bordlagda.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 4,34 e. m.

In fidem.
G. H. Berggren.

Lördagen den 21 februari e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Upplästes två till kammaren inkomna protokoll, så lydande:

År 1925 den 21 februari sammanträdde den nämnd, som äger att döma, huruvida högsta domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, varvid röstades över följande proposition:

Den, som vill, att omröstning på det i 69 § riksdagsordningen föreskrivna sätt skall anställas till uteslutande av någon bland högsta domstolens ledamöter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bliva högsta domstolens samtliga ledamöter bibehållna.

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan voteringssedlarna öppnats, rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 2;

Nej — 39;

i följd varav nämnden ansett högsta domstolens samtliga ledamöter böra vid deras ämbeten bibehållas.

Adolf Dahl.

Oscar Olsson.

Paul Hellström.

David Pettersson.

År 1925 den 21 februari sammanträdde den nämnd, som äger att döma, huruvida regeringsrättens samtliga ledamöter gjort sig förtjänta att i deras viktiga kall bibehållas, varvid röstades över följande proposition:

Den, som vill, att omröstning på det i 69 § riksdagsordningen föreskrivna sätt skall anställas till uteslutande av någon bland regeringsrättens ledamöter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bliva regeringsrättens samtliga ledamöter bibehållna.

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan voteringssedlarna öppnats, rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 0;

Nej — 36;

i följd varav nämnden ansett regeringsrättens samtliga ledamöter böra vid deras ämbeten bibehållas.

Adolf Dahl.

Oscar Olsson.

Paul Hellström.

David Pettersson.

På framställning av herr talmannen beslöts att de nu upplästa protokollen skulle läggas till handlingarna ävensom att innehållet av protokollen skulle delgivas riksdagens kanslideputerade med anmodan att låta i ämnet uppsätta och till kamrarna avgiva förslag dels till den skrivelse, som borde till Konungen avlåtas, dels ock till paragraf i riksdagsbeslutet.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 9, angående regleringen för budgetåret 1925—1926 av utgifterna för kapitalökning i avseende å post- och telegrafverken samt statens järnvägar och vattenfallsverk.

Punkterna 1—23.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 24.

*Ang.
statens kraft-
station vid
Norrforsen.*

I den till riksdagen den 2 januari 1925 avlåtna propositionen (nr 1) angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1925—1926 hade Kungl. Maj:t under punkt 24 föreslagit riksdagen att dels besluta, att statens kraftstation vid Norrforsen i Ume älv skulle anläggas med maskininstallation för en effekt av normalt 15,000 kilowatt och för en beräknad kostnad av 6,690,000 kronor; dels ock för fortsättande av arbetena med nämnda kraftstation för budgetåret 1925—1926 anvisa ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor.

I en inom andra kammaren av herr *J. Hedin* m. fl. väckt motion, nr 203, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta *dels* att statens kraftstation vid Norrforsen i Ume älv skulle anläggas enligt den år 1924 godkända planen å älvens södra sida, dock med de konstruktiva ändringar, som vid närmare undersökning befunnits lämpliga, *dels* att det av Kungl. Maj:t föreslagna reservationsanslaget å 4,000,000 kronor för fortsatta arbeten vid nämnda kraftverk skulle sänkas till 3,600,000 kronor, *dels ock* att reservationsanslaget å 2,200,000 kronor för distributionsanläggningar och därmed sammanhängande arbeten skulle sänkas till 1,800,000 kronor.

Utskottet, som under punkten 25 avgivit förslag beträffande ifrågavarande motion, i vad den avsåg sänkning av anslaget för distributionsanläggningar och därmed sammanhängande arbeten, hade i den nu ifrågavarande punkten på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag och med avslag å den av herr *Hedin* m. fl. i ämnet väckta motionen, i vad den avsåge statens kraftstation vid Norrforsen,

a) besluta, att statens kraftstation vid Norrforsen i Ume älv skulle anläggas med maskininstallation för en effekt av normalt 15,000 kilowatt och för en beräknad kostnad av 6,690,000 kronor;

b) för fortsättande av arbetena med nämnda kraftstation för budgetåret 1925—1926 anvisa ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor.

Herr von Sneidern: Herr talman, mina herrar! Trots att kammaren ännu icke hunnit samlas, har jag dock nu tagit till orda — jag ser emellertid med tillfredsställelse, att herr kommunikationsministern har kommit hit efter den pågående debatten i andra kammaren om samma sak, så att jag blir i tillfälle att till honom rikta en direkt vädjan, som annars, efter vad det såg ut, skulle fått förmedlas genom herr ecklesiastikministern.

Till herr statsrådets företrädare överlämnades förra året ett sakkunnigutlåt-

tande från den så kallade elektrifieringskommittén, som avslutade sitt arbete den 31 maj 1923. Som bekant tillkom denna kommitté på grund av riksdagskrivelser vid 1917 års riksdag. I detta sitt slutbetänkande yttrade kommitterade, att de hade fattat sitt uppdrag så, som om det särskilt avsåg att åstadkomma en planmässig elektrifiering här i landet. För detta ändamål föreslår de sakkunniga vissa åtgärder. De erkänna själva, att uppgiften är synnerligen svår, och de önska icke heller, att det skall bli något genomfört koncessions-system, så att landet skulle uppdelas i särskilda områden, som skulle exploateras enbart av enskilda företagare eller statens kraftverk. Men de anse dock, att från statens sida något skulle åtgöras för att åstadkomma planmässighet i elektrifieringen, så att icke genom konkurrens skulle uppstå onödiga ledningar eller konkurrensen döda företag, som i och för sig skulle kunna vara nyttiga för de orter, där de verka. För detta ändamål tro kommitterade, att det mången gång skulle vara tillräckligt, om från auktoritativt håll till dem, som planera nyanläggningar, riktades råd och anvisningar, hur denna önskade planmässighet skulle åstadkommas. Under detta sakkunnigeutlåtande har generaldirektör Hansen skrivit sitt namn såsom ordförande i kommittén och överdirektör Borgquist har även där tecknat sitt namn såsom ledamot av kommittén.

Jag kan inte hjälpa, att jag i det utlåtande, som här har kommit från statsutskottet på den kungl. propositionen, som en anledning att hemställa till herr statsrådet, huruvida icke herr statsrådet inför vattenfallsstyrelsens chefer kunde erinra om vad de med sina namn själva beseglat. Det förefaller mig, som om från detta håll både nu och kanske även andra gånger, planmässigheten icke så beaktades, som skulle vara önskligt. Det är dock icke uteslutande de statsfinansiella hänsynen — uteslutande, säger jag — som måste tagas vid planläggningen och utförandet av arbeten på monteringen av statens vattenfall, utan man måste också på något sätt väga de nationalekonomiska synpunkterna. I det yttrande från vattenfallsstyrelsen, som inhämtades med anledning av den motion, som nu samtidigt behandlas, finns icke ett ord, som berör dessa synpunkter utan man tar endast sikte på den frågan: kan detta vara till någon ekonomisk fördel för det vattenfallsverk, som nu håller på att utbyggas eller som skall utbyggas, och kan det vara till ekonomisk fördel för statskassan? Alla andra synpunkter tycks man förbise. Det är häremot jag vill rikta en generell anmärkning, som enligt min mening bör beaktas.

Men det är icke blott i detta fall utan även i andra, som jag kunnat göra liknande iakttagelser. Som bekant skola ju elektriska starkströmsledningar koncessioneras och dylika frågor komma alltid för yttrande till länsstyrelserna, som ha att avge sådant efter remiss till vederbörande. Vederbörande i dessa fall äro de kommuner, som beröras av ledningarna, samt ägare och brukare av fastigheter, som beröras av ledningarna. I regel — ja, det är nästan alltid så — komma inga invändningar från dessa vederbörande, men det händer icke så sällan, att det kommer in protestskrivelser från enskilda företag, som anse sig i hög grad skadade genom den nya kraftledningens framförande. Det är möjligt, att dessa lagligen icke kunna beaktas, men deras förekomst just i samband med ett statens verk gör dock, att det synes mig i hög grad önskvärt, att de kunde uppmärksammas från Kungl. Maj:ts sida, så att verkligen en sakkunnig prövning i sådana fall kunde göras, huruvida det kan vara lämpligt och nationalekonomiskt klokt att i de enskilda fallen draga fram en ledning kanske med förstörande av ekonomien för ett sådant företag, som utnyttjar en lokal kraftkälla.

Nu är det i regel så, att de pris, som statens kraftverk ta för sin energi, äro så pass höga, att konkurrensen för ett företag, som byggs under normala tider, icke är farlig. Tvärtom ivrar jag för att statens kraftverk skola sänka

Ang.
statens kraft-
station vid
Norrforsen.
(Forts.)

Ang.
statens kraft-
station vid
Norrforsen.
(Forts.)

sina energipris. Men det finns åtskilliga företag, som tillkommit under den svåra tiden, då allt var så dyrt. Det har i en tidigare utredning, som gjorts inom jordbruksdepartementet, visats, i hur synnerligen svår ställning en del av dessa distributionsföretag stå. Man kan visserligen icke begära, att dessa skola skyddas beträffande de övervärden, som förekomma, men de måste dock ha anspråk på att icke helt och hållet tillintetgöras, vilket ofta kan bli fallet genom att en ny konkurrent kommer till. Om denna fråga om planmässigheten i elektrifieringen beaktades från Kungl. Maj:ts sida, så tror jag, att det skulle ha ett visst dämpande inflytande på vattenfallsstyrelsens stundom något starka begär till utbyggande. Jag säger detta trots att jag är den förste att ge mitt erkännande åt allt vad från vattenfallsstyrelsens sida åtgjorts för att bringa elektriciteten till allmän användning, men ingen är så fri från fel, att han icke behöver rättelse i enstaka fall.

Vad den fråga beträffar, som nu särskilt uppehåller oss, så förefaller det mig, som i detta nu icke mycket annat är att göra än att gå med på det förslag, som framlagts, men detta kanske mindre beror på själva saken än på det sätt, på vilket den förts till det läge, där den nu befinner sig. Såvitt man ser, har vattenfallsstyrelsen redan uppgjort kontrakt angående leverans av kraft, vartill den ännu inte erhållit medgivande av riksdagen. Det finns en viss otydlighet här i papperen, men det står i propositionen, att hela kraftbeloppet eller 15,000 kilowatt, till vilket företaget nu skulle utbyggas och vartill medel begäras, redan försålts. I så fall måste i de 15,000 ingå även den leverans till Ådalen, som i skrivelsen av den 29 januari omtalas såsom uppgjord utan annat villkor än koncessionstillstånd för ledningen. Det förefaller mig — om detta antagande är riktigt, vilket åtminstone kan utläsas ur dessa papper — som om detta tillvägagångssätt vore av den art, att det rätteligen bort påpekas av statsutskottet, att någonting sådant icke borde få upprepas. Statsutskottet har i sitt yttrande tagit avstånd från den motion, som har avgivits, och jag kan icke heller följa den. Som läget nu är, tror jag det är klokt, att utbyggnaden blir på 15,000 kilowatt, och då avtal äro träffade är man väl också tvungen att utbygga ledningarna i den föreslagna utsträckningen.

Men statsutskottet säger på ett ställe, där det förklarar sig icke kunna biträda de i motionen anförda synpunkterna »att det knappast rimligen torde kunna påfordras, att staten, i väntan på utformningen och genomförandet av andra planer på utbyggnad av vattenfall i dessa trakter, avstår från ifrågasvarande avsättning av en begränsad kraftkvantitet till Ådalen». Ja, just i överensstämmelse med vad jag yttrat om nödvändigheten av planmässighet i elektrifieringen, anser jag, att detta är vad man har rätt att fordra av vattenfallsstyrelsen, nämligen att verkligen en grundlig utredning företages, hur Ådalens elektrifiering på det nationalekonomiskt bästa sättet kan ske. Ty det är ingalunda säkert att därför att en överloppskraft från Umedalen nu med ekonomisk fördel kan föras ned till Ådalen, detta motiverar kostnaden för den kraftledning, som skall utföras, utan det kan tänkas att en billigare kraft kan erhållas genom utbyggnad av något vattenfall i Ådalen och Umeådalens kraft reserveras för framtida behov därstädes.

Behandlingen av frågan inom utskottet visar även några andra egendomligheter. När propositionen förra året framlades — jag läste nyss igenom den — yttrades icke ett ord om att kraftverket skulle vara till annat ändamål än elektrifieringen av vissa delar av Västerbotten. Sedermera, i skrivelsen av den 29 januari, säger vattenfallsstyrelsen, att den icke kan anse sig vara bunden av detta, ty i propositionen står *intet förbud* mot att draga ut ledningarna längre. Är det verkligen meningen, att en kungl. proposition, som innehåller en framställning i en viss positiv riktning, även skall innehålla ett förbud för vederbörande verk att göra någonting annat? Jag tror, att det bör sägas

ifrån, när det inte skett från statsutskottets sida, att vattenfallsstyrelsens uppfattning på denna punkt icke kan vara riktig.

Ävenledes ger det anledning till förvåning, att vattenfallsstyrelsen i nämnda skrivelse talar, icke om vad som avhandlats med Kungl. Maj:t, då propositionen år 1924 framlades, utan om vad som resonerats i statsutskottet, vad som yttrats i riksdagens kamrar och vad som yttrats av enskilda ledamöter av statsutskottet. Det kanske bör sägas ifrån, att vattenfallsstyrelsen i likhet med statens övriga affärsdrivande verk icke står under ledning av riksdagen utan under ledning av Kungl. Maj:t, och att det är från Kungl. Maj:t, som order skola inhämtas i det ena eller det andra fallet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den kungl. propositionen.

Herr statsrådet Larsson: Herr greve och talman! Jag beklagar, att jag inte hade tillfälle att vara inne i kammaren, då den siste ärade talaren började sitt anförande, men om jag förstod honom rätt, så ville han göra gällande, att i det föreliggande förslaget vattenfallsstyrelsen och Kungl. Maj:t icke skulle iakttagit nödig planmässighet och icke lagt nationalekonomiska synpunkter på frågan. Jag är icke fackman på området, men jag har sökt, i den mån det varit möjligt, att genom tillgängliga handlingar och genom inhämtande av upplysningar bilda mig ett omdöme i saken, och sedan jag gjort det, har jag med gott samvete kunnat tillstyrka Kungl. Maj:t att framlägga förslaget för riksdagen. För min del kan jag inte se, att det finns befogad anmärkning att göra beträffande planmässigheten i det föreliggande förslaget, och icke heller tror jag, att de nationalekonomiska synpunkterna äro otillräckligt beaktade. Det har visserligen framhållits i en reservation inom statsutskottet, att departementschefen i den kungl. propositionen förra året gjort ett uttalande, som skulle tyda på, att vattenfallsstyrelsen gått för långt, då den kontrakterat om leverans från Norrforsens kraftverk ner till Ådalen. Det är riktigt, att det står i den kungl. propositionen, att Norrforsens kraftverk skall tillgodose behovet av kraft inom Västerbottens kustland, men detta kan väl inte utgöra något hinder för att vattenfallsstyrelsen nu liksom tidigare skulle få rätt att draga ut distributionsledningar från kraftstationerna även utom det s. k. hemområdet. Den kraft, som kan levereras från Norrforsen, blir nämligen tillräcklig för att även tillgodose behovet inom Västerbottens kustland.

I fråga om planmässigheten torde det väl vara herrarna bekant, att mellan statens olika kraftverk böra anläggas förbindelseledningar för att utjämna kraftleveranserna, då inom ett område behovet kan vara större för vissa tillfällen under olika årstider än inom ett annat och vattenkrafttillgången förresten också kan vara olika. Genom dessa förbindelseledningar kunna de olika kraftstationerna bättre utnyttjas och leveranserna bli jämnare.

Nu säger vattenfallsstyrelsen, att denna ledning, som skall byggas ner till Ådalen, skulle med en relativt ringa kostnad kunna byggas om till en förbindelseledning, som i framtiden skulle knyta samman Norrforsens kraftverk och de kraftverk, som förr eller senare torde komma till stånd i Ångermanälven och Indalsälven. Man tycks emellertid särskilt ha inriktat sina anmärkningar på det förhållandet, att enskilda, som ha kraftverk i Ådalen, skulle bli lidande på den åtgärd, som vattenfallsstyrelsen har vidtagit. Jag kan icke riktigt förstå sammanhanget däri. Vattenfallsstyrelsen har ju en viss skyldighet att, om det låter sig göra, tillgodose behovet av kraft, var det än förefinns. Nu är det obestriddigt, att det förelåg brist på kraft nere i Ådalen, och den abonnent där, som vattenfallsstyrelsen hade tecknat kontrakt med, hade inte blivit påtrugad detta kontrakt, utan han hade hemställt därom till vat-

*Ang.
statens kraft-
station vid
Norrforsen.
(Forts.)*

Ang.
statens kraft-
station vid
Norrforsen.
(Forts.)

tenfallsstyrelsen. Det gäller en industriföretagare, som hos enskilda kraftverk i Ådalen icke kan få tillgodosett mer än hälften av sitt kraftbehov. Han kan, enligt vad som uppges, icke få detta ökat, och han riskerar att inom 1 1/2 år bli utan den kraft han nu har från enskilda. När sålunda denna företagare hemställt hos vattenfallsstyrelsen att få kraft från Norrforsen, vattenfallsstyrelsen uppger, att den kan leverera kraft till det och det priset och företagen är belåten därmed och accepterar det, ja, då kan jag för min del inte se, att man med fog kan framställa någon anmärkning däremot.

Slutligen kommer man till, att ett utbyggande av denna ledning med leverans, låt vara av högst 2,300 kilowatt per år — ett ringa belopp jämfört med vad kraftstationen kan åstadkomma — skulle i alla fall medföra svårigheter för de enskilda kraftägarna nere i Ådalen. Ja, det är möjligt, att det kan bli svårigheter, men nog förefaller det, som om de enskilda kraftägarna i Ådalen borde ha kunnat göra klart för vederbörande företagare och kraftförbrukare, att de ämnade bygga ut sina kraftkällor, så att de kunde tillgodose behovet och att företagen kunde få kraft av dem. Hade detta skett, så är det givet, att dessa företagare hellre tagit sin kraft på närmare håll än att de skulle gå längre bort för att få den, under förutsättning nämligen, att de enskilda kraftleverantörerna kunde lämna sin kraft till samma eller eventuellt lägre pris än vattenfallsstyrelsen kan göra. Jag anser mig icke behöva gå närmare in på denna sak, då jag förmodar, att kammaren liksom statsutskottets majoritet skall finna, att Kungl. Maj:ts förslag här är väl motiverat.

Då den ärade talaren riktade en vädjan till mig att vid framtida utbyggnader särskilt se till, att planmässigheten och de nationalekonomiska synpunkterna komma till sin rätt, ber jag att få säga, att min uppfattning är den, att dessa båda krav böra beaktas. Man bör tillgodose kravet på planmässighet och även se till, att de nationalekonomiska synpunkterna få göra sig gällande. Men, som jag nyss sade, kan jag inte se, att det beträffande det nu föreliggande förslaget brustit något i detta avseende. Jag anser sålunda för min del, att kammaren med gott samvete kan bifalla Kungl. Maj:ts av statsutskottet tillstyrkta förslag, och det är min livliga övertygelse, att därmed såväl statens som de enskilda kraftförbrukarnas intressen bli väl tillgodosedda, utan att *berättigade* enskilda producentintressen bli satta åt sidan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkten 25.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 26.

Lades till handlingarna.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för kapitalökning å statens under kommunikationsdepartement hörande utlåningssonder.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.

Lades till handlingarna.

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till fonden för räntefria studielån.

Utskottets hemställan bifölls.

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om låneunderstöd åt Ostkustbanans aktiebolag m. m.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion, nr 42, angående beredande åt Privatbankens insättare av ersättning för förluster till följd av bankens konkurs.

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 42, hade herrar *Nilsson, N. A.*, och *Pålsson* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående Privatbankens insättares begäran om ersättning för deras genom Privatbankens konkurs lidna förluster.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herrar *Jönsson, J. Bondeson* och *Nilsson, N. A.*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionens hemställan.

Herr Nilsson, Nils Anton: Herr greve och talman, mina herrar! Då jag nu går att giva uttryck för den huvudsakliga uppfattning, som är motionärernas och reservanternas, vill jag förutskicka den upplysningen, att jag för min personliga del icke har något som helst ekonomiskt intresse av, huru behandlingen av denna fråga utfaller i riksdagen. Om så varit förhållandet, skulle jag säkerligen icke hava motionerat. Då vi emellertid nu hava kommit igen med denna motion, så framställes det såväl i utskottet liksom, efter vad jag förmodar, även här i kammaren krav på nya skäl för denna framställning. Man menar förmodligen, att en framgång för motionen, ja till och med motionens berättigande, skulle vara beroende av i vilken mån det kan framföras sådana nya skäl. Men den minsta eftertanke bör säga oss, att sådana skäl icke hava stått motionärerna till buds, därför att allt, som i fallet Privatbanken tilldragit sig, och allt vad som därmed äger sammanhang är ju så många gånger stött och blött, att det är närmast att jämföra med en utkramad citron. Emellertid förhåller det sig närmast så, att ju längre tiden skrider framåt och ju mera resultatet av den statshjälp, som lämnats vissa andra banker, kan skönjas, desto mera står det också tydligt och klart för dem, som åtminstone *vilja* se, att statshjälp även för Privatbankens insättare hade varit moraliskt berättigad. Någon juridisk rätt hava vi i detta fall aldrig förutsatt vara för handen. Men när vi nu emellertid veta, att statshjälpen till andra banker under vissa former alltjämt pågår och måste pågå, så hava vi blivit övertygade om, att det även i dessa andra fall, såvitt denna hjälp icke hade lämnats, hade kommit att gälla insättarnas intressen. De närmare initierade i dessa frågor hava nog också vetskap om, att det i annan form från annat håll talats om hjälp åt Privatbankens insättare men att detta förslag fick förfalla.

Ja, så efterlyser man också förhandenvaron av överensstämmelse mellan de orsaker, som bragt Privatbanken till ruin, och de orsaker, som utgjort anledningen till andra bankers iråkade svårigheter. Jag vill då fråga: skola verk-

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)

ligen alla banker behöva förlora sina pengar på enahanda sätt, under enahanda förhållanden och vid samma tidpunkt för att insättarna i dessa banker skola vara moraliskt berättigade att få ersättning för sin förlust? Naturligtvis kan detta icke vara fallet! Enligt mitt förmenande ligger det moraliskt berättigade i insättarnas anspråk däri, att sparinsättarna i denna liksom i övriga banker icke haft möjlighet och icke på grund av föregående erfarenhet heller haft anledning att tränga in i de förhållanden, som kunna anses vara avgörande för vederbörande banks soliditet. Häri och just på den avgörande punkten föreligger den mest solklara överensstämmelse i samtliga fall. Då därför utskottets majoritet säger, att för bedömandet av hela detta spörsmål, nämligen, huruvida omständigheterna vid Privatbankens iråkade svårigheter varit av väsentligen samma karaktär som vid de andra, genom statens försorg hjälpta bankernas obestånd och utskottsmajoriteten ansett, att denna fråga måste vara avgörande, finner jag för min del, att en sådan uppfattnings riktighet mycket väl tål att diskuteras. Det är dock samma olycka, varav den än föranletts. En förlust av 23 % för insättarna å deras insatta medel innebär dock, att 23 % äro borta, oavsett på vad sätt förlusten tillkommit, och den har försakats i detta som i de andra fallen av förhållanden, över vilka dessa insättare icke kunnat på minsta sätt råda. För att taga ett exempel från den svenska sparbanksrörelsen, så lär väl icke av någon ifrågasättas, att hjälp åt sparbank skulle av den under bildning varande svenska sparbankernas understödskassa lämnas blott om förlusten uppstått på visst sätt. Och för övrigt ha icke heller statsmakterna vid utlämnandet av behöfligt bistånd hittills handlat efter sådana principer.

Jag har sålunda kunnat konstatera, att motståndarna till den i motionen föreslagna fullständigt förutsättningslösa utredningen ytterst hårdnackat bitit sig fast vid påståendet, att hjälpen till andra banker skulle ha lämnats mot återbetalningsskyldighet, varemot i detta fall skulle bli fråga om en ren gåva till insättarna. Utan att inlåta mig på gissningar om, hur det i en oviss framtid kan komma att gestalta sig med ett eventuellt infriande av denna återbetalningsskyldighet, vill jag erinra om, vad utskottsmajoriteten själv anför eller rättare citerar ur föregående års utskottsberäkning i samma fråga. Det säges där: Utskottet får till en början erinra därom att riksdagen i skrivelse den 22 mars 1923, nr 64, rörande tecknande av aktier i ett för övertagande av aktiebolaget Svenska lantmännens banks rörelse bildat aktiebolag yttrat, bland annat, att »ett statsingripande i förevarande fall under inga omständigheter finge anses innebära ett erkännande av statens skyldighet att i allmänhet garantera insättarnas medel».

Således är här icke alls tal om någon återbetalningsskyldighet, utan här gäller det hjälp åt insättarna, och det har uttryckligen erkänts från alla håll, att så var förhållandet. Detta uttalande torde alltså icke kunna av utskottsmajoriteten tagas till intäkt för ifrågavarande påstående eller att det i detta fall skulle föreligga någon återbetalningsskyldighet. Beträffande vad detta riksdagens yttrande i realiteten innebär, ha vi ju mångfaldiga gånger uttryckligen betonat, att staten icke har någon sådan *juridisk* skyldighet. Men detta yttrande kan väl icke heller sägas innebära, att staten skall under alla förhållanden känna sig *förhindrad* att träda emellan.

Härefter kommer utskottsmajoriteten in på en annan fråga, på spörsmålet om, huruvida bank- och fondinspektionen »i tillbörlig mån» fyllt sin uppgift, och utskottet erinrar om, att frågan härom varit föremål för riksdagens prövning i samband med beviljande av decharge för justitieombudsmannens ämbetsförvaltning under år 1923. Jag skall i likhet med utskottet icke inlåta mig på ett bedömande av denna fråga. Ett torde emellertid vara alldeles självklart, och det är, att bank- och fondinspektionen har till sin allra främsta

och förnämsta uppgift att se till, att insättarnas intressen tillvaratagas. Huruvida bank- och fondinspektionen fyllt denna uppgift, därom skall jag, såsom nämnt, icke uttala mig. Jag vill emellertid säga, att det är en allmänt känd sak, att bankernas affärsverksamhet under kristiden fick alldeles oerhörda proportioner, ett förhållande, som vid bank- och fondinspektionens bildande och organisatoriska utveckling naturligtvis icke kunde förutses. Jag tror, att det har varit detta utav förhållandena betingade bristande förutseende som varit anledning till insättarnas i Privatbanken förluster. Att det inskränkt sig till dessa insättare, är statsmakternas förtjänst, som med öppen blick för farorna av att låta dessa saker ohämmat utveckla sig trätt emellan. Det är givetvis att gå för långt, det erkänner jag gärna, att säga, att staten skulle på detta område vara skyldig att träda emellan, därför att staten genom sin inspekterande myndighet utövar kontroll över bankernas verksamhet. Men det måste medgivas, att mellan insättarnas säkerhet och bank- och fondinspektionens verksamhet är sambandet så intimt som det överhuvud taget kan bliva. Även riksdagen har ju helt och fullt trätt in för den alldeles riktiga uppfattningen, att i bank insatta medel skola vara fullt säkert placerade. Här för talar ju bland annat bestämmelsen i nya förmynderskapslagen, att förmyndarmedel skola insättas i bank, med Kungl. Maj:ts oktroj försedd, och stående under kontroll av statens inspekterande myndighet.

Nu invänder man, att insättarna kunna vara belåtna, att de icke förlorade mer än 23 % på sina insatta medel. Ja, visserligen, det kunde ha gått mycket värre, det erkänner jag gärna. Men vi skola komma ihåg, att det här gäller små insättare, och att det, såsom ofta är, deras sparmedel, som de på äldre dagar sätta in i bank. Här hava de förlorat inemot en fjärdedel av sina medel, och detta betyder för dessa insättare en daglig försakelse under återstoden av deras liv, och det är betänkligt att man med något sken av rätt skulle kunna säga, att sådant kunnat ske på grund av att statsmakterna, i motsats till vad i andra fall varit förhållandet, ställa sig ogina mot dessa insättare.

Ett annat skäl, som talar för att denna förutsättningslösa utredning kan anses berättigad, är det förhållandet, att åtskilliga av de många insättarna, som varit mera initierade i den nämnda bankens och även i andra bankers svårigheter, kunnat rädda sina insättningar genom att t. ex. byta bort dem, genom att lämna dem till sådana personer, som haft skulder till banken och på det sättet fått kvitta. Detta veta vi har hänt i många fall, och det är huvudsakligen de större insättarna som kunnat i tid rädda sig på det sättet.

Det kunde ju vara åtskilligt att tillägga till vad jag här sagt. Det är denna starka moraliska rättighet, som insättarna hava, när de komma med detta krav, och det är min uppfattning, att kammaren gjorde en god gärning genom att besluta en förutsättningslös utredning av den art, varom fråga är. Det är visserligen sant, att man kanske skall lagstifta mera med huvudet än med hjärtat, men jag tror icke, att riksdagens ledamöter skulle fara illa av att någon gång låta hjärtat tala.

Herr greve och talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till reservationen.

Herr Almkvist: Herr greve och talman, mina herrar! En motion av liknande innehåll som den nu föreliggande var vid fjolårets riksdag föremål för behandling inom båda kamrarna, och blev därvid utan votering avslagen. Under sådana förhållanden torde det knappast vara nödvändigt att nu ingå på något längre bemötande av vad den ärade föregående talaren anförde, särskilt som han ju själv nödgades erkänna, att inga nya synpunkter tillkommit i innevarande års motion. Men då han fortfarande vidhåller, att det föreligger en likhet mellan den statshjälp till vissa banker, som lämnades vid en föregående riks-

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)

dag, och det anslag, som skulle komma att utgå, om nu föreliggande framställningar bifölles, torde det böra erinras därom, att det understöd, som staten lämnade banker, talaren åsyftade, var en *hjälp till självhjälp*, som lämnades under en deflationstid, då alla värden föllo med mycket stor hastighet. Därest staten då icke hade trätt understödjande emellan, skulle icke blott breda befolkningslager hava lidit stora förluster, utan det skulle också hava inträtt en mycket stark stagnation i näringslivet på betydande områden.

Här åter är det fråga om en bank, som för flera år sedan inställde sina betalningar och avvecklade sin rörelse, och det skulle således bliva fråga om ett anslag från statens sida, som skulle utdelas i form av en ren gåva till vissa insättare. Då en sådan framställning göres, är det naturligtvis nödvändigt, att man undersöker, huruvida sådana särskilt ömmande omständigheter föreligga, att utskottet för den skull borde tillstyrka ett bifall till motionen. Utskottet har icke varit övertygat om, att så är fallet. Det är visserligen sant, att en del små besparare har gjort förluster, som för dem kunna vara betydelsefulla nog. Det är också beklagligt, att sådant kunnat inträffa. Men i och för sig äro icke förlusterna av den omfattning och av den betydelse, att de böra utgöra skäl för riksdagen att gå in för en princip, som måste medföra avsevärda konsekvenser. Den ärade talaren erinrade själv om, att förlusten i detta fall inskränker sig till endast 23.2 % på de insatta medlen, men han erinrade icke därom, att dessa insättare föreläts att lämna andra banker och övergå till Privatbanken på grund av den högre ränta, som där betalades. Det har också upplysts, att det för att uppnå det resultatet, att förmå dem att övergå från dessa banker till den nämnda, bedrivits en icke ringa agitation.

Detta har också framgått av de undersökningar, som utskottet verkställt, att om en del av dessa insättare endast gjort förluster på sina förbindelser med banken, så finns det många andra, som förut haft mycket lukrativa förbindelser med samma bank.

Skulle man nu gå in för ett bifall till motionärernas framställning, kan enligt utskottets mening knappast framdeles förekomma någon begäran av liknande beskaffenhet utan att riksdagen därtill måste lämna sitt bifall. Då det så förhåller sig, har utskottet stannat för samma ståndpunkt som i fjol, nämligen att avstyrka motionen, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Pålsson: Herr greve och talman! Jag är i samma lyckliga ställning som herr Nilsson i Östrabo, så till vida, som jag icke haft något att göra med Privatbanken. Jag har icke haft några affärer med den, men nog har jag hört personer i hundratal nere i våra trakter, som kommit i förbindelse med Privatbanken och på det sättet förlorat avsevärda summor. I allmänhet är det små besparare, vilkas förlorade penningar skulle ha varit dem en hjälp på älderdomen.

Nu har emellertid utskottet med ett utlåtande på tre rader avspisat det förslag till utredning, som föreligger. För utskottet äger det icke någon större betydelse, att många människors väl och ve förbundits med Privatbankens krasch. Och då vi hörde ordföranden i andra tillfälliga utskottet, så innebar ju svaret från honom på denna fråga, varför man gav hjälp åt de större bankerna ett par år senare, det, att de skulle få hjälp till självhjälp och på det sättet kunna reda sig. Kraschen skulle också, sade han, ha blivit mycket stor, om icke staten inskridit den gången. Ja, det är ju sant. Men är då den ärade ordföranden säker på, att om Privatbanken hade haft sådana fonder — den var ju ganska ung, då den stupade — att den kunnat hålla sig uppe, tills den stora bankhärvan hunnit utredas för ett par år sedan och denna bank alltså kommit med vid ungefär samma tidpunkt, då dessa större banker stodo på fall-

repet, är då den ärade ordföranden säker på, att man kunnat gallra ifrån Privatbanken och i stället hjälpt de andra, men låtit Privatbanken falla? Nej, det är klart som dagen, att då hade riksdagen även nödgats besluta, att hjälp skulle ges åt Privatbanken och dess insättare. Denna bank föll för fort, eller något år före den stora kraschen. Då kunde ingen rätt gärna tänka att en bank skulle kunna falla. Alltså denna självhjälp, som man gav dessa andra banker, den hade nog även Privatbanken fått, ifall den hade kunnat fortsätta så länge, att man nått den tid, då även de andra bankernas stund var inne. En självhjälp till Privatbanken då hade hjälpt denna bank lika bra som, efter vad det ser ut, statsanslaget har hjälpt de banker, som fingo understöd för två år sedan. Om därför Privatbanken fått ett nytt penningtillskott, så som dessa fått och kunnat fortsätta sin rörelse, hade banken på de tio år, som exempelvis Jordbrukarbanken fick på sig, kunnat reda upp sina affärer och betala sina insättare fullt ut. Allt är således beroende på, att Privatbankens fall kom för fort. Men detta ändrar förhållandena i alla fall, om vi erkänna, att därest Privatbanken kunnat fortsätta, tills de andra bankerna blivit hjälpta, så hade även denna bank blivit hjälpt. Om så är, och vi medgiva detta, då kommer frågan i ett annat läge än den ärade utskottsordföranden ansåg och för övrigt bank- och fondinspektionen försökt att placera den.

Under sådana förhållanden tycker jag verkligen, att man borde giva dessa små besparare där nere sin möjlighet att lägga fram för riksdagen sin begäran om ersättning, ifall man nu genom utredningen finner, att deras förluster varit så stora och av så betydande omfattning för dem i fråga om sparkapital för ålderdomen som det påståtts. Många hava även haft förmyndarmedel, som gått åt. En sådan utredning skulle kunna komma till stånd, om första kammaren nu går med på motionen. Att andra kammaren i detta fall icke skulle vara ovillig att hjälpa, tycker man sig kunna finna därav, att andra kammaren bordlagt frågan tills första kammarens beslut föreligger. Vid bifall i första synes det icke omöjligt, att även andra kammaren skall kunna gå med på en sådan utredning. Man binder sig ju icke till något genom den.

Under sådana förhållanden finner jag, herr greve och talman, rättast, att man möjliggör detta tillfälle till utredning i saken, och yrkar jag alltså bifall till reservationen.

Herr Winberg: Då denna fråga återkommit gång efter annan till riksdagen, vill jag ägna den litet mer uppmärksamhet än från början egentligen syntes nödigt, särskilt som man nu tycks lägga an på att visa, att det visserligen icke finnes någon juridisk skyldighet för staten att träda emellan men att det finnes en moralisk sådan.

Det är visserligen mycket ovanligt att höra talas om vad som är moraliskt i sammanhang med bankaffärer, men vi kunna ju för ett ögonblick gå ifrån att man även härvidlag kan anlägga sådana synpunkter. Låt oss då titta på det föreliggande fallet och se, huruvida det verkligen kan föreligga en moralisk skyldighet för staten att träda emellan eller icke. Låt oss komma ihåg, att det här gäller ett företag av mer eller mindre utpräglad kristidskaraktär, ett företag, som bedrivits under sådana former, att man med braskande annonser och braskande reklam drar till sig insättarnas medel och betalar en räntesats, som är betydligt högre än den överallt annars i bankvärlden gällande. Med detta sätt att gå till väga och tack vare svenska folkets godtrogenhet och lättsinne i ekonomiska saker — bara ett företag utlovar hög ränta, anser man självklart, att man skall vända sig dit — tack vare detta drog detta företag till sig en massa kapital.

Då kan man verkligen fråga sig: är det under sådana förhållanden statens moraliska skyldighet att träda emellan och reparera vad som åstadkommit

*Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)*

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)

genom ett dylikt projektmakeri, då allmänheten har så liten omdömesförmåga, att den lystrar till sådana lockelser? Skulle det icke i stället vara så, att staten genom att träda emellan moraliskt gjorde sig medansvarig och underlättade eller, rättare sagt, indirekt inbjöde till ett återupprepande av dylikt, när folk får se, att det icke är farligt att sätta igång sådana här företag, ty går det illa, kommer staten alltid att hjälpa till? Skall man tala om moraliska synpunkter i detta sammanhang, så bör det framhållas, att staten har moralisk plikt att icke på något sätt handla så, att den blir meddelaktig i sådana här — jag vill icke använda det uttryck som rätteligen skulle användas om sådana företag — men i alla fall i att sådana företag komma till stånd i större utsträckning än nu är fallet, ty därigenom skulle staten göra sig medskyldig till att allmänheten komme att lockas in i sådana här affärer.

Det enda motivet för ett inskridande i detta fall från statens sida skulle vara, om det med skäl kunde påvisas, att från bankinspektionens sida man brustit i fråga om fullgörandet av de oavvisliga krav, som på densamma läggas, att se till att icke allmänhetens och insättarnas intressen äventyras på detta sätt. Men en undersökning härom vidtogs förra året, och man kom till det resultatet, att möjlighet till saklig anmärkning icke förelåg. Det återstår då från deras sida, som påpeka det nu inträffade missförhållandet, att säga, att för förebyggande av dylikt för framtiden är det nödvändigt att skapa betydligt mer skärpta bestämmelser angående bankinspektionens befogenhet och skyldighet att uppträda gentemot sådana företag som det ifrågavarande. Det är det enda man kan göra. Men då skall man komma med förslag till ändring och skärpning av dessa bestämmelser. Man har då anledning att fråga sig: Är man verkligen så angelägen på det håll, där man nu motionerar i denna sak, att skärpa bestämmelserna i detta hänseende? I allmänhet säger man där, att staten icke bör mer än nödvändigt lägga »sin tunga hand» över den privata företagarverksamheten. Men när den privata företagarverksamheten tager sig sådana uttryck och leder till sådana konsekvenser som vi här se, kommer man likväl, trots den halsbrytande logiken, med det påståendet, att nu är det statens skyldighet att träda emellan och reparera där de enskilda företagen genom huvudlösa och felaktiga kalkyler brustit. Visserligen skulle det vara idealiskt att ha en snäll stat, att den trädde emellan på detta sätt. Men om staten ginge så till väga, då tillvaratoges sannerligen icke »rikes sannskyldiga nytta», som det heter i vissa fall. Jag anser sålunda, att vad som här inträffat icke är annat än en naturlig och ofrånkomlig lärdom, som svenska folket fått, den lärdomen, att man icke får hoppa på och engagera sig i första bästa företag, som utmålar stora vinster. Det är med denna såsom med all lärdom, att den kostar mer eller mindre pengar, och denna lärdom har kostat en del av svenska folket mycket pengar, men man må väl förutsätta, att lärdomen skall stanna kvar, och då skulle den i alla fall bli till nytta för framtiden. Skulle nu återigen från statens sida tillskjutas kapital, så har lärdomen icke något bestående värde, och då kommer det en annan gång att gå på samma sätt.

Jag anser, herr talman, att icke någon som helst anledning föreligger att från statens sida träda emellan i föreliggande fall.

Till sist vill jag säga, att då man pekat på en del analoga fall, då staten hjälpt enskilda företag, har jag icke anledning att ingå i svaromål på den punkten. Jag har motsatt mig åtgärder från statens sida även i dessa fall, men jag vill i sanningens intresse erkänna, att det föreligger föga likhet mellan omständigheterna i förutvarande fall och dem, som i detta fall äro för handen.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Pålsson: Vad herr Winberg nämnde, rörde egentligen aktieägare men icke insättare i en bank sådan som denna. Och jag tror icke herr Winberg kan påstå, att man i fråga om varje sådan här insättare ute på landsbygden kan begära, att han skall förstå den risk han löper genom att placera pengar i en bank. Det var aktieägarna, som förespeglades alla de förtjänster herr Winberg talade om. Det är möjligt, att man i fråga om dem kan säga: banken var ett kristidsföretag, och då de förlorade sina pengar, var det deras egen skuld. Men det är skillnad på dem och insättarna, och det är de senare herr Nilsson och jag talat om och ej om aktieägarna.

För övrigt har jag icke sett, att vid andra tillfällen herr Winberg visat den avsky för kristidsföretag, som han här låter påskina. Det finns andra sådana företag här i Sverige. Det kommunistiska partiet är även ett sådant kristidsföretag, men jag tror knappast att herr Winberg vill vara med om att slutlikvidera detta.

Herr Winberg: Jag får göra herr Pålsson uppmärksam på, att jag icke blott talat om aktieägarna utan även om insättarna, vilka låtit lura sig av förespeglingar om hög ränta, och då må de få stå sitt kast. Är det så, som talaren påstod, att det för vanligt folk ute i landet är mycket svårt att bedöma olika bankföretags soliditet, ja, då är väl den enklaste utvägen att taga bort alla privatbanker och låta statens bank vara den enda, som tager emot allmänhetens insättningar och förmedlar alla transaktioner.

Till sist vill jag säga, att det ju var självklart, att herr Pålsson icke kunde undgå att komma in på frågan om det kommunistiska partiet. Men jag får förklara, att om det kommunistiska partiet är en kristidsföreteelse, en sak som jag icke skall tvista om, så är det dock så, att det är en hederlig kristidsföreteelse. Det kommunistiska partiet är så pass hederligt, att det ännu icke kommit till svenska staten med en begäran om hjälp eller lagt in en anhållan om att svenska staten skall betala dess förluster.

Herr Pålsson: I statsrevisionen hade jag tillfälle att se, vilka räntesatser som krävas t. ex. av stockholmsmurarna, då det var fråga om skiljedom vid ett statsbygge. De krävde då en ränta på det inestående kapitalet, retroaktivt utgående från början av arbetsinställelsen, uppgående till 10 procent. Insättarna i Privatbanken fingo blott en ränta av 5.5 procent, så att jag tycker verkligen, att stockholmsmurarna voro mera försigkomna än privatbanksinsättarna.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Nilsson, Nils Anton, begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens andra tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej.

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)

Ang.
ersättning åt
Privatbankens
insättare.
(Forts.)

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 79;

Nej — 15.

Om
införande av
allmänt rus-
drycksförbud.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 3, i anledning av väckt motion om införande av allmänt rusdrycksförbud.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 85, vilken hänvisats till bevillningsutskottet, hade herr *Bodén* föreslagit, att riksdagen måtte besluta införa förbud i landet mot all tillverkning, försäljning, import eller innehav av alkoholhaltiga drycker, som innehålla mer än $2\frac{1}{4}$ volymprocent alkohol, till annat än medicinskt eller tekniskt bruk;

att för den händelse riksdagen bifölle framställningen lagen måtte träda i kraft den 1 januari 1930;

att riksdagen måtte hemställa hos regeringen om uppsättande av förslag till lagtext, som i god tid före lagens ikraftträdande skulle föreläggas riksdagen; samt

att riksdagen måtte hemställa hos regeringen att under tiden intill dess lagen trädde i kraft ordna landets ekonomi så, att staten gjordes fullt oberoende av rusdrycksinkomsterna.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på anförda skäl hemställt, att ifrågakarande motion II: 85 av herr *Bodén*, om införande av allmänt rusdrycksförbud, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anmälts

1) av herr *Pers*, som ansett, att utskottets betänkande bort hava följande lydelse:

»Eftersom svenska folket efter förbudsomröstningen 1922 icke tillkännagivit sådan anslutning till kravet på rusdrycksförbud, att ett sådant har utsikt att upprätthållas och bliva till avsett gagn, hemställer utskottet, att ifrågakarande motion II: 85 av herr *Bodén*, om införande av allmänt rusdrycksförbud, icke må vinna riksdagens bifall.»

2) av herrar *Bergman* och *Elof Ljunggren*, som ansett, att utskottets motivering bort hava den ändrade lydelse, som i denna reservation angivits.

Herr Bergman: Jag har icke begärt ordet i denna fråga för att göra något annat yrkande än det, som enhälligt framstälts av bevillningsutskottet. Yrkandet är enhälligt, men om motiveringen råder ej samma enighet, och för min del yrkar jag givetvis, att kammarens blivande beslut må fattas på de grunder, som äro angivna i den av mig och herr *Elof Ljunggren* avgivna reservationen. Frågan är ju nu redan avgjord i andra kammaren, men jag anser mig, då den dock är en synnerligen viktig fråga i och för sig, böra avge en deklARATION av min mening — den skall icke bli lång.

Framställning om allmänt rusdrycksförbud skall göras i det rätta psykologiska ögonblicket. Ett sådant ögonblick föreligger icke just nu. Men det *har* förekommit åtskilliga sådana psykologiska ögonblick. Det var icke så synnerligen många år sedan, då i denna kammare en framställning om totalt rusdrycksförbud lyckades vinna 60 röster, under det på motsatta sidan stodo 72. Det hade den gången icke behövts mer än att 7 ärade ledamöter av denna kammares majoritet övergått på andra sidan, så hade förbudet varit beslutat

av den svenska riksdagen, ty i medkammaren hade kravet därpå den gången verklig majoritet. Det är, som sagt, icke så många år, sedan detta inträffade. Det var då visserligen endast fråga om ett provisoriskt förbud, men även för kravet på permanent förbud har det funnits psykologiska ögonblick, då förslag därom borde ha kommit fram. Det var en betydelsefull stund, då i andra kammaren år 1910 Lunds universitets nuvarande rector magnificus höll ett stort förbudstal, efter vars slut kammaren, såsom det tycktes enhälligt, i varje fall utan opposition och utan votering, beslöt en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning, under vilka förhållanden ett fullständigt förbud skulle kunna genomföras i landet. Följande år blev det möjligt att effektuera andra kammarens önskan i detta avseende; det satt då en regering, som behjärtade detta andra kammarens beslut, och en kommitté tillsattes, som skulle göra den begärda utredningen och förbereda frågan. Just i de närmast därpå följande åren förekommo mer än en gång »psykologiska ögonblick», men den kommitté, som tillsattes 1911, blev färdig först nio år senare med sitt förslag. Detta innebar visserligen en utarbetad förbudslag, men då var det gynnsamma ögonblicket redan försuttet. I stället hade man begagnat dessa år för att timra upp en tron för en ny brännvinskung i vårt land. Detta är väl verkligen något, som måste sägas vara den mest bakvända politik man kan tänka sig: att förbudsvännerna själva skulle åt sin värsta motståndare skapa en maktställning, som han utan deras hjälp skulle ha varit fullständigt oförmögen att vinna. Man ger honom i handen den spira, varmed han sedan slår ned sina välvilliga hjälpare. Och varför skulle han ej göra det? Begreppet tacksamhet finnes, som bekant, inte i politiken. Man kan ej heller begära, att han skulle ändrat sin egen kurs av hänsyn till andras diametralt motsatta meningar, men man borde själv icke ha låtit så kapitalt lura sig. Det var en synnerligen stor oklokhets, som då begicks och som föranledde, att det gynnsamma ögonblicket försattes, då förbudsfrågan under stor anslutning av en väldig folkmajoritet kunde ha blivit löst. Det förekom då ofta uttalanden till förmån för förbudet icke blott av den man, jag nyss nämnt, utan av många andra av vårt lands yppersta kulturpersonligheter. Nu är folkstämningén ej densamma. Det är nämligen så, att det nuvarande kontrollsystemets upphovsman, som vann sin seger tack vare ledande förbudsvänners kortsynta hjälp, resonerade som så, att den väldiga förbudshären bestod av tvenne falanger, den ena, de moderata förbudsvännerna, som närmast ville bekämpa »missbruket», men ansågo, att man icke får bukt med spritmissbruket utan att taga bort även bruket, och den andra, radikalare falangen, den vänstra, som vill ta bort bruket, därför att även och framför allt det allmänna s. k. måttliga bruket medför så stor ekonomisk belastning och så stor skada för svenska folket, att det bör tagas bort även om det ej skulle leda till »missbruk». Denna senare, den vänstra falangen i förbudshären, var i alla fall, så trodde han, en så pass liten skara, att, om den icke kunde få den mera moderata massan med sig, skulle den icke kunna genomdriva förbudet. På detta resonemang byggde han sin idé, och sedan han genom förbudsvännernas hjälp genomfört sina planer inträffade vad han hade beräknat, att den moderata falangen slog sig till ro. Med denna moderata falang hade han slutit en separاتفred, och förbudsvänner, tillhörande denna, ha uppenbarligen sedan dess avstått från tanken på ett totalt rusdrycksförbud, ett förhållande, som avtecknar sig i siffrorna vid förbudsomröstningarna. Den första förbudsomröstningen, den som år 1909 företogs av förbudsvännerna själva, samlade i runt tal en miljon åttahundratusen röster för förbudet. Då vore tydligen bägge flyglarna med. År 1922 åter, vid den officiella förbudsomröstningen, var det endast ungefär hälften av denna siffra, som avgavs för förbudet. Där ser man, hur den ena falangen upphört med att vara med. Så har det psykologiska ögonblicket en-

*Om
införande av
allmänt rus-
drycksförbud.
(Forts.)*

Om
införande av
allmänt rus-
drycksförbud.
(Forts.)

ligt min mening försumrats, och för min del varnade jag på den tiden bestämt för en sådan politik, men jag stod ju då alldeles utanför de politiska avgörandena och kunde därför intet utträta för att förhindra olyckan. Jag befarade emellertid, och uttalade energiskt denna farhåga, att den inslagna nykterhetspolitiska vägen skulle leda till förbudsfrågans försumpning under en hel generation framåt.

Emellertid har det efter detta inträffat något, som bebdar en snabbare uppräckning ur dödvattnet, något som vi visserligen beräknade skulle inträffa men icke voro säkra på att det skulle komma så snart. Det är, att världens ekonomiskt ledande stormakt, Amerikas förenta stater, över hela sin väldiga kontinent genomfört det strängaste förbud, som historien känner, och nu, i det hela med framgång, levat under detta förbud i sex års tid. Amerikas Förenta stater ha under de sista 12 åren, varvid de 6 förbudsåren varit de finansiellt bästa, fördubblat sin nationalförmögenhet och befinner sig nu i ett välstånd, som överstiger vad någonsin förekommit även i detta rika land.

Nu är det klart, att detta beror icke endast på förbudet utan även på andra orsaker, men landets förnämsta nationalekonomer förklara, att förbudet däri har en icke oväsentlig del. Förbudets införande i Förenta staterna kommer, för varje år som går, att aktualisera frågan i hela den övriga världen, och fast den nu befinner sig i ett dödvattensläge i vårt land, kommer det nog icke att dröja så värst många år, innan det psykologiska ögonblicket kommer igen, och då, mina herrar, lär det nog komma att väckas en förbudsmotion — eller framläggas en proposition — som herrarna en gång skola bli för-
anledda att bifalla.

För närvarande har jag icke något annat yrkande än det, som redan framställt.

Herr Pers: Det råder, såsom föregående talare sagt, meningsskiljaktighet endast angående motiveringen. Jag har här formulerat en kort motivering, som uttrycker den synpunkt jag har på saken, och tillkännager de skäl, som gjort, att jag icke kunnat gå med på motionen. Det har framkastats från något håll den förmodan, att en sådan kort motivering skulle innebära en sidvördnad mot motionären. Jag vill säga, att detta icke är fallet. Jag tror ej, att man endast av artighet mot en motionär bör skriva en lång motivering, då man lika väl kan säga vad man vill med en kort sådan. Jag har icke kunnat vara med om vare sig utskottsmajoritetens eller herrar Bergmans och Ljunggrens motivering för beslutet, ty jag anser, att båda dessa sätt att motivera ett avslag rör in åtskilligt, som i sakens nuvarande läge knappast behöver beröras. Nu är, kan man säga, motiveringen endast negativ, men ur motiveringen kan naturligtvis också utläsas den meningen — och det är helt naturligt att så bör göras — att om de anledningar, som här omtalas, skulle inträffa, om svenska folket en gång tillkännager en sådan anslutning till förbudet, så bör det också upptagas av riksdagen och beslutas. Men för närvarande är motiveringen och måste vara till formen negativ.

Jag yrkar bifall till densamma.

Herr Boman: Då utskottet fullkomligt enigt avstyrkt den väckta motionen och sålunda icke någon skrivelse kommer till stånd, då det icke är avlåten någon kungl. proposition i frågan, så är egentligen en diskussion om motiveringen skäpligen onödig och obehövlig. Den kommer aldrig att vara uttryck för något annat än vars och ens personliga uppfattning.

Men jag kan icke underlåta att erinra om att, då utskottet gjort motiveringen så kort som den nu är, så har syftet varit att framhålla, att vissa förutsättningar måste fordras för ett en gång tänkt bifall till en sådan motion. Och de förut-

sättningar, som alla äro eniga om — ty såväl den ene som den andre reservanten pekar dels på förbudsomröstningen och dels på kravet, att ett förbud skall uppbäras av en allmän folkmening — och denna förutsättning är nu säkerligen icke tillfinnandes, och det torde vara ett tillräckligt skäl för att avstyrka motionen.

Om införande av allmänt rusdrycksförbud.
(Forts.)

Vad en ärad talare här nämnde om förhållandena i Amerika tror jag icke förtjänar bemötande, ty uppfattningen om förhållandena i Amerika äro så växlande bland personer, som sett, hur där ser ut på nykterhetsområdet, att jag tror mig bestämt kunna säga, att man verkligen icke kan draga några säkra slutsatser av deras uttalanden. Däremot ligga nära Sverige två länder, nämligen Finland och Norge, med förbudslagstiftning, som visserligen för de både länderna är av olika art. Men nykterhetsförhållandena i dessa bägge länder äro väsentligt sämre än i Sverige, och dessa länder voro, innan de fingo förbudet, på god väg till ett förbättrat nykterhetstillstånd, vilket den förste talaren även erkänt vara förhållandet i Sverige, fast det var, som om han beklagade, att restriktionslagstiftningen här burit goda frukter.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan och motivering.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna betänkandet hemställt med godkännande av utskottets motivering samt vidare på godkännande av den av herr Pers vid betänkandet afgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 4, i anledning av väckt motion om begränsning av nya årsklassers rätt till inköp av spritdrycker.

Ang. begränsning av nya årsklassers rätt till inköp av spritdrycker.

I en inom andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 154, hade herr *Björnberg* hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i nu gällande rusdrycksförsäljningsförordning, att fr. o. m. 1926 nya årsklasser icke tilldelades s. k. motböcker med rätt till obligatoriskt inköp av spritdrycker.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande betänkandet på återopade grunder hemställt, att förevarande motion, II: 154, av herr *Björnberg*, om begränsning av nya årsklassers rätt till inköp av spritdrycker, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herr *Pers* och herr *Olsson* i Gävle, vilka ansett, att utskottets motivering bort hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, samt

2) av herrar *Bergman*, *Johansson* i Hornsberg, *Alexis Björkman* och *Elof Ljunggren*, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen med anledning av herr *Björnbergs* motion, nr 154 i andra kammaren, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till lagstiftning i det syfte, motionen avsåge.

Herr Pers: Herr talman! Jag har kommit till samma slut i fråga om själva yrkandet som utskottsmajoriteten, men jag har en annan motivering än den, som har framförts av herrar *Bergman* och ett par tre stycken till av utskottets ledamöter i deras reservation.

Skillnaden är den, att utskottsmajoriteten avvisar motionen på ett tämligen hårdhänt sätt, medan de andra reservanterna vilja ha en skrivelse till Kungl.

Ang.
begränsning
av nya års-
klassers rätt
till inköp av
spritdrycker.

(Forts.)

Maj:t i motionens syfte, under det att jag i min reservation rekommenderar att fortsätta med det försök, som gjorts i Umeå. Jag vill stå fri att bedöma utfallet därav, när man har sett, huru försöket kan komma att taga sig ut. Utskottsmajoriteten däremot vill icke vara med om att rekommendera det s. k. Umeåsystemet.

Jag har velat ge uttryck åt denna uppfattning i min motivering, och jag ber att få yrka bifall till den formulering av motiveringen, som jag påyrkat.

Herr Björkman: Då jag jämte herrar Bergman och Johansson i Hornsberg i denna kammare reserverat mig mot utskottets förslag, har jag gjort det främst i det syftet att gagna vår växande ungdom.

Envar borde väl medgiva, att det vore till stort gagn för ungdomen, om den kunde skyddas från risken att bliva offer för dryckesvanorna.

Motboksstatistiken visar, att under åren 1920—1923 har till personer, som förut varken ansökt om eller innehaft motbok och som beviljats motböcker med begränsad tilldelning, utlämnats, under år 1920 28,529 motböcker, under år 1921 28,906, under år 1922 18,222 samt under 1923 25,722. Jag har all anledning att antaga, herr talman, att så gott som alla dessa motböcker utlämnats till ungdom. Det finns nämligen i statistiken angivet antalet nya motböcker, på vilka full tilldelning lämnats. På det förra slaget av motböcker har inköpsrätten begränsats, och alla skäl tala för att det stora flertalet av dessa motböcker, som sagt utlämnats till unga män. Begränsningen har antagligen sin grund i kontrollstyrelsens cirkulär nr 71, som utkom 1920.

Nu är Umeåsystemets idé den, att år efter år höja åldersgränsen för utlämnande av motbok med ett år i sänder. Följden blir då givetvis, att inga nya motböcker utlämnas till ungdomen. Skulle det vara till skada för den växande ungdomen, om den går förlustig rätten att utminuteringsvis inköpa rusdrycker?

Men, invänder man, ungdomen kan ju gå på restauranger och där insupa dryckesvanor. Jäväl, men ungdomen i de städer, där ingen utskänkning finnes, och å så gott som hela vår landsbygd befrias från den frestelsen, som *laglig* tillgång till rusdrycker givetvis medför.

Men, säger man, får ungdomen icke spriten på laglig väg, så skaffar den sig den på *olaglig* väg. Ja, jag känner till det där. Jag vet, att det månglas med motbokssprit, månglas med den i sådana bygder, där ransonen är alltför rikligt tilltagen och där den individuella kontrollen är dålig. Och jag vet också, att smuggelsprit i vissa delar av landet är lätt tillgänglig.

Men det är väl icke meningen att påstå, att om inga nya åldersklasser av motboksinnehavare skapas, motbokslangningen skulle ökas och likaså smugglingen? För min del tror jag gott om vår ungdom. Den är icke född med alkoholbegär, åtminstone icke i regel. Och giva vi den icke alkoholvanor i hemmen, och samhället inskränker frestelserna, så är jag övertygad om att folknykterheten alltmera kommer att tilltaga och icke, som nu är fallet, försämras.

Jag skulle, herr talman, kunna ha haft anledning att vid behandlingen av den föregående motionen säga några ord på grund av vad som yttrades av en ärad utskottsmedlem med annan uppfattning i nykterhetsfrågan än jag har, men jag anser icke heller nu tillfället vara lämpligt att uttala mig närmare om min syn beträffande förhållandena i Finland och Norge på grund av egna undersökningar. Faktum är, att i Norge ha fylleriförseelserna avtagit under senare tider särskilt under år 1924 och avsevärt avtagit särskilt i Kristiania. Förhållandena i Norge och Finland äro dessutom icke jämförbara med våra, men det är en historia, som jag därför icke skall ingå på. Jag har förut haft anledning att beröra denna fråga här i kammaren. Att å ena sidan stödja det folkupplysningsarbete, som nykterhetsföreningarna bedriva och att å andra sidan försvåra åtkomsten av rusdrycker, särskilt för det växande släktet, det synes mig böra

vara frångångsvägar, som borde vinna bifall även och framför allt från deras håll, som icke vilja gå förbudsvägen.

Reservanterna ha nu nöjt sig med att hemställa om en skrivelse. De ha gjort det, såsom i reservationen utsäges, därför att lagstiftningen om rusdrycksförsäljningen i vårt land är alltför komplicerad för att man utan närmare utredning skall kunna bestämma sig för en viss lagtext.

I alla fall är frågan av sådan betydelse, att reservanterna mena, att riksdagen borde, med anledning av herr Björnbergs motion, i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till lagstiftning i det syfte motionen avser.

Jag skulle ha velat hoppas, att ungdomsvännerna, med min syn på frågan, i denna kammare varit så pass många, att skrivelseförslaget kunde vinna majoritet här.

Jag ber att få yrka bifall till den av herr Bergman och mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Bürg**: Herr talman! Jag har bragts i det föga avundsvärda läget att nödgas polemisera mot en kamrat, som icke allenast här i riksdagen sitter mig mycket nära, utan som står precis på samma ståndpunkt som jag, när det gäller förbudsfrågan. Jag vill betona detta redan från början, när jag nu anser mig nödsakad att här med några ord klarlägga, varför jag och flera med mig liktänkande icke ha ansett oss kunna biträda motionen utan gått på utskottets hemställan.

Jag anser härvidlag, att det är nödvändigt, att vi först göra klart för oss en sak, nämligen frågan om under vilka villkor även förbudsvännerna skulle vilja antingen genomdriva ett totalförbud i landet eller också vidtaga sådana betydande restriktioner, som i allt väsentligt närma sig totalförbudet. Herr Bergman har nyss här sagt ifrån, att han för sitt vidkommande anser, att det bör föreligga ett visst psykologiskt ögonblick, då saken skall genomföras. Jag skulle vara herr Bergman tacksam, om han närmare ville utveckla, vad han menar med detta psykologiska ögonblick. Jag må säga, att under utskottsarbetet kunde jag icke riktigt få fasta på detta. Och av den reservation, som avgivits till det nyss avgjorda betänkandet, framgår det icke heller tillräckligt tydligt. Visserligen säga reservanterna där, att de anse, att förutsättningarna för totalförbudets genomförande icke nu föreligga, men de draga sig för att tydligt säga ut, att för att ett totalförbud skall ha den verkan och innebära, vad vi tro och åsyfta med detsamma, det bakom detta förbudsbeslut bör stå en säker folkmajoritet. Ur det resonemang, som reservanterna föra i sin reservation, tror jag mig dock kunna utläsa, att de stå ungefär på samma ståndpunkt som jag i detta fall, och att de icke gärna drista sig till att bygga ett förbud på ett beslut i riksdagen, om icke detta beslut vilar på en allmänna folkvilja eller betryggande majoritet ute i landet. Äro vi något så när överens om denna ståndpunkt, så kunna vi resonera vidare jämväl om vad det föreliggande förslaget innebär.

Den ärade föregående talaren har så starkt tryckt på känslan för ungdomen, och hela motionen angiver, att förslaget endast gäller ungdomen. Vi böra dock tala om saken sådan den *verkliga* är. Det är icke på det sättet, att man *allenast* avser att utestänga ungdomen från möjlighet att erhålla spritdrycker genom utminuterung, utan man skall successivt gå fram tills man har avstängt *alla*, alla från rätten att inköpa sprit på motbok. Meningen är ju att höja åldersgränsen för varje år, tills man nått därhän, att ingen människa får köpa sprit på motbok.

Det är *det* vi skola resonera om, ty det är *det* motionen avser och ingenting annat. Redan nu är åldersgränsen för erhållande av inköpsrätt på motbok i flera fall höjd till 25 år. Man kan således säga, att om man speciellt vill skyd-

*Ang.
begränsning
av nya års-
klassers rätt
till inköp av
spritdrycker.
(Forts.)*

*Ang.
begränsning
av nya års-
klassers rätt
till inköp av
spritdrycker.*

(Forts.)

da ungdomen, så är redan mycket åtgjort i detta fall. Det räcker kanske icke, det vet jag väl, men ett stort steg är i alla fall taget på den vägen, och när man i övrigt talar om de föreslagna åtgärderna såsom om en, låt oss säga, vanlig Brattrestriktion, så talar man icke heller riktigt om den sak här är fråga om, utan här är det något annat och mera.

Ty detta är icke någon vanlig Brattrestriktion. Gå vi till statistiken, så skola vi finna, att under de sista fyra åren den sprit, som lämnats ut genom utminutering, har utgjort, under år 1920 88.9 procent av all konsumerad sprit, år 1921 90.3 procent, år 1922 90.3 procent och under år 1923 89.3 procent. Under år 1924 torde det ävenledes vara omkring 90 procent av den konsumerade spriten, som utlämnats på motbok.

Faktiskt skulle genom ett sådant beslut som det ifrågavarande så gott som hela landsbygden torrläggas. Det är det vi tala om och icke om en vanlig liten Brattrestriktion.

Man kan nu invända: ja, men skulle det då vara så olyckligt, om så skedde? Nej, visst icke, men om vi äro överens om att förutsättningarna för en sådan viktig åtgärd som denna, det vill säga att till nio tiondelar avstänga all spritkonsumtion i hela landet, skulle vara, att det även där kräves en folkmajoritet för förslaget. Då äro vi framme vid skälet, varför jag icke vågat tillstyrka den ifrågasatta åtgärden.

Jag nödgas, herr talman, dessutom säga några ord med anledning av den ton, som återkommer i reservanternas uttalande likaväl som i den ärade föregående talarens inlägg här i debatten. Man tycks vilja göra troligt, att de, som icke gå med på motionärens eller reservanternas yrkanden, icke ha känsla för ungdomen, icke ha känsla för det berättigade överhuvud taget i att man åstadkommer all möjlig inskränkning i fråga om rusdryckskonsumtionen. Den är otrogen mot förbudsidealet och nykterhetsidealet, synes man antaga, som icke går med på dessa yrkanden.

Jag vill säga, att jag icke kan fatta, att det föreligger något behov att insinuera, att en sådan känsla av liknöjdhet skulle förefinnas hos dem, som icke anse sig kunna gå med på reservationen eller motionen. Jag för min del skulle icke ha behov att insinuera något dylikt mot personer som principiellt stå på samma ståndpunkt som jag men som ha en avvikande mening om bästa och säkraste vägen till målet. Att man dock söker ge saken denna färg, har jag nu fått belägg för. Jag kanske får lov att säga, att jag under utskottsbehandlingen tillät mig föreslå en liten ändring i förslaget till betänkande, för att när denna lilla ändring var genomförd, det icke skulle bli så lätt för illvilliga tolkare att giva utskottets yttrande den innebörd, som jag befara- de, att de möjligen skulle vilja. Jag fann strax efteråt, att just i det pressorgan, som med viss rätt — och jag respekterar i långa stycken detta pressorgans förtjänster om nykterhetsfrågor — anser sig vara talesman för vida kretsar av nykterhetsfolket i denna fråga, följande stod att läsa rörande detta ärende. — Jag får be herr talmannen att ha litet tålmod med mig, ty jag skall icke så ofta besvära kammaren, men jag anser skäl föreligga att från min synpunkt något klargöra ställningen i denna fråga. — I denna artikel talas just om den föreliggande motionen och utskottets behandling av densamma, och säger man oförbehållsamt ifrån, att visserligen är detta till synes endast en restriktionsfråga, men att det icke tjänar något till att tåga med att syftet dock är att nu nå fram till förbudet. Det säger man därifrån, och det är riktigt. Det skulle också likaväl ha kunnat sägas ifrån i reservationen och i motionen, ty det är faktiskt på det sättet.

I övrigt säger man där i fortsättningen några ord, som jag måste läsa upp — det är en helt kort bit. Man talar här om önskvärdheten av att få särskilt ungdomen räddad från rusdrycksbruket, och så säger man: »Hur ställer sig

riksdagen till den frågan? Önskar den, att den svenska ungdomen skall förskonas från de frestelser och faror till hälsa och moral, som spriten medför för oerhört många? Eller menar riksdagen, att spritnjutningen är så värdefull för det kommande släktet, att den skall garanteras de unga, även med full visshet om att den blir till andlig och fysisk ruin för tusenden och åter tusenden bland dem?» Och så står det vidare i fortsättningen där, och det gäller utskottet och därigenom också mig, att »man skall försöka krypa undan detta ansvar» — det påvilar alltså ansvar för dem, som icke gå med på detta system — »med hänvisning till allsköns formella hinder. Men det lyckas inte. Det är den svenska ungdomens ve eller väl det här gäller».

Det är en fruktansvärd dom, om den vore riktig, som skulle falla över mig och andra, att jag genom mitt ståndpunktstagande i denna fråga skulle bidra till en sådan fruktansvärd olycka, som man här påstår skulle gå ut över ungdomen och icke bara över ungdomen utan över hela Sveriges folk, om icke detta förslag tillstyrkes.

Om jag på samma illvilliga sätt ville tolka, vad som nyss beslutades här i kammaren, som man sökt tolka min ställning i den sak, det nu gäller — och det får jag säga min gode vän Björkman här, att såväl i hans tal som i reservationen framskymtar något av samma anda — om jag ville göra det, säger jag, så skulle jag med ännu större skäl kunna fråga: Anse reservanterna och även motionären, att spritbruket i städerna och allestädes annars å restaurangerna i detta land är så värdefullt och uppfostrande såväl för ungdomen som för folket i sin helhet, att ni därför icke inbegripit jämväl utskänkningsen i det av eder gjorda yrkandet? Eller anse reservanterna, som i det nyss avgjorda betänkandet biträtt utskottets hemställan, om avslag å herr Bodéns motion om införande av rusdrycksförbud, att rusdrycksbruket i dess helhet är så värdefullt för det svenska folket, att dylikt förbud därför ej bör tillstyrkas riksdagen att besluta?

Sådana frågor vill jag emellertid ej göra, ty det är en orimlighet. Jag känner dessa herrar alltför väl för att göra det, och jag kräver, att de också skola känna mig och åtskilliga av dem, som i utskottet biträtt avslagsyrkandet, tillräckligt för att icke behöva insinuera något dylikt.

Jag skulle till slut, herr talman, vilja säga, att även om vi, såvitt jag förstår, trots olika skiftningar såsom företrädande nykterhetsintresset realiter i allt väsentligt äro överens, så är det dock en sak, i fråga om vilken vi skilja oss åt, och just i denna skillnad bottnar såväl motionerna som de olika yttrandena i riksdagen, och denna skillnad grundar sig på olika uppfattning om den taktik man skall begagna sig av för att främja det syfte man vill nå. Jag har här funnit, att man från olika håll, där man är varmt intresserad av saken, tror sig kunna göra den stora nykterhetssaken nytta även genom att driva fram de mest oövertänkta förslag till behandling i riksdagen bara de röra nykterhetsspörsmålet utan att tänka på vad resultatet av ett beslut i en sådan fråga skulle bli. Likaså att ideligen kräva avgöranden även under hopplösa förutsättningar. För min del har jag den uppfattningen, att man gagnar nykterhetssaken bättre genom att väl tänka igenom vad man lägger fram och vidare se till, att bakom mera ingripande förslag det finnes en så pass stabil folkmening, att det kan bli en god effekt av lagstiftningen. Finner man, att det icke föreligger sådana förutsättningar, så får man vänta och under tiden söka väcka upp den allmänna opinionen och göra klart för människorna nödvändigheten av att gå de vägar, man anser vara de riktiga, och vidare avvakta det ögonblick, då förutsättningarna finnas, såväl för att få igenom beslutet i riksdagen som för att vad man gör skall lända till bestående resultat och bli till välsignelse här i livet. Detta är för mig det väsentligaste och icke det att kom-

Ang.
begränsning
av nya års-
klassers rätt
till inköp av
spritdrycker.

(Forts.)

Ang.
begränsning
av nya års-
klassers rätt
till inköp av
spritdrycker.
(Forts.)

ma med en mångfald projekt eller att få bestämmelser på papperet som icke respekteras.

Jag kanske får, innan jag slutar — det skall ske strax — be att få säga, att om den dom, som uttalats i den av mig upplästa tidningsartikeln, skulle falla över oss, som biträdd utskottets förslag, så är det många, som dela det ansvaret. År 1924 avhölls en förbudskongress, som reservanterna i det föregående betänkandet, såvitt jag förstår, angivit som ett auktoritativt uttryck för nykterhetsrörelsens samlade styrka. Vid denna kongress ansåg man sig icke böra framlägga detta förslag till lagstiftning som nu tillstyrkes av reservanterna. Den styrelse, som företräder den stora förbudssammanslutningen i landet, har utsett delegerade för att tillsammans med delegerade från nykterhetsgrupperna här dryfta dessa spörsmål, och även vid dessa sammanträden ansåg man sig icke kunna gå fram med detta förslag. Ej heller riksdagens nykterhetsgrupper ha ansett sig böra som sina förslag frambära detta yrkande. Inte är väl därför sagt, att de främsta talesmännen för den svenska nykterhetsrörelsen icke vilja folknykterhet och icke vilja skydda den svenska ungdomen, därför att de icke anse just *den* vägen lämplig. För min del tror jag, att det s. k. Umeåsystemet, som icke blott omfattar utminuterung utan även utskänkning, med den kommunala rätt, som finns, kan vara en lämplig väg att pröva och söka sig fram på, men i avvaktan på det resultat, som därav kan uppkomma, så tror jag, att vi än så länge få finna oss i förhållandena, som de äro, tills vi få en säkrare grund att stå på. Under tiden få vi gagna den sak, vi vilja främja på alla förnuftiga sätt, även om vi icke därigenom kunna hängiva oss åt den tron, att vi på dessa omvägar skola nå fram till förbud.

Ja, herr talman, jag har, såväl med hänsyn till kammarens ledamöter som icke minst med hänsyn till de utläggningar, som utanför kammaren komma att ske efter detta vårt ståndpunktstagande, sett mig nödsakad att hålla detta mitt anförande, och jag anser mig kunna och ämnar även stå kvar i den svenska nykterhetsrörelsen och fortfarande göra vad jag kan för förbudet i framtiden och samtidigt ändå tryggt yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Björkman: Herr talman! Jag har litet svårt att förstå, att min ärade vän och sidokamrat känner sig så upprörd över vad jag i mitt anförande sagt. Jag svarar icke för mer, än vad jag själv skriver eller säger och icke för vad andra yttra.

Mina ord föllo sålunda: »Att å ena sidan stödja det folkupplysningsarbete, som nykterhetsföreningarna bedriva och att å andra sidan försvåra åtkomsten av rusdrycker, särskilt för det växande släktet, det synes mig böra vara framgångsvägar, som borde vinna bifall även och framförallt från deras håll, som icke vilja gå förbudsvägen.» Det var vad jag för min del yttrade.

I reservationen för övrigt har jag icke heller kunnat finna något uttryck, som bort kännas sårande för dem, som i denna fråga ha en annan uppfattning än jag och mina meningsfränder.

Jag vill för övrigt betona, att när Umeåsystemet här betecknas som en väg till förbudet, så är det en mycket, mycket lång väg; det torde taga en 30—40 år eller mera, innan förbudet på den vägen kan nås. Det får jag säga, att så länge har icke svenska folket tid att vänta på förbudet, utan det måste komma tidigare, och det kommer också tidigare.

Men det gäller för oss, som ha samma uppfattning som jag, att söka skydda den ungdom, som nu växer upp. Vi vilja icke vänta med att skydda ungdomen, till dess förbudet kommer i sin helhet, utan vi vilja göra allt vad som kan göras för att försvåra åtkomsten av rusdrycker för den ungdom som växer upp den dag, som i dag är, och vi äro så blygsamma i motionen, att vi

endast begära en utredning om den saken. Vi påstå icke, att den vägen är absolut framkomlig, men den är i alla fall värd att undersökas.

Sedan överläggningen ansetts härmed sluitad, yttrade herr talmannen, att där- under yrkats dels bifall till utskottets i det nu föredragna betänkandet gjorda hemställan, dels ock bifall till den av herr *Bergman m. fl.* vid betänkandet av- givna reservationen. Därjämte hade beträffande motiveringen framställts olika yrkanden, till vilka herr talmannen ville återkomma efteråt, om anledning där- till gäves.

Därefter gjordes propositioner enligt de båda förstnämnda yrkandena; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med över- vägande ja besvarad.

I avseende å motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att densamma måtte godkännas, dels ock att kammaren måtte godkänna den av herr *Pers* och herr *Olsson* i Gävle vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på godkännande av utskottets motivering vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 6, i anledning av väckta mo- tioner med förslag till lag angående förfarande vid slakt.

Första lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 26 i första kammaren av herr *Alfred Petré*n m. fl., och nr 35 i andra kammaren av herr *Ward* m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte för sin del antaga ett i motionen framlagt, av de svenska djurskyddsföreningarnas centralförbund utarbetat förslag till lag angående förfarande vid slakt.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta utröna, om och till vilken utsträck- ning stadganden kunde vara erforderliga i syfte att vid slakt av husdjur, genom föregående bedövning eller på annat ändamålsenligt sätt, förebyggdes, att onöd- igt lidande tillfogades djuren, ävensom, därest utredningen därtill föranledde, låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning i ämnet.

Herr **Petrén, Alfred**: Herr greve och talman! I anledning av det föredragna utskottsutlåtandet kan jag som motionär i frågan icke underlåta att ge uttryck åt min besvikelse över, att utskottet icke i mera bestämda ordalag av Kungl. Maj:t begärt framläggandet av förslag till en slaktlag. Det synes mig näm- ligen, som om tiden kunde vara mogen för ett dylikt mera bestämt uttalande i denna fråga från riksdagens sida, ty det har dock nu förflutit icke mindre än 38 år, sedan första gången i svenska riksdagen väcktes en motion i syfte att få slakten humaniserad, och det är icke mindre än 29 år, sedan riksdagen första gången beslöt en skrivelse i syfte att få till stånd en utredning angäen- de behovet av en slaktlag. Då Kungl. Maj:t — trots att de flesta myndig- heter, som yttrade sig i ärendet, hade tillstyrkt denna utredning — likväl beslöt, att skrivelsen icke skulle föranleda någon åtgärd, avlät riksdagen 16 år senare — det var 1909 — på grund av en ånyo väckt motion i frågan en ny skrivelse, däri på nytt gjordes framställning om en utredning i ämnet.

*Ang.
begränsning
av nya års-
klassers rätt
till inköp av
spritdrycker.
(Forts.)*

*Om lag-
stiftning ang.
förfarandet
vid slakt.*

Om lagstiftning ang. förfarandet vid slakt.
(Forts.)

Vidare har justitieombudsmannen för ett par år sedan ävenledes gjort framställning till Kungl. Maj:t i frågan. Slutligen har nu de svenska djurskydds-föreningarnas centralförbund utarbetat ett förslag till lag angående förfarande vid slakt, och detta lagförslag är intaget i den motion, över vilken utskottet här avgivit utlåtande.

Då det alltså nu, till skillnad från vad förut varit förhållandet, föreligger ett lagförslag till granskning, må man ju hoppas, att den skrivelse, som nu är föreslagen, trots sin beskedliga formulering, i alla fall skall leda till ett mera gynnsamt resultat än de föregående framställningarna i ärendet, så att vi inom en icke alltför avlägsen framtid få emotse en proposition i denna fråga.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10,06 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
